

Elämää vieraalla maalla

Norjalainen yhteisö Kotkassa 1800-luvun lopulla

Helsingin yliopisto
Historian laitos
Suomen ja Pohjoismaiden historia
Pro gradu –tutkielma
26.10.2003
Merja Bertling

Ote runosta Lempipaikkani

*Kuin eilisen muistan päivän
kun lähtö Norjasta koitti,
iloitsin matkasta vieraaseen maahan
äidin hyvässä huomassa.
Seison höyrylaivan kannella
kunnes saattoväki häipyi näkyvistä;
kun ranta jäi horisonttiin
kyyneleet vierivät poskilleni.*

*Muistoissani kuljen uudelleen
syntymäkotiini armaaseen
vaikka Suomeen juurruin
velvollisuuteni sitein.
Täällä elin ja taistelin
vanhuuteni harmauteen,
tuntien iloa ja onnea
niin kuin vain harvalle on suotu.*

Anette Christiansen suom. Lily Saarno

SISÄLTÖ

	sivu
1. Johdanto	
1.1. Johdatus aiheeseen	4
1.2. Aiempi tutkimus	5
1.3. Tutkimuksen näkökulma ja rakenne	6
1.4. Lähteet	11
2. Kotkan siirtolaisuuden lähtökohtia	
2.1. Norjan siirtolaisuus	14
2.2. Ulkomaalaiset Suomessa 1800-luvulla	16
2.3. Kymin metsäteollisuuden kehitys	19
3. Norjalaiset tulevat	
3.1. Ensimmäiset norjalaiset Kymin metsissä	21
3.2. Hans Gutzeit saapuu	22
3.3. Gutzeitin norjalaiset	23
3.4. Hallan norjalaiset	25
4. Muutoksia yhteisön rakenteessa	
4.1. Pois Kotkasta	27
4.2. Kotkaan jääneet ja uudet tulijat	29
4.3. Yhtiöt siirtyvät suomalaisten omistukseen	32
5. Yhteisön muotoutuminen	
5.1. Sahojen ammattilaiset	34
5.2. Asuntoina pytingit	39
5.3. "Ei minä ymmärrä soomea"	43
5.4. Perhe ja lähipiiri rakentavat yhteisön	45
5.5. Vähäinen mutta moninainen vapaa-aika	48
5.6. Norjalaisuus säilyy	50
6. Kotkan norjalaisia	
6.1. Guttormsenit	56
6.2. Adolfsen –suku	58
6.3. Kristian Nielsenin perhe	63
7. Johtopäätökset	66
Lähteet ja kirjallisuus	

Liitteet:

Liite 1: Kartta siirtolaisten kotialueista Norjassa

Liite 2: Kotkan höyrystehojen sijainti

Liite 3: Kotkan norjalaisia ja heidän perheensä

Liite 4: Adolfsen-suvun sukupuu

Kuviot:

Kuvio 1: Gutzeitin sahan norjalaisten ikäjakauma vuonna 1872, s. 25.

Kuvio 2: Norjalaisten määrät Kotkassa, s. 31.

Kuvio 3: Kotkan norjalaisperheiden lapsien määrä, s. 47.

Kuvio 4: Suomen kansalaisuuden saaneiden norjalaisten lukumäärät ennen vuotta 1905,
s. 53.

1. Johdanto

1.1. Johdatus aiheeseen

Suomen rikkaudet ovat tunnetusti maan laajoissa metsissä. Vihreän kullan hyödyntäminen sahateollisuudessa alkoi kunnolla vasta 1800-luvulla. Vuosisadan loppupuolella, kun rajoitukset sahateollisuuden tieltä poistettiin, se nousi Suomen tärkeimmäksi teollisuuden haaraksi. Vanhastaan oli perustettu vesisahoja, mutta höyryn käyttö voimalähteenä antoi uusia mahdollisuuksia metsien tehokkaaseen hyödyntämiseen. Sahateollisuuden voimakas laajeneminen aloitti myös Suomen talouselämän todellisen teollistumisen ja tarjosi rahaa ja työtilaisuuksia etenkin maaseudulla. Usealla alkavalla teollisuusalalla ei Suomessa ollut riittävästi kotimaista pääomaa, vaan ulkomaiset yritykset ottivat kehityksen omiin käsiinsä. Näin tapahtui osittain myös suomalaisessa metsäteollisuudessa. Kun Norjan omat puuvarat olivat 1860-luvulla ehtymässä intensiivisen puunkäytön takia, Suomesta löytyi norjalaisten sijoittajien uusi "kultakaivos" koko ajan kasvaville puumarkkinoille.

Yksi Suomen johtavista sahakeskuksista alkoi nousta Kotkaan 1870-luvulla. Lyhyen ajan sisällä Kymijoensuuhun perustettiin yhdeksän höyrysaaha, joista kaksi oli norjalaisten perustamia (ks. liite 2). Hans Gutzeit (1836-1919) perusti Norjan sahan Kotkaan ja Aslak Holmsen vuokrasi tontin sahalle Hallan saarelta. Johtajien mukana Norjasta tuli Kotkan sahoille myös suuri määrä ammattitaitoista työväkeä. Useilla oli myös perheet mukanaan. Norjalaisten muuttoliikkeessä Kotkaan ei sinänsä ollut muuta ihmeellistä kuin suunta. Yleensä norjalaiset siirtolaiset matkustivat länteen eli Pohjois-Amerikkaan. Mielenkiintoista tässä norjalaisten joukossa oli, että he saattoivat muodostaa oman yhteisönsä keskelle karua suomalaista maaseutua. Tämä norjalainen yhteisö merkitsi alkua sekä Kotkan kaupungille että yhdelle tämän päivän suurimmista metsäyhtiöistä, Stora-Ensolle. Lisäksi se on harvinainen esimerkki joukkosiirtolaisuudesta Suomeen ennen nykyisiä maahanmuuttajia.

1.2. Aiempi tutkimus

Perinteinen siirtolaisuustutkimus on keskittynyt tutkimaan ihmisten muuttoliikettä. Siirtolaisuustutkimus on Suomessa keskittynyt enimmäkseen Suomesta lähteneeseen siirtolaisuuteen. Päähuomio on kohdistunut Amerikkaan suuntautuneeseen siirtolaisuuteen, sillä onhan se ollut Suomea koskevasta siirtolaisuudesta voimakkainta. Näitä samoja eurooppalaisia siirtolaisia voidaan tutkia myös amerikkalaisesta näkökulmasta. Silloin siirtolaisuustutkimuksen sijaan etualalle nousee yhteisö- ja etnohistoria, joissa analysoidaan vähemmistöjen kulttuurista sopeutumista.¹ Norjalainen esimerkki tällaisesta tutkimuksesta on muun muassa Odd Lovollin teos Chicagon norjalaisista, jossa kuvataan norjalaisten toimintaa uudessa kotimaassa. Chicagossa norjalaiset vaalivat omaa etnistä kulttuuriaan erilaisten seurojen, yhdistysten ja tapahtumien avulla.² Amerikasta etnohistoria on levinnyt Eurooppaan ja viime vuosina on Suomessakin kiinnitetty huomiota vähemmistöjen ja eri etnisten ryhmien historiaan. Suomalaista vähemmistöjen historiaa edustavat muun muassa vuonna 2002 toimitettu teos venäläisistä kauppiaista Helsingissä, Antero Leitzingerin tutkimus sveitsiläisistä ja Robert Schweizerin tutkimus lyypekiläisistä Suomessa.³ Pakolaisten määrän lisääntyessä Siirtolaisinstituutti on julkaissut useita artikkeleita heidän tilanteestaan Suomessa.

Kotkan norjalaisia esitellään vain muutamassa teoksessa. Norjan kansallismuseo julkaisi 1960-luvulla Edvard Bullin haastatteluihin perustuvan tutkimuksen Gutzeitin ja Hallan norjalaisista. Haastattelut oli tehty vasta 1950-luvulla, joten muistelijoina olivat alkuperäisten siirtolaisten jälkeläiset. Koska haastattelut tehtiin Kotkassa, sieltä pois muuttaneet norjalaiset jäivät tutkimuksen taka-alalle. Haastateltavat olivat syntyneet vasta 1800-luvun lopulla, joten norjalaisyhteisön alkuajoista he saattoivat kertoa vain sen, mitä olivat vanhemmiltaan kuulleet. Muutenkaan muistitietoaines Kotkan sahoilta ei ulotu muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta 1890-lukua edeltävään aikaan.⁴ Tärkeä teos Kotkan norjalaisten kannalta on myös Werner-Hansenin Nordmenn i Østerled. Se

¹ Haapala 1989 s. 65-66.

² Lovoll 1988.

³ Kuhlberg 2002. Leitzinger 1992 s. 27-31.

⁴ Bull 1961. TYKL Tällaisissa tutkimuksissa tulee muistaa, että etenkin lapsuuden muistot ovat nostalgisesti sävyttynäitä. Muistojen avulla halutaan palata kadotettuun. Lapsuus koetaan onnelliseksi ja muisteluilla voidaan kokea jotain, mitä omalta lapsuudelta on toivottu. Metso 1999 s. 270.

käsittelee norjalaisia, jotka tulivat Suomeen puuteollisuuden palvelukseen. Kohde on siis laajempi kuin Kotkassa asuvat norjalaiset, sillä myös Oulussa oli lyhytaikainen norjalaisyhteisö. Suomessa on ollut myös yksittäisiä norjalaisjohtajia. Teoksen puutteena voidaan pitää sitä, ettei siinä ole mainittu lähteitä, jolloin ei myöskään ole lähdeviitteitä. Lähteiden puuttuminen vaikeuttaa tutkimuksen luotettavuuden arviointia ja jatkotutkimusta.⁵

Muut maininnat norjalaisista löytyvät Kotkan kaupungin historioista, sillä vaikuttivathan norjalaiset tulokkaat merkittävästi Kotkan kaupungin syntyyn. Ensimmäinen Kotkan historia ilmestyi jo vuonna 1904. Tässä teoksessa Hans Gutzeit muistetaan saavutuksistaan Kotkan kaupungin hyväksi, mutta norjalaisista sahatyömiehistä puhutaan lähinnä vain tappeluiden yhteydessä. Myöhemmät Kotkan tarinat ovat ottaneet norjalaiset jo paremmin huomioon.⁶ Myös Enso-Gutzeitin (nyk. Stora-Enso) tarinat käsittelevät ensimmäisiä työntekijöitään eli norjalaisia. Victor Hoving käsittelee Gutzeitin historiassaan norjalaisia työläisiä suhteellisen laajasti, mutta tässäkin teoksessa ei valitettavasti ole lähdeviitteitä. Ahvenaisen Gutzeitin historia on tässä mielessä parempi. Hän on tutkinut sahan arkiston varsin perusteellisesti ja tekee paljon viittauksia siihen.⁷ Toisesta norjalaisesta sahasta, Hallasta, ei ole kirjoitettu erikseen yhtiöhistoriaa, vaan se on mukana myöhemmän emoyhtiönsä, Kymiyhtiön (nyk. UPM-Kymmene), historiassa.⁸ Siinä käsitellään Hallan sahaa kovin suppeasti, eikä työläisistä ole juurikaan mainintoja. Yhtiöhistorioissa keskitytään muutenkin enimmäkseen yhtiöiden taloudelliseen puoleen. Yleisteokset Suomen sahateollisuuden kehityksestä ovat olleet apunani selvittäessäni Suomen metsäteollisuuden yleiskuvaa. Ne myös auttavat liittämään Kymin tulleet norjalaiset sahamiehet laajempiin yhteyksiin. Norjalaisiin niistä löytyy vähäisesti viitteitä.⁹

1.3. Tutkimuksen näkökulma ja rakenne

Ilmar Talve on todennut, että sosiaalinen yhteisö on erottamaton osa tehdastyöläisen kulttuuria.¹⁰ Yhteisöllä tarkoitetaan vuorovaikutusjärjestelmää. Yhteisöteemaa on kehitetty tutkimuksessa jo 1800-luvulta asti. Sosiologian klassikoiden mukaan esimoderni maailma

⁵ Werner-Hansen 1970.

⁶ Hultin 1904. Anttila 1953. Korhonen 1999.

⁷ Ahvenainen 1992. Hoving 1961.

⁸ Hoving 1947. Kymenlaakson maakuntamuseo on julkaissut vihkosen Halla 1875-1986. Talvi 1989. Matti Kanto on kirjoittanut muistelmateoksen Olipa kerran Halla. Kanto 1994.

⁹ Ahvenainen 1984. Kuisma 1993.

oli organisoitunut yhteisöllisesti. Sosiologisen yhteisötutkimuksen kohteeseen kuuluvat ryhmämuodostelmat ja niiden ilmentämä vuorovaikutus. Alueellisen rajauksen lisäksi piirteisiin kuuluvat sosiaalinen vuorovaikutus, yhteenkuuluvuuden tunne ja näistä muodostuvat kombinaatiot. Voidaan erottaa ainakin kaksi yhteisömuotoa: toiminnallinen ja symbolinen yhteisöllisyys. Jäsenten välisten suhteiden lisäksi jäsenten ja ei-jäsenten väliset suhteet muodostavat tärkeän osan. Oleelliseksi muodostuu väliin asetetut rajat, ei itse etnisyyt. Tässä tutkimuksessa jäseniä ovat norjalaiset ja ei-jäseniä suomalaiset. Tilanne on myös käännettävissä toisin päin, jolloin norjalaiset suljettiin pois suomalaisesta yhteiskunnasta. Yhteisötutkimus toteaaakin, että yhteisöllisyys voi olla myös ulkoapäin tulevaa. Negatiivinen palaute ryhmän ulkopuolelta saattaa tiivistää ryhmän rivejä.¹¹

Jos norjalaiset eivät muodostaneet yhteisöä, sen kiinteyttä on turha pohtia. Siksi on myös tärkeää pohtia, mikä teki heistä yhteisön. Vaihtoehtoja on monia. Toiminnallista yhteisöllisyyttä kuvaa perinteinen maatalo, jossa kaikki tekevät työtä yhteisen hyvän eteen. Toiminnallinen yhteisö korvautui symbolisella yhteisöllisyydellä modernin yhteiskunnan murroksessa. Kotkan norjalaistenkin tapauksessa symbolisella yhteisötekijällä on voinut olla suurempi vaikutus kuin toiminnallisilla tekijöillä. Oliko yhteisöllisyyden syynä symbolinen yhteys kuten kansallistunne? Johtuiko yhteisön kiinteys norjalaisten paremmasta asemasta työssä? Myös perheillä ja suvuilla on voinut olla merkittävä vaikutus yhteisöön kiinnittymisen kannalta. Norjalaiset tulivat Suomeen isoina perheinä. Kun liikkuvuus lisääntyy, korostuu sukulaisuuden merkitys symbolisen yhteisyyden ja sosiaalisen identiteetin muovaajana. Uskonto merkitsee usein henkilökohtaisen vakaumuksen lisäksi myös ryhmäkokemuksen korostumista, joka itsestään vahvistaa etnistä yhteenkuuluvuutta.

Suomalaisten Amerikan siirtolaisten osalta on todettu, että "mitä enemmän oli suomalaishenkilöitä sitä todennäköisempää oli sulautumisen hidastuminen".¹² Sama etninen tai kulttuurinen tausta ei kuitenkaan automaattisesti merkitse yhteisön muodostumista. Edellytyksinä on ryhmätietoisuuden syntyminen, joka asettaa rajat yhteisöön kuuluvien ja muiden välille. Se taas edellyttää etnisen ryhmän sisäistä integraatiota. Ryhmätietoisuudesta nousee yhteisöllisyys, sosiaalinen tuki ja institutionaaliset rakenteet kuten yhdistykset, lehdet ja omat koulut.

¹⁰ Talve 1969 s. 40.

¹¹ Lehtonen 1990 s. 17-26. Forsander 2001 s. 33.

¹² Lehtonen 1990 s. 126-131. Forsander 2001 s. 33-41.

Vastakohtana yhteisön kiinteänä pysymiselle on sulautuminen vallitsevaan yhteiskuntaan. Assimilaatio ei ole varsinainen tutkimuskohteeni mutta se on syytä ottaa huomioon. Norjalaisten assimilaatiossa vaikuttaa varsinkin lamavuosi 1882. Ensimmäinen hypoteesini oli, että norjalaisyhteisö pysyi kiinteänä tähän vuoteen asti. Yhteisön pirstoutuminen aloitti yhteisön suomalaistumisen. Toisaalta norjalaisuuden on täytynyt säilyä vahvana, sillä norjalainen identiteetti on säilynyt jälkeläisten keskuudessa nykypäivään asti.

Assimilaatioteorian takaa löytyy kulttuuridarwinismi, jonka mukaan vahvempi kulttuuri voittaa ja muut sopeutuvat siihen. Pohjois-Amerikassa assimilaatioteoria on saanut laajaa huomiota. 1960-luvulla assimilaatio jaettiin eri tyyppeihin: kulttuuriseen ja rakenteelliseen assimilaatioon, sekä avioitumisen, identifikaation, asenteiden, käyttäytymisen ja yhteiskunnallisten arvojen kautta ilmenevään assimilaatioon. Näistä ensimmäinen nähtiin välttämättömäksi vaiheeksi. Toiset taas huomasivat, että "sulatusuunin" sijaan ryhmien rajat säilyvät ennallaan, vaikka niiden kulttuuriset piirteet saattavat muuttaa muotoaan. Sulautuvalle kulttuurille on tärkeää, että vanha ja uusi elämäntapa yhdistyvät ja kulttuurin jatkuvuus säilyy.¹³

Sopeutuminen uuteen yhteiskuntaan ei aina ole samanlaista, vaan sopeutumistakin on eri asteista. Ulkoiseen sopeutumiseen kuuluu kielen, pukeutumistavan ja ruokakulttuurin omaksuminen. Sisäistä sopeutumista on arvojen ja asenteiden muuttuminen. Sen havaitseminen ja mittaaminen on hyvin vaikeaa. Havaittavista muuttujista parhaiten sopeutumista mittaavat kielen muuttuminen ja lähipiirin kansalaisuus. Sopeutuminen toiseen pohjoismaalaiseen yhteisöön oli yleensä helppoa, ja seka-avioliittoja pohjoismaalaisten välillä oli paljon. Suomessa nopeaan sopeutumiseen ja sulautumiseen vaikutti ensinnäkin ruotsinkielinen väestönosa. Kun maassa oli entuudestaan jo paljon vieraskielisiä sukunimiä, eivät uudet tulijat erottuneet niin selvästi joukosta. Koska kaikissa Pohjoismaissa kirkko oli luterilainen tai vähintäänkin protestanttinen, eivät pohjoismaalaiset erottuneet myöskään uskonnon takia.¹⁴

Tutkimukseni kohteena on työväestö, tarkemmin sanottuna sahatyöläiset. Työväestön tutkimus on nousut kansatieteen piiristä 1900-luvun aikana. Olen pyrkinyt lähestymään

¹³ Kostinen 1986 s. 50.

aihetta monelta taholta. Haastatteluaineiston käyttö luo myös toisen yhtymäkohdan kansatieteelliseen tutkimukseen. Tutkimuksessani yhdistyykin historiallinen, sosiologinen ja kansatieteellinen lähestymistapa. Liitteeksi olen kerännyt tietoja lähes sadasta norjalaisesta. Työväestön rinnalla kulkevat tiedot sahojen norjalaisista johtajista. Tilastoihin pyrin yhdistämään kvalitatiivista tutkimusta, sillä jokaisen norjalaisen tarina on omanlaisensa. Aikarajauksena on norjalaisyhteisön muotoutuminen 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Tutkimukseni alkaa ensimmäisten norjalaisten työmiesten saapumisesta Kotkaan vuonna 1872. Varsinaista loppuvuotta ei ole. Kansalaisanomusten osalta tutkimusta on jatkettu jopa 1920-30 -luvulle, jolloin suurin osa norjalaisista vasta otti Suomen kansalaisuuden. Samaan aikaan tapahtui myös yhtiöiden siirtyminen suomalaiseen omistukseen. Tarkastelun kohteena ovat kuitenkin lähinnä vain Norjassa syntyneet, sillä muuten tutkimus paisuisi liian laajaksi. Näihin ensimmäisen sukupolven norjalaisiin kuuluvat työikäisinä Norjasta Suomeen muuttaneet ja heidän mukanaan muuttaneet lapset. Koska norjalaisia tarkastellaan miespuolisten päämiesten kautta, työt jäävät tässä tutkimuksella vähälle huomiolle. Ainoastaan silloin, jos he menivät naimisiin norjalaisen miehen kanssa, heidän tarinansa jatkuu norjalaisyhteisön kertomuksessa.

Tutkimuskysymykseni on, millainen norjalaisyhteisö Kotkassa oli? Aloitan tutkimuksen perinteisellä siirtolaisuustutkimuksella selvittämällä, miten ja mistä norjalaiset Kotkaan tulivat. Toisessa pääluvussa käsittelen myös tilanteen syntymistä eli veto- ja työntötekijöitä siirtolaisuudelle nimenomaan Kotkaan: Mitkä tekijät vaikuttivat siihen, että Kotkaan syntyi norjalainen yhteisö? Vastausta haetaan muun muassa Suomen metsäteollisuuden kehityksestä ja norjalaisten suuresta siirtolaisuudesta aikakautena. Neljäs luku käsittelee yhteisön kokoa ja rakennetta sekä niiden muuttumista. Rajakohta on vuosi 1882. Silloin Suomen sahateollisuus kärsi ankarasta lamasta, eikä norjalaisillekaan riittänyt enää töitä ja heitä lähetettiin takaisin kotimaahansa. Kaikki eivät kuitenkaan palanneet Norjaan, vaan on viitteitä siitä, että osa siirtyi muualle Suomeen ja osa lähti Pohjois-Amerikkaan yrittämään onneaan uudemman kerran. Yritän myös selvittää syitä Kotkaan jäämiseen. Merkkejä uusien norjalaisten tulosta on aina 1900-luvun alkuun asti, joten yhteisö pysyi pitkään muutostilassa. Sahojen norjalaisten omistajien tuloa ja lähtöä Suomesta seuraan työläisten liikkeiden mukana.

¹⁴ Laitinen 1981 s. 6, 83.

Ajatuksena on selvittää norjalaisyhteisön rakenne, jonka jälkeen voin pohtia norjalaisten yhteisöllisyyttä. Viides luku on tässä mielessä työni tärkein. Siinä selvitetään yhteisön oloja, yhteisöllisyyden alkuperää ja sitä, mikä yhteisöä piti kasassa. Mistä yhteisöllisyyden sitten näkee? Vastauksena voivat olla muun muassa avioliitot, sukunimen säilyttäminen, kansalaisuus, lasten kummit, lasten nimet, asuminen erillään suomalaisista, oma kieli, uskonto ja tavat. On mielenkiintoista, että norjalaisten jälkeläiset tuntevat vetoa norjalaisiin juuriinsa vielä tänäkin päivänä. Norjalaisuuden säilyttäminen on koettu tärkeäksi Kotkaan tulleiden norjalaissukujen keskuudessa.

Ennako-oletuksena on, että norjalaiset muodostivat jonkinlaisen yhteisön. Se ei välttämättä kuitenkaan ollut yksi yhteisö vaan Norjan sahan ja Hallan sahan norjalaiset saattoivat toimia eri piireissä. Vaikka välimatka näiden kahden sahan välillä tänä päivänä tuntuu mitättömältä, saattoi se 1800-luvun lopussa olla ylitsepäsemätön. Rajakohtana näen tässäkin vuoden 1882 ja sen vaikutukset Norjan ja Hallan sahojen norjalaisten suhteisiin. Jos aikaisemmin yhteisö oli muodostunut kummankin sahan ympärille, muodostivatko norjalaiset tämän jälkeen yhden yhteisön? Koko ajan vertaan norjalaisten tilannetta myös suomalaisiin. Se selvittää, omaksuttiinko tapoja suomalaisten keskuudesta vai säilyttivätkö norjalaiset omat tapansa. Jos yhteisö taas säilytti omat tapansa, niin miten se onnistui? Tässä huomioidaan myös ryhmän ulkopuolelta tuleva paine yhteisön muodostamiseen.

Viimeinen luku keskittyy kvalitatiiviseen tutkimukseen. Kolmen esimerkkiperheen avulla tarkennan kuvaa Kotkan norjalaisperheistä. Perheet ovat ne, joista oli mahdollista saada eniten tietoa. Valitsin edustajat molemmilta sahoilta. Sukujen tarinat poikkeavat välillä huomattavasti, mutta yhtäläisyyksiäkin löytyy. Sukuja, jotka palasivat Norjaan tai muuttivat muualle, ei ole voitu näissä esimerkkitapauksissa käsitellä, sillä tiedot heistä ovat liian niukat. Esimerkkisukujen kautta olen vielä tarkemmin pyrkinyt selvittämään kummien vaihtoa eli kuinka pienestä piiristä kummit todella valittiin? Esimerkkisuvut ja –tapaukset tuovat tutkimukseeni mielenkiintoisen kvalitatiivisen piirteen kvantitatiivisen käsittelytavan rinnalle.

1.4. Lähteet

Gutzeit Oy:n arkistojä säilytetään Mikkelissä Elinkeinoelämän keskusarkistossa. Materiaalia on säilynyt paljon jo 1870-luvulta. Sahojen arkistot, varsinkin Gutzeitin arkisto, on niin läpikotaisin koluttu, etteivät ne tarjoa kovinkaan paljon uutta tietoa sahoista. Toisaalta yhteisönäkökulmasta lähestyttäessä ei tilikirjoista olisikaan kovin paljon hyötyä. Joidenkin kirjekopioiden ja muutamien 1900-luvun alun talojen asukasluetteloiden lisäksi arkiston hyödyllisin aines työni kannalta ovat henkilöluettelot. Sahan ensimmäisessä työvuorolistassa vuodelta 1872 norjalaiset on eritelty omaksi ryhmäkseen. Vuoden 1882 henkilöluettelossa näkyvät työntekijän nimen ja kansalaisuuden lisäksi ikä ja perheenjäsenet. Näiden luetteloiden avulla voidaan verrata Gutzeitin sahan norjalaisia ennen ja jälkeen laman. Tosin ne, jotka tulivat ja myös lähtivät pois vuosien 1873 ja 1881 välillä, katoavat tällä aineistolla. On harmillista, ettei Gutzeitin arkistossa ole säännöllisiä työntekijälistoja. Myöhempääkään työntekijäkortistoa ei ollut saatavilla.

Toisen norjalaissahan, Hallan sahan arkisto sijaitsee UPM-Kymmene arkistossa Kuusankoskella. 1800-luvun puolelta ei asiakirjoja ole juuri säilynyt. Sahan ensimmäiset työntekijäluettelot ovat vuodelta 1877. Vuoden 1882 laman kärjistymisen vaikutuksia norjalaisten määriin olen tutkinut vertailemalla työntekijälistoja ennen lamaa ja sen jälkeen. Työntekijöiden kansallisuuksia ei ole mainittu lukuun ottamatta vuoden 1877 luetteloa. Työntekijäluettelot ovat kuitenkin kattavammat kuin Gutzeitin arkistossa. Luetteloiden avulla olen voinut myös vertailla talvi- ja kesäkausia. Sahojen toiminnan alkuaikoina ovat norjalaiset tiettävästi tehneet töitä myös talviaikaan, kun suomalaiset työläiset joutuivat lähtemään sahoilta. Työntekijäluetteloista käy ilmi, että helmi- ja maaliskuussa työntekijöitä on sahan listoilla vähiten, kun taas alkusyksystä määrä on korkeimmillaan. Ongelmana on, että useasti etunimi on lyhennetty alkukirjaimeksi. Kattavampi työntekijäkortisto otettiin käyttöön Hallan sahalla vasta 1920-luvulla.

Kymin kirkonkirjat löytyvät Kansallisarkistosta. Kymin ulkoseurakuntalaisten kohdalle on merkitty norjalaisia kasteiden, avioliittoja solmimisten ja hautausten yhteydessä. Muutamia avioliittoja on merkitty myös varsinaisiin kirkonkirjoihin. Vihittyjen kohdalla tiedot on kerätty vuoteen 1883 asti. Tämän jälkeen vihkiparin kotipaikkoja ei ole enää merkitty, ja se tekee norjalaisten löytämisen ongelmalliseksi. Ensimmäisen polven norjalaisista suurin

osa oli tuolloin jo yli 30-vuotiaita, joten useimmat olivat todennäköisesti solmineet jo avioliittonsa. Kastetiedot olen kerännyt vuodesta 1872 alkaen vuoteen 1897 asti. Tätä uudempia kirkonkirjoja säilytetään Kymin ja Kotkan kirkkoherranvirastoissa. Kirkonkirjojen tiedot on koottu taulukkoon, jota on täydennetty muun muassa yhtiöiden työlistöjen tiedoilla (Liite 3). Tästä taulukosta olen tehnyt työni kvalitatiiviset päätelmät muun muassa yhteisön koosta ja sen muuttumisesta. Vaillinaisten tietojen vuoksi demografiset päätelmät muun muassa lapsikuolleisuudesta ovat epävarmoja.

Kirkonkirjoista selviää myös, ketkä olivat norjalaislasten kummit. Kummien voi katsoa olevan esimerkkejä siitä sosiaalisesta piiristä, johon vanhemmat tunsivat kuuluvansa. Annettiinko lapsille pääasiassa norjalaisia vai suomalaisia kummeja? Kummeista saadaan myös tietoa sahojen välisistä suhteista, kun tarkastellaan, oliko hallalaisilla lapsilla kummeina Norjan sahalaisia ja toisin päin. Toisaalta on mielenkiintoista nähdä, erosivatko sahat keskenään. Olivatko suomalaiset kummit tavallisempia toisella kuin toisella sahalla?

Sen sijaan Kymin henkikirjoista ei löydy sahalla työskenteleviä norjalaisia. Tämä on sinänsä merkillistä, koska kaikki Suomessa veroa maksavat merkittiin henkikirjoihin. Tästä täytynee päätellä, etteivät norjalaiset maksaneet henkilöinä veroja. On ehkä mahdollista, että saha maksoi heidän veronsa. Myös Oulun norjalaisten on sanottu eläneen Suomessa veroja maksamatta.¹⁵

Mikkelin maakunta-arkistosta löytyy ulkomaalaisten oleskelulupa-anomuksia. Lääninhallituksella sekä nimismiehellä on ollut omat listansa. Näistä molemmista saadaan selville ainoastaan henkilön nimi ja se, koska hän on oleskellut Suomessa. Tietoja löytyy hieman ennen vuoden 1882 lamaa ja sen jälkeen. Niiden avulla on voitu selvittää laman vaikutusta norjalaisyhteisöön. Näiden luetteloiden kohdalla on muistettava, etteivät ne ole läheskään täydelliset. Norjan suurlähetystön kirja Suomessa asuneista Norjan kansalaisista alkaa vuodelta 1889. Laman jälkeiseltä ajalta se on huomattavasti käyttökelpoisempi kuin edellä mainitut oleskelulupa-rekisterit, sillä siihen on merkitty myös perheenjäsenten nimet.

Muina lähteinä olen käyttänyt muun muassa sanomalehtiä (mm. Helsingfors Dagblad, Uusi Suometar) 1870- ja 1880 -luvuilta . Kotkaan liittyvää kirjoittelua on ollut varsin

¹⁵ Meinander 1950 s. 203.

paljon. Kiinnostavimmat artikkelit löytyvät 1870-luvun alusta, jolloin tehtaat perustettiin ja toisaalta 1870-luvun lopun lamakaudelta. Alkuaikoina lehdet ylistivät tätä hienoa uutta yhteiskuntaa, mutta laman aikana näkyy, että norjalaisten ja suomalaisten suhteet alkoivat kehittyä kielteiseen suuntaan.

2. Kotkan siirtolaisuuden lähtökohtia

2.1. Norjan siirtolaisuus

Väestönkasvu alkoi kiihtyä Pohjoismaissa jo 1700-luvun lopulla ensisijaisesti kuolleisuuden laskettua. Norjassa väkiluku kasvoi vuosien 1855 – 1875 välillä 1,5 miljoonasta lähes kahteen miljoonaan. Norjan väestön kasvu oli yksi Euroopan nopeimpia siitäkkin huolimatta, että siirtolaisuus kasvoi tuona aikana massasiirtolaisuudeksi. 1800-luvun alussa maaseutu ei enää pystynyt elättämään koko väestöä. Töitä haettiin lähikylistä, ja kausityöläisyys oman kotiseudun ulkopuolella yleistyi 1800-luvulla. Alkava teollisuuskaan ei pystynyt tarjoamaan kaikille elantoa. Työvoiman suuren tarjonnan vuoksi tehdastyöläisten palkat pysyivät myös alhaisina. Koko Euroopan varaventiilinä toimi 1800-luvulla Pohjois-Amerikka. Noin kaksi kolmasosaa eurooppalaisista siirtolaisista matkusti Yhdysvaltoihin.¹⁶

Norjan siirtolaisuus Pohjois-Amerikkaan alkoi muita Pohjoismaita aikaisemmin, jo 1830–40-luvuilla. Muihin Pohjoismaihin verrattuna se oli voimakkainta ja kesti pisimpään.¹⁷ Siirtolaisuuden alkamista helpottivat Norjan hyvät yhteydet länteen. Nämä yhteydet olivat syntyneet varsinkin Englantiin suuntautuneen kaupankäynnin yhteydessä. Nälkävuodet koettelivat Skandinaviaa 1860-luvulla, mikä aiheutti massamuuttovaiheen alkamisen Norjasta ja Ruotsista. 1860-luvulla suurin osa norjalaisista pystyi kulkemaan höyrylaivoilla, jotka olivat nopeampia ja halvempia kulkuvälineitä kuin purjelaivat.

Suomen siirtolaishuippu osuu myöhempään aikaan, vaikka täälläkin kärsittiin pahoista katovuosista. Suomesta puuttuivat kuitenkin aikaisemmin Amerikkaan muuttaneet pioneerit, jotka olisivat innoittaneet useampia lähtemään valtameren yli. Yhdysvalloissa koettiin 1870- ja 1890-luvuilla taloudellinen taantuma, jonka seurauksena katseet käännettiin muualle. Suuntana oli muun muassa Australia. Vuonna 1880 norjalainen maanomistaja yritti houkutella maamiehiään Hawai'ille. Kolmen vuoden työlupauksella sai ilmaisen matkan. Tarjouksen ottikin vastaan lähes 600 henkeä itäisestä Norjasta. Työolot eivät kuitenkaan houkutelleet jäämään pysyvästi saarelle.¹⁸

¹⁶ Norman 1988 s. 4-21.

¹⁷ Ibid. s. 52.

¹⁸ Derry 1973 s. 223.

Siirtolaisuuden suurin huippu Pohjoismaista osui 1900-luvun kahdelle ensimmäiselle vuosikymmenelle. 1930-luvun lamavuodet lopettivat viimein suuren siirtolaisuusaallon Yhdysvaltoihin. Suhteessa väkilukuun Norjasta siirtolaisia lähti Euroopan toiseksi eniten. Ainoastaan Irlannista siirtolaisuus oli yleisempää. Määrällisesti Norjasta lähti kuitenkin vähemmän siirtolaisia kuin esimerkiksi Ruotsista. Norjan ensimmäisen suuren siirtolaisuusaallon aikana vuosina 1865 – 1875 lähtijöitä oli noin 250 000. Huippuvuosi oli kuitenkin vuosi 1882, jonka ympärille ajoittuu toinen suuri siirtolaisuusaalto. 1800-luvun ja 1900-luvun alun aikana pelkästään Yhdysvaltoihin muutti yhteensä yli 800 000 norjalaista. Norjan muuttoalueiden kärjessä oli eteläinen keskiosa. Sen sijaan Oslovuonon itäpuolelta eli Østfoldista ei juuri lähdetty siirtolaisiksi Amerikkaan. Tosin 1860-luvun lopulta alkaen vilkastui siirtolaisuus sieltäkin. Vuosien 1836-1855 välillä vain 75 siirtolaista lähti alueelta, mutta vuosina 1866-1910 Amerikkaan lähtijöitä oli jo melkein 22 000.¹⁹

Norjan siirtolaispioneerit olivat perheitä, jotka lähtivät Pohjois-Amerikkaan viljelemään maata. Norjalaisten tärkeimpiä kohteita olivat Minnesota ja Wisconsin. Ensin ansaittiin rahat maatalaan, usein metsätoissa tai kaivoksilla. Perheidensä kanssa Norjasta muuttaneiden määrä kasvoi vielä 1860-luvulta alkaen. Amerikassa pohjoismaalaiset siirtolaiset muodostivat tiiviitä yhteisöjä. Tämä johtui osittain siitä, että houkuttelijoina toimivat aikaisemmat siirtolaiset. Houkuttelijat saivat uudet tulijat muuttamaan samoille alueille, joilla he jo asuivat. Norjassa aikaisempien siirtolaisten kokemukset levisivät tehokkaasti hyvästä lukutaidosta johtuen. 1890-luvulla perheellisten määrä väheni ja lähtijät olivat nuoria aikuisia. Useiden tarkoitus oli ansaita rahaa ja palata sen jälkeen takaisin kotimaahan. Myöhemmän vaiheen siirtolaiset olivat teollisuuden piiristä ja enenevässä määrin ammattitaitoisia. Suurin osa heistä oli miehiä.²⁰

Liikkuvuus oli ollut vilkasta myös Pohjoismaiden välillä aina keskiajalta asti. Norjasta lähdettiin Tanskaan sekä Ruotsin kaivoksille ja metsiin. Vielä 1800-luvun puolivälistä kausityöläiseksi lähteminen Etelä- ja Länsi-Ruotsista Tanskaan ja Norjaan oli tavallisempaa kuin siirtolaisuus alueelta Pohjois-Amerikkaan. 1800-luvun lopulla Norjaan

¹⁹ Norman 1988 s. 64-68, table 2 s. 291. Derry 1973 s. 208-211. Eliassen 1978 s. 180.

²⁰ Derry 1973 s. 208-213. Norman 1988 s. 86.

muutti noin 70 000 ruotsalaista. Suomeenkin muuttaneista "norjalaisista" osa olikin alkujaan Ruotsista.²¹

Ammattimiesten liikkuminen ei ollut harvinaista 1800-luvun Euroopassa. Myös Norja sai osansa, kun vuosisadan puolivälissä sinne alettiin rakentaa maan ensimmäistä junarataa. Insinöörit ja radanrakennuksen avaintyöntekijät tuotiin Englannista.²² Ruotsissa norjalaiset olivat merkittävässä asemassa sahateollisuuden kehityksessä. He toivat tekniikan, rahaa ja ammatin osaavia työläisiä ja ratkaisivat uutto-ongelmia hankalissakin putouksissa. 1800-luvulla Ruotsin puunvienti moninkertaistui, kun Norjan tilanne heikkeni. Ensimmäisiä höyrysahoja Ruotsissa oli Tunadal, joka perustettiin Sundsvalliin vuonna 1856. Sitten painopiste siirtyi Norlantiin, johon myöskin tuli norjalaisia saha-ammattilaisia. Yleisesti ottaen ruotsalaisia oli kuitenkin enemmän Norjassa kuin norjalaisia Ruotsissa. Muun muassa samankaltaisen kielen ansiosta norjalaiset sulautuivat Ruotsiin paremmin kuin Suomeen.²³

2.2. Ulkomaalaiset Suomessa 1800-luvulla

Suomi oli vielä 1860-luvulla monessa suhteessa kehitysmaa. Vienti monipuolistui kuitenkin jo 1870- ja 1880-luvuilla huomattavasti. Yksi kehitykseen vaikuttava tekijä oli ulkomaisen ja venäläisen tietotaidon ja pääoman tulo Suomeen. Ne merkitsivät paljon Suomen teollisuuden kehittymiselle 1800-luvun jälkipuoliskolla. Ulkomaalaiset, venäläiset mukaan lukien, omistivat 1870-luvun loppuun mennessä 88 teollisuuslaitosta Suomessa. Saavuttaakseen Länsi-Euroopan tason uuden ajan alussa myös muut Pohjoismaat olivat olleet riippuvaisia ulkomaalaisista ammattilaisista kuten vuorityöläisistä, käsityöläisistä, rakennusmestareista, taiteilijoista ja lääkäreistä. Poismuuttaneet olivat ammattitaidotonta työvoimaa.²⁴

Yleisesti Suomi oli muuttotappiainen maa ja vain pieniä erikoisryhmiä muutti tänne. Eri kansalaisuuksilla oli omat erikoisalansa Suomessa. Suurimmat ulkomaalaisryhmät olivat ruotsalaiset, venäläiset ja saksalaiset. Ruotsalaisten omistamia yrityksiä oli Suomessa 36 ja

²¹ Engman 1997 s. 8-17. Tässä yhteydessä täytyy muistaa myös se, että Norja kuului 1800-luvulla Ruotsin valtakuntaan. Kyseinen Kotkan norjalaisten kotiseutu Østfold oli myös aivan Ruotsin rajan tuntumassa.

²² Derry 1973 s. 113-114.

²³ Sejersted 1980 s. 169-192.

²⁴ Mikkola 1983 s. 124. Engman 1997 s. 37.

venäläistenkin käsissä oli 26 yritystä.²⁵ Lisäksi kolmannes Helsingin kauppiaista oli venäläisiä vielä 1880-luvulla. Venäläiset liikemiehet perustivat Itä-Suomeen ruukkeja. Valuraudan viennin nousu 1900-luvun alussa oli Pitkärannan kupari- ja rautakaivosten ansiota. Kaivokset olivat venäläisten käsissä, mutta mestareita sinne tuli Ruotsista. Vuonna 1880 ruotsalaisia oli tullut sinne jo 50 henkeä, mutta tulijoita ja lähtijöitä oli tämän jälkeen molempiin suuntiin. Suomeen oli helppo tulla, kun oli työ, asunto ja muita sosiaalisia etuja odottamassa.²⁶

Myös tekstiiliteollisuus sai alkunsa ulkomaalaisin voimin. Merkittävä oli Tampereelle perustettu Finlayson, jonka perustaja oli skotlantilainen. Sinne, kuten Forssan puuvillatehtaaseen, sekä mestarit että teknilliset johtajat tulivat myös ulkomailta. Fajanssin vienti oli ruotsalaisten vuonna 1874 perustaman Arabian tehtaan käsissä. Siellä työskenteli lähes 30 ulkomaalaista, jotka olivat tuoneet myös perheensä mukanaan. Arabian tehtaat siirtyivät suomalaiseen omistukseen vasta vuonna 1916.²⁷ Meijeriteollisuudessa alku voin ja juuston tuotannossa oli lähinnä tanskalaisten mestareiden käsissä, ja sokeritehtaissa hallitsivat saksalaiset mestarit. Sahausteollisuus kehittyi näihin nähden kansallisin voimin, mutta Kymenlaaksossa norjalaisten ammattitaito ja pääoma olivat merkittävässä asemassa.²⁸

Suomessa norjalaiset työskentelivät pääasiassa sahausteollisuuden parissa. Norjalaiset eivät kuitenkaan olleet ainoa ulkomaalaisryhmä Suomen sahausteollisuudessa, vaan se oli jakautunut useamman kansalaisuuden alaksi. Ruotsalaisomistuksessa oli peräti 11 höyrysahaa, venäläisillä kaksi ja englantilaisilla ja saksalaisilla molemmilla yksi. Kun tähän lisätään kolme norjalaisten sahaa, oli Suomen 71 höyrysahasta yhteensä 18 ulkomaalaisten omistuksessa. Sen sijaan 1870-luvulla perustetusta neljästäkymmenestä vesisahasta vain yksi oli ulkomaalaisten omistama. Suomen teollisuudessa ainoastaan ruukkeja oli enemmän ulkomaalaisten käsissä. Peräti 16 ulkomaalaissahoista oli perustettu 1870-luvun alkuvuosina.²⁹ Ulkomaalaisia työläisiä sen sijaan oli useammallakin sahalla. Muun muassa Lohjan sahalla oli ulkomaalaisia, tosin ainoastaan kaksi: yksi norjalainen ja yksi ruotsalainen.³⁰ Kymin sahoilla oli norjalaisten lisäksi paljon myös muita ulkomaalaisia.

²⁵ Mikkola 1983 Liite 1.

²⁶ Roms 2003 s. 9-11.

²⁷ Kovero 1950 s. 500.

²⁸ Pihkala 1971 s. 45.

²⁹ Mikkola 1983 s. 95-96, Liite 1.

³⁰ Kuisma 1978 s. 53.

Ruotsalaisia työskenteli muun muassa Sunilan sahalla, jonne heitä pestattiin heti sahan perustamisen jälkeen vuonna 1874. Karhulan tehdasyhteisössä ammattimiehet olivat 1880-luvun lopussa Ruotsista ja Saksasta.³¹

Toinen merkittävä norjalaisryhmä Suomessa olivat Karihaaran norjalaiset. Norjalaiset tukkikauppiat olivat samonneet Lapin tukkimetsissä jo 1860-luvulla. Terje Olsen saapui Kemiin vuonna 1870 ja solmi muutaman vuoden kuluttua senaatin kanssa sopimuksen puiden hakkuista Kemijoen varrella. Olsen oli syntyjään norjalainen mutta sittemmin muuttanut Britanniaan. Sopimus osoittautui hänelle liian suureksi (500 000 tukkia sahattava viidessä vuodessa), joten hän myi sen kristianialaiselle Holst&Fleischer - yritykselle. J. N. Fleischer oli kuljettanut jo vuonna 1850 noin sata siirtolaista Stavangerista Chicagoon. Tukkien sahaamiseen perustettiin Karihaaran kuusiteräinen höyrysaha Kemin kaupungin ulkolaidalle ja Oslostu tuotiin yli 100 norjalaista sahalle töihin.³²

Tuotannon puolesta Karihaara oli Pohjois-Suomen suurin sahalaite. Työntekijöitä sahalla oli kolmisensataa, hyvinä aikoina enemmänkin. Norjalaiset olivat tulleet Suomeen tullittomasti vuonna 1873, ja Norjan alamaisina he eivät maksaneet Suomeen veroja. Norjalaisten tultua sanottiin tappeluiden ja mellastamisen alkaneen Kemissä. Kaupungin asukasluku oli vuonna 1874 noin 100, mutta kahdessa vuodessa se kaksinkertaistui. Lähistöllä asuva usean kymmenen hengen norjalaisjoukko oli epäilemättä näkyvä kaupungissa.

Karihaaralla maksettiin kilpailijoihin nähden ruhtinaallista palkkaa ja työläisille rakennettiin asunnot. Karihaarassa useimmat esimiehet sekä sahalla että metsä- ja uittotöissä olivat norjalaisia. Heidän palkkansa olivat lähes kolminkertaisia verrattuna suomalaisten palkkoihin. Palkkaa maksettiin 5,60 mk/päivä, kun samaan aikaan työmiehen keskimääräinen päiväpalkka oli kesäkaudella 1,78 – 1,88 mk ja keväällä ja syksyllä 1,25 mk. Sahasurmien aikana vuonna 1877 yhtiö teki konkurssin, jolloin norjalaiset lastattiin laivoihin ja vietiin takaisin Norjaan. Vuonna 1880 Karihaarassa oli

³¹ MMA Viipurin lääninhallitus. Passiluettelot 1879-1885. Häkämies 1986 s. 13.

³² Lapin Kansa 5.7.1995. Kirstinä 1951 s. 11-13.

jäljellä enää neljä norjalaista muun muassa inspehtori Gunerius Olsen. Paikallispäällikköinä sahalla toimi norjalaisia kuitenkin aina 1890-luvulle asti.³³

Yhteensä autonomian aikana Suomessa oleskeli noin 30 000 ulkomaalaista. Vuoden 1920 tilastoista käy ilmi, että norjalaisia Suomen ulkomaalaisista oli vajaa 2% eli runsas 460 henkeä. Samaan aikaan ulkomaalaisten määrä Suomessa oli suurimmillaan. Neljäsosa ulkomaalaisista viipyi Suomessa alle vuoden ja yhtä moni lähti täältä 1 – 3 vuoden kuluessa. Yli kolme vuotta maassa asuneista puolet jäivät pysyvästi. Vielä ennen toista maailmansotaa Suomi oli hyvin monikulttuurinen. Sodan jälkeen Suomi muuttui etnisesti eristäytyneeksi moneksi vuosikymmeneksi.³⁴

2.3. Kymin metsäteollisuuden kehitys

Jo Aleksanteri II:n vierailun yhteydessä vuonna 1856 Suomen teollisuuden kehittämisestä käytiin keskustelua. Vuonna 1857 sallittiin höyryn käyttö sahojen voimanlähteenä ja vuonna 1860 komitea sai aikaan mietintönsä kiistakysymyksestä, joka oli estänyt sahaliikkeen vapautumisen. Komitea totesi, ettei sahaliikkeen vapauttaminen tuhoaisi metsiä. Metsien riittävydestä oli käyty kiivasta keskustelua aina 1500-luvulta asti. Vuonna 1861 senaatti hyväksyi rajallisesti liberaaliset käytännöt. Sahojen käyttäminen oli vapaata, mutta sahojen perustaminen ja kapasiteetti (kehien määrä) jätettiin luvanvaraisiksi. Vasta vuonna 1886 riitti pelkkä ilmoitus viranomaisille.

Länsi-Euroopan taloudelliset ja väestölliset muutokset aiheuttivat kansainvälisten markkinoiden nousun sahateollisuudessa jo 1830-luvulla. Norjasta ja Ruotsista nousun vaikutukset levisivät vähitellen Suomeen. Ensimmäiset höyry-Sahahakemukset jätettiin Suomessa jo 1830-luvulla, mutta senaatti hylkäsi ne. Norjakin toimi 1860-luvulle asti pääasiassa vesisahojen varassa, ja Ruotsinkin ensimmäinen höyrysaaha aloitti vasta vuonna 1852.³⁵

³³ Kirstinä 1951 s. 14-20, 42-46. Meinander 1950 s. 203-205. Vuoden 1875 kirkonkirjoissa kuusi naimisiin mennyttä.

³⁴ Leitzinger 1992 s. 27-29. Laakkonen 1997 s. 21.

³⁵ Alho 1949 s. 21-45.

Suomen ensimmäinen höyrysaha perustettiin Iijoen suistoon vuonna 1859.³⁶ Höyrysaahan perustaminen oli hidas ja vaivalloinen prosessi, joka kaatui usein senaatin talousosaston käsittelyssä. Kotkaan ensimmäistä höyrysaaha suunnitteli apteekkari ja kauppias Christian Hobin jo 1850-luvun lopussa. Lupa myönnettiin rajoitetuin privilegioin. Koska Hobinin henkilökohtainen talous horjui, sahaa ei koskaan rakennettu. Kymenlaakson Kymijoki sai ensimmäisen höyrysaahansa, kun Anjalan Heikkilään rakennettiin vuonna 1862 saha. Sisämaahan rakennettuna se ajautui kuitenkin pian konkurssiin, koska kuljetuskustannukset hevoskyydillä Haminaan tulivat liian kalliiksi.³⁷

1860-luvulla höyrysahat alkoivat syrjäyttää vesisaheat. Höyrysaahojen tuotantokyky oli moninkertainen verrattuna vesisaheihin. Lisäksi katovuodet olivat vieneet vesisaahayrittäjiä konkurssiin ja puun hinta oli laskenut. 1870-luvun alkupuolella senaatti hyväksyi kaikki jätetyt 62 höyrysaahalupahakemusta.³⁸

Kotka oli edullinen paikka Suomen suurimmalle sahakeskukselle, sillä Kymijoen ja Päijänteen vesistöjen vaikutuspiirissä olivat Keski-Suomen suuret metsävarat. Hobinin suunnitelmien kaaduttua senaatti kiinnostui Kymijoen mahdollisuuksista uittoväylänä. Tutkimukset annettiin K. R. Granfeltin tehtäväksi. Selvitys valmistui vuonna 1862, mutta koskien perkaus toteutettiin vasta 1860-luvun lopulla. Viivästyksen syynä oli metsähallituksen vastustus Granfeltin ehdottamaa Korkeakosken haaraa kohtaan. Tukkien uitto saatiin onnistumaan Korkeakosken haaraa pitkin vuonna 1868. Joen putouskorkeus oli 70 metriä ja siksi veden juoksu oli voimakasta.³⁹ Ongelmana tehdastonteille olleet Ruotsinsalmen hallinnolliset järjestelyt oli saatu ratkaistua jo muutamaa vuotta aikaisemmin. Senaatti hyväksyi Reuterin kaavan Kotkan teollisuuslaitoksien ja asuinrakennusten tonttien sijoittelusta ja Aleksanteri II:n asetuksella vuonna 1868 vahvistettiin alueen käyttö teollisuustonteiksi.⁴⁰ Kotkassa meri mahdollisti valmiin sahatavaran edullisen kuljetuksen. Lisäksi alueen lukuisat saaret tarjosivat suojaisan satama-alueen. Vasta sahojen perustaminen Kotkaan aloitti alueen kehityksen.

³⁶ Ahvenainen 1984 s. 205.

³⁷ Kallio 1990 s. 60.

³⁸ Ahvenainen 1984 s. 214-218.

³⁹ Kallio 1990 s. 59. Talvi 1987 s. 10. Werner-Hansen s. 32. On myös esitetty, että C.H. Ahlqvist oli uittanut tukit vasta vuonna 1870. Hultin 1904 s. 44.

⁴⁰ Hultin 1904 s. 41-42.

3. Norjalaiset tulevat Kotkaan

3.1. Ensimmäiset norjalaiset Kymin metsissä

Norja oli 1800-luvun puolivälissä tärkeä sahatavaran toimittaja Iso-Britanniaan ja Euroopan mannermaalle. Rajoitukset sahateollisuuden tieltä oli purettu Norjassa huomattavasti Suomea aikaisemmin. Pitkään jatkuneen intensiivisen puunkäytön takia Norjan metsävarat olivat pahoin kuluneet. Puutavaran vähyys aiheutti myös raaka-aineen korkean hinnan. Länsi-Euroopan ja varsinkin Englannin teollistuminen sekä Ranskan maksamat sotakorvaukset voittajalleen Saksalle aiheuttivat puutavaran lähes rajattoman kysynnän. Hinnat nousivat, kun kysyntä ylitti tarjonnan. Noususuhdanne houkutteli 1860-luvulla norjalaisia suuntaamaan katseensa Suomeen. Suomesta löytyi järeää puutavaraa ja palkkataso oli huomattavasti alhaisempi kuin esimerkiksi Ruotsissa. Ammattimiehistä tosin oli pulaa.⁴¹

Norjalaisista ensimmäisenä Suomen metsiä oli kartoittamassa Aslak Holmsen 1860-luvulla. Senaatti teki Holmsenin kanssa vuonna 1868 sopimuksen, jossa se sitoutui toimittamaan vuosina 1868–72 vuosittain 284 000 sahatukkaa kruunun metsistä.⁴² Ulkomaalaiselle ei kuitenkaan oltu suopeita myöntämään sahan perustamislupaa. Syynä luvan kieltämiseen oli osittain myös senaatin saama kritiikki sopimuksesta. Sopimus oli hyvin edullinen Holmsenille. Tukkien hinta oli hyvin alhainen, ja suurin osa vastuusta oli valtiolla.⁴³ Ilman sahaa Holmsen ei tehnyt tukeillakaan mitään, ja hän myi senaatin sopimuksen haminalaiselle C. H. Ahlqvistille vuonna 1870. Saatuaan käsiinsä Holmsenin sopimuksen Ahlqvist perusti vuonna 1871 Kotkan ensimmäisen höyrysahan.

Ennen vetäytymistään sopimuksesta Holmsen edisti osaltaan Kotkan nousua sahateollisuuden keskuksiksi. Korkeakoskea, joka oli pudotukseltaan kahdeksan metrin korkuinen, pidettiin pahimpana esteenä tukkien uitolle Kymijoessa. Kotimaassaan suuriin koskiin tottunut Holmsen kuitenkin onnistui uittamaan tukit alas Korkeakoskesta.⁴⁴ Anders Ramsay kertoo Holmsenin rakentaneen Kymijoen koskiin norjalaismallisia uittokouruja, jotka suomalaisille olivat vielä uutuuksia.⁴⁵

⁴¹ Mikkola 1983 s. 23-24.

⁴² KA Senaatin talousosasto ptk. 20.12.1867.

⁴³ Ahvenainen 1984 s. 219.

⁴⁴ Werner-Hansen 1970 s. 30.

Norjalainen Lars Bredesen kuuli Holmsenin menestyksestä. Hän saapui Suomeen Tunadal-sahan rahoittamana vuonna 1870.⁴⁶ Hänen puuhankintansa sujuivat hyvin, sillä nälkävuosista kärsineet suomalaiset myivät mielellään metsiään saadakseen rahaa siemenviljan oston. Bredesen osti Päijänteen lähimetsistä 800 000 tukkia, joille hän etsi jälleenostajaa tai rahoittajaa.⁴⁷ Hans Gutzeit kuuli Bredeseniltä Kotkan mahdollisuuksista. Norjalaisen puutavaraliikkeen piirit olivat pienet ja sukulaissuhteiden leimaamat.⁴⁸

3.2. Hans Gutzeit saapuu

Hans Gutzeitin isän saha Fredrikstadissa oli vuonna 1860 ensimmäinen höyrysaha Norjassa. Se oli myös Fredrikstadin suurin teollisuuslaitos.⁴⁹ Isänsä Wilhelm Gutzeitin kuoltua vuonna 1869 Hans peri sahan. Vuonna 1870 Fredrikstadissa oli jo yhdeksän sahaa ja kuusi höyläämää. Suomeen Hans Gutzeitin houkuttelivat laajat käyttämättömät metsät ja vähäinen sahojen määrä.⁵⁰ Gutzeit osti ensimmäiset puunsa Suomesta Bredeseniltä. Ennen sahan perustamista nämä yhtiökumppanit valmistivat ja myivät pelkkoja ulkomaille, pääasiassa Alankomaihin.⁵¹ Aikaisempien norjalaisten vastoinkäymisestä viisastuneena Norjan sahaa koskeva anomus jätettiin kaskislaisen kauppiaan Carl J. Grönbergin nimissä maaliskuussa 1872.⁵² Sahan vihkiäisiä vietettiin 17.11. samana vuonna. Ne olivat iloiset juhlat, joiden kuluissa Gutzeit ei ollut säästänyt.⁵³ Valmistuessaan saha oli Suomen suurin. Vasta vuonna 1873, kun Hans Gutzeit sai oikeuden omistaa kiinteää omaisuutta Suomessa, hän myi Fredrikstadin sahaansa Norjassa.

Hans Gutzeit oli mennyt naimisiin vuonna 1859. Vaimo ja lapset, joita oli seitsemän, eivät kuitenkaan seuranneet häntä Suomeen vaan jäivät Norjaan. Vuoteen 1873 asti Gutzeitin Norjan sahaa eli Norskaa johti Suomeen muuttanut norjalainen L. A. Jensen.⁵⁴ Myöhemmin varsinkin talvisin, kun saha ei ollut käynnissä, Hans oleili pitkiä aikoja

⁴⁵ Ramsay 1966 s. 7.

⁴⁶ Norjalaiset olivat ostaneet tämän Ruotsin Sundsvallissa sijainneen sahan vuonna 1865. Mukana oli mm. Bredesenin isä. Ahvenainen 1992 s. 14.

⁴⁷ Ahvenainen 1984 s. 221.

⁴⁸ Ahvenainen 1992 s. 16.

⁴⁹ Työntekijöitä sahalla oli reilu 180 henkeä. Western 1914 s. 51, 69.

⁵⁰ Korhonen 1999 s. 329.

⁵¹ Ahvenainen 1992 s. 18. Pelkka oli nelikulmaiseksi veistetty kuusipuun kappale. Muun muassa Alankomaissa niitä käytettiin tukemaan rakennuksia pehmeällä rantamaalla.

⁵² KA Senaatin talousosasto KD 32/117 1872.

⁵³ Helsingfors Dagblad 20.11.1872 nro 318. Ramsay 1966 s. 16-18.

⁵⁴ Kallio 1990 s. 71.

Norjassa ja palasi jäiden lähdön jälkeen keväällä Kotkaan.⁵⁵ Anders Ramsay kuvaa Hans Gutzeitia seuraavasti:

*"Kookkaana ja järeätekaisena hän ei ulkonaiselta olemukseltaan eronnut tavallisesta norjalaisesta rannikkolaivurista, mutta tuon omalla tavalla Norjan tuntureita muistuttavan pinnan alle kätkeytyi todellisen herrasmiehen sydän. Hän oli vilpitön ihminen, piti kunniaa antamaansa sanaa, oli ennakkoluuloton kaikessa toiminnassaan, suvaitsevainen ja hyväntahtoinen. Hän kykeni näkemään, mikä oli suurta elämässä ja yrittämisessä. Samalla hän oli hauska seuramies, joka kokosi ympärilleen iloisia ihmisiä ja viihtyi hilpeässä seurassa."*⁵⁶

3.3. Gutzeitin norjalaiset

Ei ollut mitään outoa siinä, että Suomessa toimineet tehtailijat palkkasivat ulkomaalaisia ammattimiehiä yrityksiinsä. Hans Gutzeit oli kotimaassaan tunnettu ja suosittu, eikä hänellä siksi ollut vaikeuksia saada ammattitaitoista työvoimaa muuttamaan mukanaan. Työtilanne Norjan sahoilla oli myös huono. Elintaso oli laskenut alemmaksi kuin mihin norjalaiset olivat tottuneet. Kolmetoista norjalaisista jäi velkaakin Tistedalenin kauppiaille muuttaessaan tänne.⁵⁷ Saatettiin ajatella, että muutto ei toisi ainakaan huonompaa. Ensimmäiset työläiset Norjasta saapuivat Kotkaan vuoden 1872 alussa. Gutzeit kuljetti heidät rakentamaan tehtaita ja asuntoja työntekijöille. Ensimmäisten joukossa olivat mukana muun muassa rakennusmestarit Petter Christian Nielsen perheineen ja N. S. Jansen sekä konemestari A. Isacsen. Samalla laivalla tulivat myös sahan koneet Norjasta. Useimmat olivat kuitenkin yksinäisiä miehiä, ja osa heistä palasi vuoden sisällä takaisin Norjaan.⁵⁸

Kesäkuussa 1872 Hans Gutzeit kirjoitti Norjaan tarvitsevansa 12 kehäsahaajaa, 4 särmääjää, 4 kimpisahaajaa ja 3–4 viilaria. Sahatyöläiset saapuivat Kotkaan syksyllä. Heitä varten Gutzeit oli varannut höyrylaiva Hangolta 40–50 paikkaa.⁵⁹ Laivan reitti oli Tukholmasta Helsinkiin, josta loppumatka päästiin rautateitse Kotkaan. Helsingissä laiva oli toukokuun lopulla.⁶⁰ Mukana oli muun muassa Hans Gutzeitin serkku Christian Holst

⁵⁵ Hoving 1961 s. 41.

⁵⁶ Ramsay 1966 s. 9.

⁵⁷ ELKA E-G Saapuneet kirjeet 1.1.-31.8.1873 F2:2.

⁵⁸ Anttila 1953 s. 239. Ahvenainen 1992 s. 27.

⁵⁹ ELKA E-G Kirjekopioita 3.6.1872-12.12.1872 F1:2.

⁶⁰ Helsingfors Dagblad 26.5.1872.

(Hans Gutzeitin äiti oli omaa sukua Holst), joka myöhemmin nousi sahan paikallisjohtajaksi. Laivassa oli mukana myös konttoristeja ja työläisiä Gutzeitin Fredrikstadin sahalla. Keski-Suomi -lehti raportoi norjalaisia tulleen noin 70 henkeä, jossa mukana oli sekä päälliköitä että työläisiä.⁶¹ Osa työläisistä matkusti rautateitse Tukholmaan ja sieltä laivalla Suomeen, osa suoraan Norjasta Amazonen-parkkilaivalla. Vuoden 1872 lopussa Norjan sahalla oli päiväpalkalla töissä 42 norjalaista.⁶² Vuonna 1875 norjalaisia arvioidaan olleen Gutzeitin sahalla jo 90 perhettä.⁶³

Tulijoiden joukossa oli miehiä, jotka olivat olleet Norjassa vesisahojen työntekijöitä. Bull arvelee, että Suomeen lähdettiin nimenomaan vesisahoilta, joiden tilanne alkoi heiketä höyrysahojen vallatessa alaa. Gutzeitin Fredrikstadin sahalla olisi mukana ollut siis vain muutama.⁶⁴ Kotipaikkoina norjalaisilla olivat muun muassa Tistedalen sekä Sarpsborgin alueen Sarsfoss, Borregård ja Hafslund (Liite 1).⁶⁵ Nämä paikat sijaitsevat Oslo-vuonon itäpuolella, Ruotsin rajan tuntumassa. Alue tunnetaan nimellä Østfold. Glomma-joki hallitsee tätä koko eteläisen Norjan itäosaa. Maanviljelyksen lisäksi metsillä ja teollisuudella oli merkittävä asema elannontuojina. Keskuksia olivat Fredrikstad ja Halden. Alueella oli harjoitettu puutavarakauppaa jo 1400-luvulta asti, mutta sahateollisuuden räjähdysmäinen kasvu tapahtui siellä vasta 1850-luvulla. Oslovuonon itäpuolella sijainnut Drammen ajautui kriisiin puun saannissa, ja kun siirtyminen Drammenin vesisahoilta uusiin tehokkaisiin höyrysahoihin alkoi tulla tarpeelliseksi, Østfold nousi uudeksi sahakeskukseksi. Vuonna 1870 yli 10 000 miestä sai alueella elantonsa sahoilta tai puuhiomoilta. Väkiluku kasvoi vuoden 1845 reilusta 73 600 vuoteen 1890 mennessä yli 120 000. Alueella kärsittiin 1870-luvulla suuresta työttömyydestä, mikä varmasti helpotti päätöstä lähteä sahanjohtajien matkassa Suomeen.⁶⁶

Gutzeitin sahan ensimmäisellä työlistalla olleet 42 norjalaista muodostavat pääjoukon niistä työläisistä, joita Suomessa on ollut ja joista on voitu saada lisätietoja. Kun muutaman miehen pojat aloittivat pian työt Gutzeitilla, saadaan joukon kooksi 50 miestä. Se on noin puolet Kotkan norjalaisista sahamiehistä. Näiden miesten tietoja vertailemalla

⁶¹ Keski-Suomi 8.2.1873 nro 6.

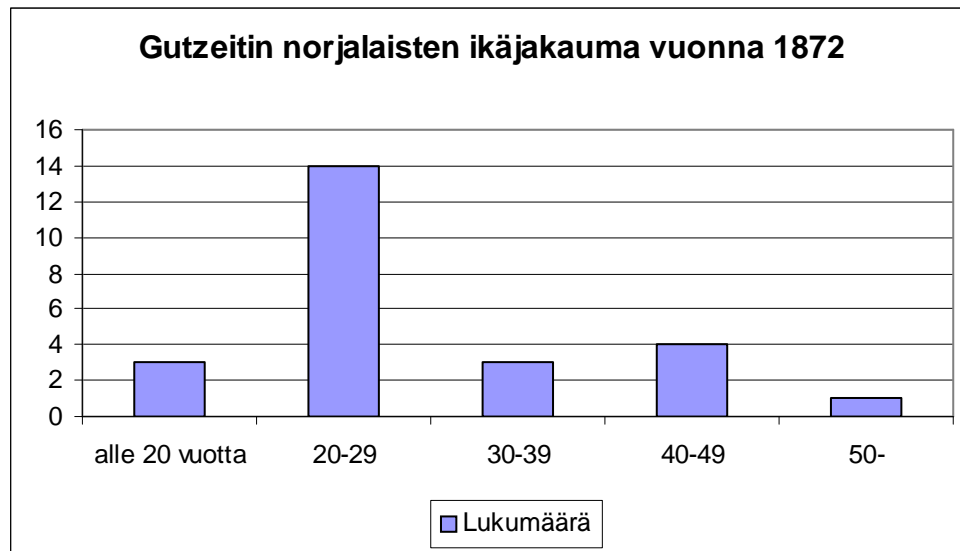
⁶² ELKA E-G Kotka päivätyölistat 29.4.-7.12.1872 G3.9:2. Lukuun ei sisälly kuukausi- ja vuosipalkkaiset työntekijät.

⁶³ Hoving 1961 s. 56. Ahvenainen 1992 s. 30. Anttilan arvion mukaan norjalaisia olisi ollut 90 perhettä jo vuonna 1872. Anttila 1953 s. 240. Tätä pidän kuitenkin liian suurena lukumääränä työntekijälistojen perusteella.

⁶⁴ Bull 1960 s. 56.

⁶⁵ Ahvenainen 1984 s. 222.

on voitu muodostaa yhteenveto tulijoista. Suurin osa oli alle 25-vuotiaita (25 kpl ikätietoja), ja vanhin oli 52-vuotias. Yli neljänkymmenen vuoden ikäisiä oli vain kuusi työntekijää. Vanhemmat miehet olivat tärkeitä uudelle sahalle, koska he toivat mukanaan ammattitaidon ja kokemuksen.⁶⁷ Työväki sahoilla oli yleensä nuorta. Esimerkiksi Hamarin sahalla Porvoossa keski-ikä 1800-luvun lopussa oli noin 27 vuotta. Tilastot vielä 1900-luvun vaihteestakin kertovat, että sahatyöläiset olivat lähinnä 20-39-vuotiaita.⁶⁸



Norjalaisten palkkaamista puolusteltiin sillä, että Hans Gutzeitilla oli kiire saada saha toimimaan eikä siksi ollut aikaa hankkia ammattitaitoista työväkeä Suomesta. Hans Gutzeitin sanotaan todenneen, että Suomi oli kehitysmaa, jonne oli otettava mukaan koneiden lisäksi ihmisiä, jotka osasivat niitä käyttää.⁶⁹ Norjalaisten ja suomalaisten työntekijöiden lisäksi sahalla oli töissä myös venäläisiä sotilaita sahatavarankantajina.⁷⁰

3.4. Hallan norjalaiset

Vuonna 1874 saapui Turun kautta Norjasta vielä 80 työmiestä Hallan saha oli käynnistämässä toimintaansa, joten suurin osa meni sinne töihin. Suomeen jäänyt Aslak Holmsen oli vuokrannut 13.1.1873 Hallansaaren Kotkan ulkopuolelta 50 vuodeksi. Holmsenin takana oli kahdeksan norjalaista yhtiömiestä. Hanke oli aloitettu jo vuonna

⁶⁶ Seip 1997 s. 82-91, 105-109. Sejersted 1980 s. 166. Eliasen 1978 s. 155-183.

⁶⁷ Bull 1960 s. 57.

⁶⁸ Nevanlinna 1995 s. 61. Kuisma 1978 s. 91.

⁶⁹ Ahvenainen 1992 s. 28.

⁷⁰ ELKA E-G Kotka päivätyölistat 29.4.-7.12.1872 G3.9:2.

1871 ostamalla metsiä Jyväskylän seudulta, mutta vasta vuonna 1875 senaatti myönsi oikeudet höyrysahan perustamiselle. Saha valmistui vuonna 1876. Holmsenille itselleen kävi lopulta huonosti. Hän kuoli köyhänä ja unohdettuna. Yksi hänen pojistaan loi sotilasuran Venäjällä ja yleni kenraaliksi mentyään naimisiin kenraalikuvernööri Bobrikovin tyttären kanssa.⁷¹

Alkuvuodesta 1877 Hallan työlistan 77 työntekijän joukossa oli 16 norjalaista. Kesän aikana työntekijämäärä kasvoi noin 120 henkeen ja norjalaisiakin oli lähes kolmekymmentä.⁷² Norjalaiset eivät ikinä olleet Hallalla yhtä suuri joukko kuin Gutzeitin sahan norjalaiset. Samoin kuin Gutzeitin norjalaiset olivat hekin kotoisin Østfoldin seudulta, Fredrikstadin ja Mossin väliltä.

Koneiden asentajana Hallan sahallä toimi norjalainen insinööri Ole Nerdrum, joka vuonna 1880 kohosi Halla Oy:n teknilliseksi johtajaksi ja isännöijäksi. Nerdrum itse oli hakenut norjalaiset Hallaan. Suomessa oli työpaikka ja asunto tiedossa, ja Kotkassa oli myös muita maanmiehiä. Se teki lähdön helpommaksi Suomeen kuin Amerikkaan, jossa työ- ja asuntoasiat piti selvittää vasta perillä. Ole Nerdrumin ansiosta yhtiö laajensi toimintaansa myöhemmin myös Saimaalle. Halla oli monia vuosia johtava puutavaran myyjä esimerkiksi Ranskassa. Ole Nerdrumin pojat jatkoivat isänsä jäljillä Hallan selluloosatehtaalla, ja suku jäi pysyvästi Suomeen.⁷³

Toinen merkittävä norjalainen vaikuttaja Hallassa oli Olaf Bülow, joka aloitti yhtiön palveluksessa kuitenkin vasta vuonna 1879. Hän toimi Hallan kaupallisena johtajana.⁷⁴ Vielä 1900-luvun alussa johtaja Bülow muistettiin hienona miehenä. Eräs Hallassa asunut muistelee: *"Jo päältäpäin näki, että hän oli herra. En ole koskaan nähnyt hänen kaltaistaan. Kesäisin hänellä oli punainen ruusu napinlävessä ja hopeapäinen keppi kyynärvarressa. [...] Ei hän puhellut työläisten kanssa, eikä osannut suomea"*.⁷⁵ Myöhemmin Bülowin perhe ilmeisesti muutti Ruotsiin.

⁷¹ Gustafsson 1987 s. 80.

⁷² Bull 1961 s. 52. Werner-Hansen 1970 s. 58, 72. Hoving 1947 s. 201-202. UPM Hallan Työlista 13.1.1877, 7.6.1877.

⁷³ Talvi 1989 s. 19. Hoving 1947 s. 221. Busch 1955 s. 82-83.

⁷⁴ Hoving 1947 s. 206.

⁷⁵ TYKL Marttinen.

4. Muutoksia yhteisön rakenteessa

4.1. Pois Kotkasta

"Kaikki, jotka tulivat Kotkaan, tulivat sinne ansaitakseen rahaa ja paljon oli liikkuvaa väkeä, joka muutti muualle yhtä nopeasti kuin oli tullutkin".⁷⁶

Hallan ja Norjan sahat olivat Kymijoensuun suurimpia yksityisiä työnantajia. Suomen Virallinen lehti kirjoitti vielä vuonna 1875, että töitä riitti kesällä monelle sadalle hengelle, kun sahat jylläsivät yötä päivää.⁷⁷ Suurin osa Kotkaan muuttaneista oli lähialueiden tilattomien ja pikkutilallisten lapsia.⁷⁸ 1870-luvun lopussa alkoi sahateollisuudessa lama. Suuren kysynnän innostamina liian moni oli siirtynyt sahateollisuuteen. Suomen ja Norjan lisäksi oli sahatavaran tarjoajien määrä lisääntynyt myös Ruotsissa, Venäjällä ja Kanadassa. Kotimaisen kysynnän puuttuessa Suomen sahat olivat täysin kansainvälisten suhdanteiden armoilla. Gutzeitin saha oli tuottanut tappiota jo vuonna 1874. Talven 1878 seisoivat kaikki Kotkan sahat. Vuonna 1879 puutavaran hinnat olivat alhaisimmillaan sitten vuosikymmenen alun.⁷⁹

Lama ei voinut olla vaikuttamatta myös norjalaisten erikoisasemaan. Kun suomalaisetkin olivat oppineet sahatyön, alettiin norjalaisten parempia etuuksia supistaa. Aikaisemmin norjalaisille oli pyritty tarjoamaan työtä myös talviaikaan. Laman aikana myös norjalaiset kärsivät työn puutteesta. Harva heistä ansaitsi enää niin paljon, että säästöt olisivat riittäneet talvenkin yli. Eripuraisuudet suomalaisten kanssa kärjistikivät tilannetta. Seurauksena oli, että osa norjalaisista palasi Norjaan jo kesällä 1878. Fredrikstadissa sanotaan nousseen valtava häly, kun palaajat tarvitsivat työtä ja asunnon.⁸⁰

Hans Gutzeit joutui luopumaan sahan pääosakkuudesta jo 1870-luvun lopulla henkilökohtaisten velkojensa takia, mutta hän sai jatkaa Kotkassa sahan toimitusjohtajana.⁸¹ Lopullisesti hän jätti sahan vuonna 1880. Saha siirtyi norjalaisen osakeyhtiön hoitoon Gutzeitin velkojen maksuna. Tämän jälkeen Gutzeit muutti perheineen Pariisiin, jossa hän kuitenkin sai jatkaa yhtiön palveluksessa. Hän toimi

⁷⁶ Gustafsson 1987 s. 246.

⁷⁷ Suomen Virallinen lehti 9.12.1875 nro 149.

⁷⁸ Liikanen 1980 s. 36. Halila 1978. s. 21.

⁷⁹ Ahvenainen 1984 s. 291.

⁸⁰ Päiviö 1976 s. 16. Uusi Suometar 15.3.1878. Uusi Suometar 13.5.1879. NFA 653.

⁸¹ Hoving 1961 s. 86.

sahatavaran myyjänä 1900-luvun alkuun asti, jolloin hän vaimoineen palasi takaisin Norjaan. Hans Gutzeit kuoli Norjassa vuonna 1919. Hans Gutzeitin lähtö merkitsi norjalaisille työläisille puolustajan menettämistä.

Kesällä 1882 norjalaiset olivat viikon lakossa, kun Norjan sahan sahanhoitajat tahtoivat alentaa heidän palkkansa yleistä tasoa vastaaviksi. Yhtiö tilasi höyrylaiva Hangön kuljettamaan lakkolaiset perheineen takaisin kotiin, ja suurin osa tyytymättömistä palasikin laivalla Norjaan. Heinäkuun alussa yhtiö oli tätä varten tiedustellut paikkaa 22 työläiselle ja 35 lapselle. Gutzeitin suomalaisetkin yhtyivät lakkoon, mutta palasivat töihin asuntohäätöjen alettua.⁸²

Vasta 1890-luvulla alkoi uusi nousukausi. Silloin Suomessa 1870-luvulla perustetuista 12 ulkomaalaisesta sahasta jäljellä oli enää muutama.⁸³ Kuten jo aikaisemmin mainitsin ajautui Kemiin perustettu norjalainen Karihaaran sahan vararikkoon vuonna 1877. Omistajien vaihduttua suomalaisiksi Norjasta tuotu työläisyhteisö laivattiin kokonaisuudessaan takaisin kotimaahansa.⁸⁴ 1880-luvun aikana putosi Norjakin puun suurviejien joukosta, kun pääomia siirrettiin tuottavimmille aloille.

Kaikki eivät tietenkään palanneet takaisin kotimaahansa, vaan onnea lähdettiin etsimään muun muassa muualta Suomesta. Jotkut muuttivat Koskenkylän sahalle, toiset Mikkelin tai Tampereen seuduille. Norjalaiset löysivät tiensä myös Venäjän puolelle, ja muutamat lähtivät aina Amerikkaan asti.⁸⁵ Norjalaiset olivat tulleet Suomeen työn perässä, ja sen perässä he edelleen siirtyivät. Bullin mukaan Kotkaan muuttaneita palasi takaisin Norjaan suhteellisesti enemmän kuin Amerikkaan menneitä. Se on kohtuullisen paljon, sillä joka viides Uuteen Maailmaan lähteneistä norjalaisista palasi kotimaahansa.⁸⁶ Teollisuustyöväestö oli yleensäkin liikkuvaa. Lähes puolet muuttivat pois Tampereeltakin.⁸⁷

Siirtolaistutkimuksissa on todettu, että keskeinen motiivi maastamuuttoon on parempien ansiomahdollisuuksien etsiminen ja elintason kohottaminen. Siksi ehkä onkin

⁸² ELKA E-G Kirjekopiokirja 3.5.1882-8.2.1883 F1:16. Helsingin Viikkosanomat 28.7.1882 nro 30.

⁸³ Kuisma 1993 s. 241.

⁸⁴ Lapin Kansa 5.7.1995.

⁸⁵ Päiviö 1976 s. 16. NFA 652, 653, 658 ja 660. Niiniluoto 1992 s. 19.

⁸⁶ Bull 1961 s. 58. Engman 1997 s. 29.

⁸⁷ Haapala 1986 s. 262.

luonnollista, että kohdealueen taloudelliset lamakaudet lisäävät paluunmuuttoa. Toinen merkittävä paluunmuuttoon vaikuttava tekijä on koti-ikävä, joka vaikeutti sopeutumista. Kauempaa palattiin harvemmin. Maanmiesten muodostama yhteisö sekä helpotti että vaikeutti sopeutumista. Tiivis yhteisö esti tutustumisen ja juurtumisen uuteen maahan. Toisaalta se loi ympäristön, jossa siirtolainen saattoi viihtyä uudessa maassaan. Yli puolet kotimaahansa palanneista teki sen viiden vuoden sisällä siirtolaiseksi lähdöstään.⁸⁸ Kotkan norjalaiset sopivat loistavasti tähän malliin. Suomi oli huomattavasti lähempänä kuin Pohjois-Amerikka, ja kotiin tarjottiin kaiken lisäksi ilmaista kyytiä yhtiön puolesta. Ainoa merkittävä ero on, että osa norjalaisista oli viipynyt Kotkassa jo vuodesta 1872 alkaen, joten viipymisaika oli enemmän kuin viisi vuotta. Ainoastaan Hallan norjalaisten joukossa on työmiehiä, jotka esiintyvät työlistoissa vain vuonna 1877. Norjalaisyhteisön hajoaminen voisi selittää sen, miksi yhä useammat norjalaiset halusivat muuttaa pois Kotkasta, eikä sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan tapahtunut.

Niistä viidestäkymmenestä norjalaisesta työmiehestä, jotka tulivat Kotkaan vuonna 1872, voidaan varmasti sanoa vain alle puolen jääneen Suomeen. Sitä jäivätkö perheelliset yleisemmin kuin perheettömät Suomeen, ei tämän aineiston perusteella voida arvioida. Koska tiedot on kerätty enimmäkseen kirkonkirjoista ja sieltä nimenomaan syntyneiden luetteloista, on jääneillä useimmiten perhe. Suomessa pysyminen on pääasiassa määritelty Suomessa vuoden 1882 jälkeen syntyneiden lasten perusteella. Tämä luo tilastoharhan, sillä näin lähes kaikki jääneet olisivat olleet perheellisiä. Yli kymmenellä norjalaisella, joiden Suomeen jäämisestä ei ole varmuutta, oli myös perhe. Heidän joukossaan saattaa kuitenkin olla pariskuntia, jotka olivat jo liian vanhoja lasten saantiin, ja siksi jäisivät kirkonkirjojen ulkopuolelle. Todennäköisesti palaajien joukossa oli tässä vaiheessa perheitäkin.

4.2. Kotkaan jääneet ja uudet tulijat

Norjan sahan norjalaiset työntekijät olivat 1880-luvulla vähentyneet vajaaseen kahteenkymmeneen. Heistä suurin osa oli sahall paremmissa tehtävissä: toimihenkilöinä, esimiehinä ja sahamestareina.⁸⁹ Hallan saha selvisi lamasta muita sahoja paremmin ja sinne norjalaisia jäi enemmän. Gutzeitia myöhemmin aloittaneella Hallan sahall suomalaisia ei ollut ehditty vielä kouluttaa riittävästi. Siksi ammattinsa osaavista

⁸⁸ Virtanen 1982 s. 272-278.

norjalaisista ei voitu luopua. Gutzeitin sahan norjalaisia siirtyi tässä vaiheessa Hallaan. 1890-luvun alussa oli Hallalla töissä vajaa 300 henkeä, joista 30–40 oli norjalaisia.⁹⁰ Halla ei myöskään järjestänyt Gutzeitin tapaan yhteiskuljetusta pois Kotkasta, jonka mukana olisi ollut helppo lähteä. Hallaan saapui työläisiä Norjasta aina 1910-luvulle asti. Poismuutto Hallasta tapahtui vasta maailmansodan aikaan, kun yhtiö myytiin suomalaisille.⁹¹ Sahojen lähettämistä selvityksistä Teollisuushallitukselle näkyy, että ulkomaalaisten työntekijöiden määrät laskivat molemmilla sahoilla. Lasku oli suurempi Gutzeitilla. Vuonna 1885 ilmoitettiin Gutzeitilla työskentelevän 20 ulkomaalaista, mutta 1900-luvun alussa ulkomaalaisia oli enää vajaa kymmenen. Muutamaa vuotta lukuun ottamatta ulkomaalaisten määrä Hallalla pysyi 1900-luvun alkuun asti reilussa 20.⁹²

Kotkaan jäänyt ryhmä muodosti vielä merkittävän yhteisön, joka pikku hiljaa alkoi kuitenkin sekoittua suomalaisten joukkoon. Werner-Hansenin mukaan norjalaisia oli Kotkassa vuonna 1875 arviolta 130–140 henkeä. Kun koko Kotkan asukasluku oli vain 800 henkeä, tällöin kuudesosa kotkalaisista olisi ollut norjalaisia.⁹³ Työntekijöiden määrän perusteella norjalaisia oli todennäköisesti enemmän. Parhaimmillaan 1870-luvun lopulla norjalaisia on ollut yli 200 henkeä. Laman jälkeen norjalaisten määrä hieman laski. Koska perheisiin oli ehtinyt syntyä useampia lapsia, ei norjalaisten kokonaismäärä laskenut yhtä paljon kuin norjalaisten työmiesten määrä. Kotkalaisia sen sijaan oli aina vain enemmän. Kotkalaisia oli vuonna 1885 jo lähes 2 300, joten norjalaisten suhteellinen osuus oli laskenut merkittävästi.⁹⁴ Uuden nousukauden alettua 1890-luvulla norjalaisia tuli vielä lisää Kotkaan. Samaan aikaan Kotka oli myös "savolaisten Amerikka". Savolaisten massamuutto Kymenlaaksoon ajoittui Savon (1889) ja Kotkan (1890) ratojen valmistumiseen.⁹⁵

⁸⁹ Werner-Hansen 1970 s. 61.

⁹⁰ Bull s. 60. Korhonen 1999 s. 372. Kesän 1892 työntekijälistasta löytyy parikymmentä norjalaisnimeä. Lisäksi olivat vielä norjalaiset konttorin puolelta sekä esimiehet ja johtaja. UPM Hallan työntekijälistat 26.7.1892.

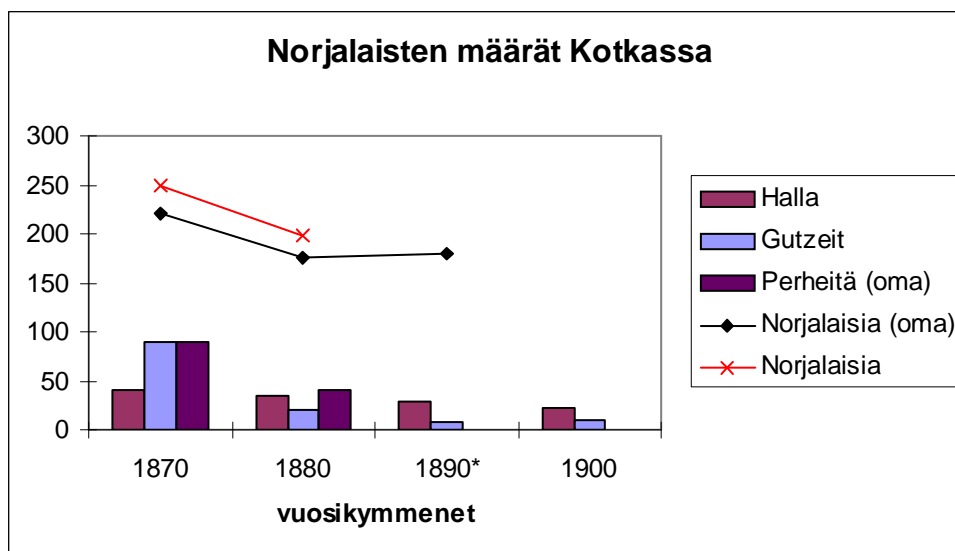
⁹¹ Kanto 1994 s. 34. Talvi 1989 s. 19.

⁹² KA Teollisuushallitus. Tilastoilmoitukset. Viipurin lääni. Teollisuuslaitosten vuosiraportit 1885-1905. Ej. 12, 18, 28, 38, 39, 50, 60, 61, 74, 86, 87, 100, 101, 115, 130, 156, 168, 181, 194, 206, 220, 234 ja 247.

⁹³ Werner-Hansen 1970 s. 58. Asukaslukuarvio alle 300 hengestä vuonna 1875 voidaan pitää liian pienenä, sillä norjalaisia ei ole merkitty kirkonkirjoihin. Päiviö 1976 s. 6.

⁹⁴ Päiviö 1976 s. 6.

⁹⁵ Päiviö 1976 s. 9.



oma = tekijän arvio, *arvio SVT:n pohjalta⁹⁶

Yksi myöhemmin tulleista norjalaisista oli Alexander Gullichsen. Hän saapui konttoristiksi Gutzeitin sahalle vuonna 1884. Tullessaan hän oli vasta 19-vuotias, mutta hän sai nopeasti vastuullisempia tehtäviä. Hän yleni konttoripäälliköksi vuonna 1890 ja yhtiön johtoon vuonna 1906. A. Gullichsen oli ilmeisesti päättänyt jo suhteellisen varhain jäädä pysyvästi Suomeen. Hän aloitti suomen kielen opinnot heti saavuttuaan. Jo vuonna 1890 hän haki ja sai Suomen kansalaisuuden. Kaksi vuotta myöhemmin hän meni naimisiin suomalaisen Ines Brunilan kanssa. Gutzeitin ylimmän johdon "suomalaistuminen" auttoi yhtiötä kiinnittymään toimintaympäristöönsä. Suomen kieltä Gullichsen osasi kuitenkin hyvin vaillinaisesti. Hänet tunnettiin kovana liikemiehenä, jota kukaan ei uskaltanut uhmata. Alexander Gullichsen kuoli Kotkassa vuonna 1917 Gutzeitin johtajana. Hänen tyttärensä meni Norjaan naimisiin, mutta muu suku jäi Suomeen merkittäväksi vaikuttajaksi.⁹⁷

Muutto Norjasta jatkui itse asiassa 1910-luvulla asti. Vasta molempien yhtiöiden siirtyminen norjalaisomistuksista suomalaisten käsiin tyrehdytti norjalaisten muuton Kotkaan. Kun Gutzeitin laatikkotehdas perustettiin vuonna 1912, sinne tuli vielä 23 ammattitaitoista norjalaisia töihin. Norjalaiset oli palkattu, koska tehtaan koneet olivat Suomessa tuntemattomia. Laatikkotehtaan työntekijöistä norjalaiset muodostivat vain pienen vähemmistön, sillä yhteensä siellä oli 200 työntekijää. Suurin osa norjalaisista

⁹⁶ SVT XVIII Teollisuustilastoja 3. 1896 Taulut IX-X. Vuonna 1886 Kotkassa 21 ulkomaalaista sahalaistosten palveluksessa. SVT XVIII. Teollisuustilastoja 3. 1886. Taulu XI.

⁹⁷ Talja 1991 s. 23-25, 71. Kuisma 1993 s. 306. Collin 1952 s. 37.

kuitenkin palasi Norjaan jo sodan syttyessä vuonna 1914, vain kolme perheineen tullutta työmiestä halusi jäädä Suomeen. Muutamat kuitenkin palasivat sodan jälkeen takaisin Kotkaan. Kotkaan vuonna 1913 tullut norjalainen Olaf W. Jensen oli myöhemmin Gutzeitin laatikkotehtaan johdossa. Vuonna 1941 hän lunasti sen itselleen Kiaer&Co:lta. Laatikkotehdas oli pisimpään Kotkassa pysynyt norjalaisyritys.⁹⁸

Miksi kaikki norjalaiset eivät sitten palanneet kotimaahansa vaikeina aikoina? Osa norjalaisista oli sopeutunut hyvin Suomeen ja saattanut mennä naimisiin suomalaisen kanssa. Siirtolaisuustutkimuksessa on todettu, että perheen kanssa lähteneet palasivat merkittävästi vähemmän kuin yksin lähteneet. Yksinäiset miehet palasivat kuitenkin todennäköisemmin kuin yksin lähteneet naiset.⁹⁹ Toisaalta Amerikkaan lähteneet olivat rikastuneet, joten Kotkan norjalaiset eivät kehdanneet palata tyhjätaskuina takaisin kotimaahan.

Kun ei haluttu palata Norjaan, suuntasivat monet Amerikkaan. Useita Kotkan norjalaisia lähti sinne 1900-luvun alussa. Heidän joukossaan oli muun muassa William Larsen, jonka isä Oscar oli aloittanut Gutzeitilla vuonna 1872. William pestautui laivalle ja jäi siitä pois New Yorkissa. Myöhemmin nuoremasta Larsenista tuli kuuluisa hanurinsoittaja amerikansuomalaisten piirissä. Hänen tuotantoaan on Säkkijärven polkka. Myös Williamin sisko muutti Amerikkaan.¹⁰⁰

4.3. Yhtiöt siirtyvät suomalaisten omistukseen

Halla siirtyi suomalaisten käsiin vuonna 1916. Metsäyhtiöiden maanostoa oli rajoitettu vuonna 1915, kun metsien ostaminen yksityisiltä talonpojilta kiellettiin. Valtio oli aiemmin tukenut teollisuuden intressejä. Nyt se ryhtyi puolustamaan talonpoikien asemaa. Ensimmäinen maailmansota aiheutti puun hinnan nousun. Kivihiili piti korvata puulla, kun laivakuljetukset Englannista loppuivat. Paperin tarve nosti raakapuun hintaa. Sodan päättymisen tiesi myös jälleenrakennuksen tarvetta, jolloin puun kysyntä olisi huipussaan. Nämä olivat riittävät syyt Kymiyhtiölle hankkia lisää metsäomaisuutta. Hallan norjalaiset osakkeenomistajat olivat pelästyneet jo vuoden 1905 suurlakon jälkeisiä levottomia aikoja, joihin liittyi myös johtajien rouvien joutuminen tulituksen kohteeksi syyskesällä 1907.

⁹⁸ Korhonen 1999 s. 387-388. Werner-Hansen 1970 s. 121-124.

⁹⁹ Virtanen 1982 s. 270.

¹⁰⁰ Huusaari 1992 s. 6. Busch 1955 s. 80-85.

Ryöstöjä ja tappoja tapahtui ympäri Suomen. Ensimmäinen maailmansota pysäytti Hallan sahan ja katkaisi meritien kaikilta sahoilta länsimaihin. Muutkin ulkomaiset yhtiöt olivat pakenemassa Suomesta.¹⁰¹

Lokakuussa 1918 päätettiin Ab. W.Gutzeit&Co:n 60 prosentin osake-enemmistön ostamisesta Suomen valtiolle. Norjalaisille kauppa oli loistava. He ”pääsivät huippuhinnoilla eroon poliittisia riskejä sisältävästä sijoituksestaan [...]”.¹⁰² Ulkomaalaiset yritykset eivät olleet kovin suosittuja Suomessa. Ulkomaalaisten pelättiin ryöstävän Suomen luonnonvarat ja jyrävään kotimaisen yritteliäisyyden. Sodan aiheuttama Suomen kauppapoliittinen eristyneisyys ja huhut maaomaisuuksien pakkoluovutuksista asutus- ja viljelytarkoituksiin puolsivat norjalaisille kaupan solmimista. Senaatti sen sijaan pelkäsi vierasmaalaisten ostavan metsät, jotka kuuluivat suomalaisille. Saksalaiset painostivat myös kauppiaan, jotta Britannia ei saisi Suomea vaikutuspiiriinsä. Gutzeitin yhtiö oli ehtinyt laajentua yhdestä sahasta suuryritykseksi. Kaupan myötä Suomen valtiolle siirtyi myös lähes puoli miljoonaa metsähehtaaria.¹⁰³

¹⁰¹ Kuisma 1993 s. 399-400, 432-458.

¹⁰² Kuisma 1993 s. 509.

¹⁰³ Kuisma 1993 s. 505-523.

5. Yhteisön muotoutuminen

5.1. Sahojen ammattilaiset

Ennen sahateollisuuden 1870-luvun lopun romahdusta Kotkan sahojen palveluksessa oli yli 1 000 työläistä, joka oli noin 16 % koko Suomen sahatyöväestä. Norjan ja Hallan sahat olivat suurimmat Kymenlaaksossa ja myös suurimmat yksityiset työnantajat Kymijoen suualueella. Vuosikymmenen lopulla, laman jo kolkutellessa sahan portteja oli Hallalla vajaa 150 työläistä ja Norskalla noin 235. Alkuaikoina sahat vetivät pääasiassa nuoria ja naimattomia miehiä. Naisia Kotkan sahatyöläisistä oli noin sata ja alaikäisiä reilu viisikymmentä.¹⁰⁴ 1870-luvun Kotka, kuten muutkin sahayhdyskunnat, oli miesvaltainen.

Sahat keräsivät runsaasti liikkuvaa väestöä. Teollisuuslaitosten perustaminen 1870- ja 1880-luvuilla sai aikaan muuttoliikkeen maan pohjoisosista etelään. Samalla sahalla pysyttiin töissä vain muutamia vuosia. Talvikaudella suurin osa sahatyöläisistä oli työttöminä, kun tukkeja ei voitu vesien jäätyminen takia kuljettaa ja myös laivaukset ulkomaille jouduttiin jäiden tultua lopettamaan. Koska niin monen ihmisen toimeentulo perustui Kotkassa pelkästään sahateollisuuteen, alue oli suhdanneherkkä sahatavaran hinnan heilahteluille. Porissa ja Oulussa, jotka myös tunnettiin sahakaupunkeina, tukena oli myös muuta teollisuutta. Siellä oli jo olemassa valmiit yhteisöt ennen sahateollisuuden alkua, joten sahateollisuus ei samalla tavalla määrännyt alueiden kehitystä kuten Kotkassa.¹⁰⁵

Höyrysaha ei varsinaisesti merkinnyt muutosta sahaustekniikassa verrattuna vesisahoihin. Suomalaisilta vesisahoilta tuskin olisi riittänyt tekijöitä paisuvaan sahateollisuuteen. Sahoille uudet työläiset tulivat usein uitto- ja metsätöiden kautta. Metsätyöt muodostivat luonnollisen siirtymisvaiheen maataloudesta teollisuuteen. Metsätöissä riippuvuus muiden työstä tuli tutuksi. Metsästä sahalle siirtyminen merkitsi muuttoa pohjoisesta etelään. Sahalla aloitettiin niistä fyysistä töistä, jotka vaativat vähemmän ammattitaitoa. Niistä saatettiin nousta ensin ammattimiesten apulaisiksi ja sitten ammattimiehiksi.

Suurilla sahoilla oppimattoman työvoiman tarve oli suuri. Ammattitaitoista väkeä oli sahoilla suhteellisen vähän. Suurella 12-raamisella sahalla kaksivuorotyössä oli yhteensä 12

¹⁰⁴ Korhonen 1999 s. 363-366.

¹⁰⁵ Liikanen 1980 s. 50-55, 103-108. Talve 1969 s. 19. Kuisma 1978 s. 94. Nevanlinna 1995 s. 61.

sahuria, kuusi kanttaria ja kuusi apukanttaria. Lisäksi oli sadoittain miehiä ja naisia töissä, jotka vaativat enemmän muun muassa fyysistä voimaa tai ketteryyttä kuin ammattitaitoa. Ammatillisen nousun väylä jäi lopulta siis varsin ahtaaksi, mikä teki myös sosiaalisen nousun vaikeaksi.¹⁰⁶

Sahan työt jakautuivat kolmeen paikkaan. Vähemmän ammattitaitoa vaativia tehtäviä oli paljon tukkivarastolla ja lautatarhalla. Tukkiarastolla siirrettiin tukit vedestä sahalle, jolloin vaatimuksena oli enemmän voimaa kuin ammattitaito. Tukkien nostajina oli yleensä nuoria miehiä, jotka aiemmin olivat olleet sahan muissa töissä kuten lautatarhassa lankunkantajina. Myöhemmin he mahdollisesti ylenivät sahan muihin tehtäviin.¹⁰⁷

Sahan sisällä työskentelivät ammattitaitoiset työntekijät. Sahuri oli sahan tärkein työntekijä, vaikkakaan ei yleensä parhaiten palkattu. Hänellä, kuten muilla ammattimiehillä, oli apuri tai apureita. Gutzeitin sahalla oli kuusi saharaamia, kaksi sirkkelisaha, katkaisusaha ja kimpisaha. Yhdessä vuorossa oli töitä kymmenelle sahurille. Hallan saha sai luvan neljään raamisahaan, yhteen sirkkelisahaan ja kimpisahaan.¹⁰⁸ Viidessä minuutissa saatiin tukista lankku. Raamisahasta tulevat laudat oli kantettava tai särmättävä. Kanttari oli tärkeimpiä ja ammattitaitoisimpia sekä parhaiten palkattuja työntekijöitä sahoilla. Sahan koneet saivat voimansa höyrykoneesta. Koneenhoitajana toimi masunisti eli konemestari. Tärkeintä tehtävää sahalla hoiti saha-asettaja eli tälläri. Hän teroitti sahan terät ja muutti satsit, kun ruvettiin sahaamaan toista paksuutta olevia tukkeja. 1930-luvulle asti sahatyön oppi vain kokemustietä, sillä mitään ammattikursseja ei järjestetty.¹⁰⁹

Kun tukit oli sahattu, ne siirtyivät varastoitavaksi lautatarhaan. Norjalaissahojen myötä tuli Suomessa tunnetuksi pystytaaplaus. Lautatarhalla miehet työskentelivät työryhmissä. Taplarit pinosivat laudat tapuleihin, ja lastaustöissä työskenteli toinen ryhmä miehiä. Vain vahvat kelpasivat lautatarhaan. Lautatarhalaiset kuten tukinnostajat olivat yleensä liikkuvaa väkeä. Lautatarhalla tarvittiin myös paljon naisia ja lapsia. Pientavara-alueella työskenteli pääasiassa naisia. Lautatarhan merkkipoikana tai -tyttönä aloitti moni työnsä sahalla.

¹⁰⁶ Hoffman 1978 s. 43. Talve 1969 s. 21-23.

¹⁰⁷ Talve 1962 s. 7-8.

¹⁰⁸ Anttila 1953 s. 242-245.

¹⁰⁹ Talve 1962 s. 15-16.

Jopa 7 – 8-vuotiaita lapsia saattoi olla töissä sahoilla. Sisätöihin ei kuitenkaan otettu alle 18-vuotiaita. Työläisperheiden poikia otettiin lautatarhalle merkkipojiksi ja muihin kevyihin töihin. Vielä 1900-luvun alussa oli sahoilla kymmenesosa työntekijöistä lapsia. Perheiden toimeentulovaikkeudet ajoivat lapsetkin työhön. Tampereenkin tehtailla lapset aloittivat työnteon viimeistään viidentoista vanhoina. 1880-1890 – luvuilla lapset seurasivat yhä useammin isäänsä sahoille.¹¹⁰ Kun sahatyöläisten määrä oli kasvanut koko ajan, ei uusia sahatyöläisiä tarvinnut enää palkata maaseudun lapsista. Isän mukana, kun pääsi työhön, oppi ammatin salaisuudet nopeasti. Norjalaistenkin lapsista useat jatkoivat sahoilla isiensä jalanjalkia. Muun muassa rakennusmestariksi Norskalle tulleen Petter Christian Nielsenin poika Julius toimi myöhemmin sahalla koneenkäyttäjänä. Työ Gutzeitin ja Hallan sahoilla periytyi useassa suvussa vielä kolmannessakin sukupolvessa.¹¹¹

Pohjoismaiden parhaina sahatyöläisinä pidettiin norjalaisia. Vielä 1870-luvulla norjalaiset olivat sekä ruotsalaisia että suomalaisia edellä sahatyöläisyydessä, mutta ei kestänyt enää kauan kun etumatka kirittiin kiinni. Kotkan sahojen työlistoista käy ilmi, että norjalaiset toimivat muun muassa sahureina, kanttareina, fiilareina ja työnjohtajina. Konttorin työlistoja ei kummaltakaan sahalta ole saatavilla, mutta muista lähteistä on käynyt ilmi, että konttorissakin toimi enimmäkseen norjalaisia.¹¹²

Norjalaisten palkat mainittiin yli kaksinkertaisiksi suomalaisiin verrattuna.¹¹³ Kotkassa norjalaiset ansaitsivat päivässä noin 20 penniä enemmän kuin muut sahan työntekijät. Gutzeitin ensimmäisessä listassa olleiden norjalaisten päiväpalkka oli 2,30 markkaa, kun samaan aikaan sahan suomalaiset ansaitsivat 1,50 – 2 mk/pvä. Lankkujen kannosta venäläisille sotilaille maksettiin ainoastaan 1,30 markkaa päivässä.¹¹⁴ Hyvinä vuosina lankunkantajakin ansaitsi 6 – 7 markkaa päivässä ja sahaaja 8 – 10 markkaa päivässä. Norjalaiset kuitenkin tekivät ammattitaitoa vaativat työt, joista suomalaisillekin olisi maksettu paremmin kuin pelkkää fyysistä voimaa vaativista töistä. Vuonna 1877 Hallalla norjalaisille maksettiin 2 – 3 mk/pvä, kun suomalaisten päiväpalkat olivat 1,50 – 2,50

¹¹⁰ Talvi 1989 s. 21-25. Kuisma 1993 s. 427. Haapala 1986 s. 226, 264. Kuisma 1978 s. 105. Nevanlinna 1995 s. 128.

¹¹¹ ELKA E-G Työlistat. UPM Hallan Työntekijäkortisto.

¹¹² Päivätyölistat 1871-1884 (rajav.) G3.9:1. KA Kymmin kirkonkirjat. Ulkoseurakuntalaiset: Kastetut.

¹¹³ Keski-Suomi 8.2.1873 nro 6.

markkaa. Suomessa sahatyöväen keskimääräinen päiväpalkka oli alle kaksi markkaa vuoteen 1877 asti.¹¹⁵

Laman aikana palkat romahtivat ja norjalaisetkin joutuivat tyytymään samoihin palkkoihin suomalaisten kanssa. Jo vuonna 1880 raportit lehdissä kuulostivat varsin epätoivoisilta. Hyvien aikojen ei uskottu palaavan, ei ainakaan kovin pian.¹¹⁶ Keväällä 1883 Gutzeitilla maksettiin sahalla 1,75 mk/pvä, mutta muutama sahuri sai vielä jopa 3 mk/pvä. Kevätaikaan töitä ei kuitenkaan riittänyt kaikille koko viikoksi. Suomalaisia ja norjalaisia oli sekä parhaiten ansaitsevien että normaalipalkkaa saavien joukossa. Laman aikana Hallan työntekijämäärät laskivat talviajaksi alle 50:n. Norjalaisia oli kymmenisen henkeä.¹¹⁷

Päiväpalkkojen ohella käytettiin sahoilla myös urakkapalkkaa työryhmälle. Muutamalla sahan tärkeimmistä työntekijöistä, kuten sahanasettajalla, viilarilla ja sepällä, saattoi olla kuukausipalkka. Suomen teollisuudessa myös luontaisedut kuuluivat palkkaan varsin kauan. Luontaisetuja sahoilla olivat vapaat asunnot, polttopuut, pala laidunmaata ja perunamaa. Ne olivat tärkeä osa palkkaa. Näistä eduista saivat nauttia etenkin ammattitaitoiset, perheelliset työntekijät. Luontaisedut olivat yhdyslanka entiseen elämänmuotoon maaseudulla.¹¹⁸

Normaalituotantovuosina höyrysahtat kävivät keskimäärin 250-270 vuorokautta vuodessa. Se oli enemmän kuin vesisahoilla, jotka joutuivat lopettamaan heti jokien jäädyttyä. Siirtymävaiheessa vesisahoilta höyrysahtoille tuottavuus tekijää kohden laski. Höyrysahtalla sahureiden lisäksi tarvittiin muun muassa koneenkäyttäjiä ja lämmittäjiä. Tuottavuuden laskua pyrittiin tasoittamaan pidemmillä käyntiajoilla. Silti sahtat seisoivat pitkään talviaikana. Norjalaisten etuoikeutena oli, että heille järjestettiin työtä myös silloin, kun sahtat seisoivat. Talvella töinä olivat metsähakkuut sekä korjaus- ja rakennustyöt. Norjalaiset olivat valikoitua, hyvätapaista väkeä, ja työnantaja huolehti, että asuntoasiat ja ruokailu olivat järjestyksessä. Vaikka palkat olivatkin huonommat suomalaisilla, heidän elintasonsa nousi, sillä sahtalla ansaitsi paremmin kuin maataloustöissä. Toisissa tehtaissa

¹¹⁴ E-G Päivätyölistat 1871-1884 (rajav.) G3.9:1. Ahvenainen 1992 s. 30. 1870-luvulla hintatasossa oli paljon paikallisia vaihtelevuuksia. Helsingissä kannu maitoa (n. 2,6 litraa) maksoi noin 30 penniä ja ruisjauhot noin 2 mk. Vattula 1983 s. 444.

¹¹⁵ UPM Hallan työlista 13.1.1877. Reuna 1984 s. 179.

¹¹⁶ Wiborgs Tidning 15.6.1880 nro 68.

¹¹⁷ E-G Päivätyölistat 1871-1884 (rajav.) G3.9:1. UPM Hallan Työntekijälistat 16.1.1883, 27.2.1883.

¹¹⁸ Talve 1969 s. 25-28.

saattoivat palkat olla huonommat kuin sahoilla huippuvuosina. Esimerkiksi Tampereen Finlaysonin tehtailla vuonna 1875 miesten palkat olivat 1,70 – 2,50 mk ja naisten 1,20 – 1,70 mk. Niiden etuna oli ympärivuotisuus.¹¹⁹

Norjalaisnaisten työssäkäynnistä 1800-luvun lopulta ei ole tietoja. Sahojen palkkalistoissa ei näy mainintoja norjalaisnaisia. Muutenkin niissä on vain muutaman naisen nimi. Naisten puuttuminen työlistoilta ei välttämättä tarkoita sitä, etteivät he olisi työskennelleet sahoilla. Lautatarhoilla naisia oli yleisesti varsin paljon. 1890-luvulla ja 1900-luvun alussa naisten määrät kasvoivat Suomen sahoilla. 1900-luvun vaihteessa Gutzeitin työntekijöistä oli noin 10-15 % naisia.¹²⁰ Varsinkin naimisissa olevilla naisilla oli muitakin keinoja ansaita lisäansiota perheilleen. Paikkakunnilla, joissa työpaikat olivat miesvaltaisia, saattoivat vaimot tienata perheelle lisäansiota pyykkämällä, leipomalla, ompelemalla ja myymällä evästä miehille. Norjalaisen Kristian Nielsenin vaimon Anna Karinen tiedetään pitäneen ruokalaa naimattomille sahatyöläismiehille. 1900-luvun puolelta alkaa naisiakin näkyä ainakin Hallan työlistoissa.¹²¹

Sahayhteisön ulkopuolelle jäi suuri joukko norjalaisia. Norjasta tuli kokeneita uittajia Suomeen. Samoin metsähakkuisiin tuli norjalaisia ammattimiehiä. Jo vuonna 1871 Gutzeitin kanssa tuli Suomeen Gulbrandsen, joka vastasi hakkuista. Vielä 1906 aloitti kaksi norjalaista Gutzeitilla metsätöiden johdossa. Hans Nielsen toimi metsäpäällikkönä vuoteen 1927 asti, ja Halvdan Rosenberg jatkoi 1930-luvulle, jolloin hän palasi Norjaan kotikyläänsä Østerdaleniin. Molemmat olivat töissä siis vielä suomalaisten omistajien aikakin. Myös Hallan sulfaattitehtaalle (perustettu 1903) palkattiin tekniseksi johtajaksi norjalainen insinööri Olaf Gløersen, ja kuten jo aiemmin mainitsin, Gutzeitin laatikkotehtaalle tuli useita norjalaisia.¹²²

Kokemukset ovat osoittaneet, että työyhteisöissä maahanmuuttajat voivat luoda ystävyysuhteita ja sosiaalisia yhteyksiä myös paikalliseen väestöön. Muuten yhteydet rajoittuvat omaan etniseen ryhmään, kansalaisjärjestöjen edustajiin ja virkamiehiin. Saha

¹¹⁹ Hoving, 1961 s 60. Nevanlinna 1995 s. 18. Reuna 1984 s. 51. Haapala 1986 s. 249.

¹²⁰ ELKA E-G Päivätyölistat 1871-1884 (rajav.) G3.9:1, Työntekijärekiesterit 1918 B1.1:3. Reuna 1984 s. 54.

¹²¹ Kallio 2002 s. 54. UPM Hallan työntekijäkortisto. Sähköposti Päivi Silvo 4/2002.

¹²² Ahvenainen 1984 s. 426-. Hoving 1961 s. 55. Werner-Hansen 1970 s. 98-99.

loi varsinkin norjalaismiehille siteen suomalaiseen yhteisöön. Toisaalta heidän parempi asemansa työyhteisössä samalla erotti heitä suomalaisista työntekijöistä.¹²³

5.2. Asuntoina pytingit

Työläiskasarmeja rakennettiin tehdaslaitosten ympärille pitkin Eurooppaa. Tehtaiden rakentamat asunnot eivät olleet harvinaisia myöskään Suomessa. Muun muassa Tampereella työläisille oli rakennettu paitsi asuntoja myös kouluja ja kirkko. Suuret kasarmintyyppiset asuinrakennukset valtasivat alaa 1850-luvulta alkaen. Niihin majoitettiin etupäässä ammattitaitoisia työntekijöitä. Kasarmirakennukset olivat välivaihe siirryttäessä mökkiasutuksesta kohti omakotialueita, jotka tulivat muotiin 1920-luvulta alkaen.¹²⁴

Työnantajien huolehtiminen työntekijöistään juonsi juurensa elinkeinoasetuksiin. Vielä vuoden 1879 asetukseen kirjattiin isännän velvollisuudeksi huolehtia työntekijöiden asunnosta, ruoasta, terveydestä, sivistyksestä ja siveydestä. Tampereella myös huomattiin, että asunnot olivat välttämättömiä työvoiman saannille ja samalla työntekijät sopeutettiin tehdasmaailmaan.¹²⁵ Pirjo Markkola pitää tehtaan asuntoja jäänteinä laillisen suojelun ja isäntävallan ajasta, joka muuten murtui teollisuustyön yleistyessä. Tampereella perheet asuivat huoneen ja jaetun keittiön asunnoissa, jolloin yhdessä huoneessa asui keskimäärin 2-3 henkeä. Keittiön ja kamarin asunnot yleistyivät vasta myöhemmin. Tehtaiden asunnot olivat yleensä halvempia kuin yksityiset asunnot, ja perheellisillä oli niihin etusija.¹²⁶

Krimin sodan yhteydessä vuonna 1855 englantilaiset pommittivat ja polttivat Ruotsinsalmen rannikkoa. Tämän jäljiltä oli Kotka lähes asumaton aluetta. 1860-luvun lopulla Kotkassa oli vain 57 asuinrakennusta.¹²⁷ Kun Hans Gutzeit päätti perustaa sahasa sinne, hän katsoi viisaimmaksi lähettää miehiä edellä rakentamaan sahan lisäksi myös asuntoja norjalaisille siirtolaisille. Työläiskasarmeja eli pytingejä rakennettiin Gutzeitin sahan läheisyyteen aluksi kaksi, mutta myöhemmin niitä rakennettiin lisää.

¹²³ Norman 1988 s. 112. Leitzinger 1992 s. 30.

¹²⁴ Talve 1969 s. 29.

¹²⁵ Haapala 1986 s. 62-65.

¹²⁶ Markkola 1994 s. 69-77.

¹²⁷ Anttila 1953 s. 234.

Kirkko- ja herrainpytingissä oli molemmissa 46 huonetta. Helsingfors Dagbladetin mukaan niihin mahtui 60 perhettä.¹²⁸ Niin sanottu Nutikkalinna rakennettiin vuonna 1875 ja siinä oli yhteensä 44 huonetta. Vuonna 1876 yksi Gutzeitin asuinkasarmeista paloi, mutta sen tilalle rakennettiin heti uusi. Kartta vuodelta 1877 kertoo Gutzeitilla olleen jo viisi yksikerroksista pytinkiä ja neljä isompaa pytinkiä, joista kahdessa oli puolittainen kolmas kerros. Isojen pytinkien nimet olivat Kirkko-, Herrain-, Pätkä- ja Hirsipytinki.

Kasarmit poikkesivat alueen muista rakennuksista suuren kokonsa ja sivukäytäviensä takia. Ulkorakennusten rivi sulki asukkaat omiin oloihinsa.¹²⁹ Pytingit saivat nimensä käyttötapsansa tai rakennusmateriaalinsa mukaan. Herrainpytingissä asuivat johtoportasta muun muassa Christian Holst, Julius Nielsen ja myöhemmin Alexander Gullichsen.¹³⁰ Kirkkopytingissä oli iso sali, jossa pidettiin jumalanpalveluksia. Norskan pytingit jäljittelivät norjalaista rakennustyyliä. Työläiskasarmit olivat yleisiä Suomessakin. Kaksikerroksiset kasarmit olivat yleisesti käytössä Norjan ja Ruotsin suursahoilla. Sen sijaan sivukäytävätalot olivat Suomessa harvinaisia, joskaan eivät täysin tuntemattomia. Norjassa tyyli oli yleinen. Norjassa katsottiin, että sade ja lumi tekivät suojatun ulkotilan tarpeelliseksi.¹³¹



Kuva 1. Gutzeitin pytingit. Kymenlaakson maakuntamuseo.

¹²⁸ Helsingfors Dagbladet 20.11.1872.

¹²⁹ Flink 1994 s. 14.

¹³⁰ Talja 1991 s. 25.

¹³¹ Flink 1994 s. 45, 108. Reuna 1984 s. 49.

1870-luvulla työläiset rakensivat omia mökkejään Kotkaan, koska tonttivuokrat olivat halvat ja rakennuspuun sai yleensä ilmaiseksi sahoilta.¹³² Myös osa Norjan sahan työläisistä rakensi oman mökkinsä, mutta heidän joukossaan tuskin oli norjalaisia. Työntekijät oli tapana sijoittaa tehtaan asuinrakennuksiin heidän asemansa mukaisessa järjestyksessä. Näin ollen ammattimiehillä eli norjalaisilla oli etusija tehtaan asuntoihin. Koska asuntoihin mahtui yli 100 perhettä, eikä norjalaisia missään vaiheessa ollut Gutzeitilla niin monta, pystyttiin kaikille norjalaisille tarjoamaan asunto sahan puolesta. Toisaalta tehtaan asuntoihin mahtui asumaan muitakin kuin norjalaisia. Vuonna 1882 Norjan sahan rakennusten 570 asukkaasta 138 oli vielä norjalaista. Ahvenainen on todennut, että perheissä oli tavallisesti 2-4 lasta.¹³³ Tästä voidaan laskea norjalaisperheitä olleen kolmisenkymmentä, mikä tälle vuodelle oli suhteellisen korkea määrä norjalaisia. Olihan heitä juuri laivattu takaisin kotimaahansa.

Myös muille Kotkan sahoille alettiin rakentaa kasarmeja.¹³⁴ Hallan sahalle rakennettiin vuonna 1875 kasarmeja, joihin mahtui 18 – 24 perhettä. Suurin oli 35,6 x 17,8 metriä, ja se oli jaettu neljään yhtä suureen osaan, joissa kussakin asui 4 – 6 perhettä. Pienemmissä yhden kerroksen kasarmeissa oli tulisija keskellä ja sen ympärillä 4 – 5 perhettä. Gutzeitin asuinrakennuksiin verrattuna Hallan asunnot olivat sijoiteltu hajanaisemmin. Sahan vieressä oli kaksi suurinta kaksikerroksista kasarmia ja kauempana sijaitsivat kuusi pienempää taloa.¹³⁵ Tampereen Finlaysonille oli rakennettu ensimmäiset yhteiskeittiöasunnot jo 1850-luvulla. Keittiön ympärillä oli neljä asuinhuonetta. Se säilyi yleisenä asuntomuotona 1910-luvulle asti.¹³⁶ Tamperetta lukuun ottamatta yhteiskeittiöllinen asumismuoto ei tullut kovin yleiseksi Suomessa.¹³⁷ Vuoden 1894 koleraepidemian jälkeen Hallan kasarmit purettiin ja paikalle rakennettiin uusia. Karhulan sahalle ja lasitehtaalle rakennettiin myöskin asunnot, koulu, kirjasto, apteekki ja palokuntatalo. Isot talot olivat kaksikerroksisia ja Gutzeitin Nutikkalinnan tavoin rakennettu nutikoista eli sahausjätteistä.¹³⁸

¹³² Hultin 1904 s. 54.

¹³³ Ahvenainen 1992 s. 80.

¹³⁴ Päiviö 1976 s. 23.

¹³⁵ TYKL Marttinen. Saarinen 2003 s. 60.

¹³⁶ Haapala 1986 s. 65.

¹³⁷ Talve 1969 s. 32.

¹³⁸ Håkämies 1986 s. 30-48.

Suomen kaupungeissa yhden huoneen asuntoja oli 60-65 % kaikista työläisasunnoista ja huoneen ja keittiö asuntoja huomattavasti vähemmän eli 30-35 %.¹³⁹ Norskalla huoneen ja keittiön asunnossa asui yleensä kaksi suomalaisperhettä. Norjalaiset sen sijaan saivat pääsääntöisesti kaksi huonetta (huone ja keittiö) perhettä kohden, osa joutui kuitenkin jakamaan keittiön toisen perheen kanssa. Suomalaisten asumisahtautta lisäsi vielä vuokralaisten ottaminen. Yhdessä huoneessa saattoi asua useampikin perhe tai 3 – 4 kortteerimiestä, jotka yhtiö oli määrännyt. Yhtiön asunnot oli tarkoitettu yleensä pienelle vakinaisessa työsuhteessa olevalle joukolla. Gutzeitin sahalla se tarkoitti norjalaisia. Suomessa oli käytäntö, että esimiesasemassa olevilla annettiin yleensä isommat asunnot eli keittiö ja kaksi huonetta.¹⁴⁰ Myös suomalaiset ammattimiehet saivat siis suurempia asuntoja. 1880-luvun alussa Hietasen sahan lämmittäjällä oli kaksi huonetta ja keittiö käytössään.¹⁴¹ Siksi ei voida puhua pelkästään norjalaisten suosimisesta, vaan kyseessä oli heidän ammattimiesasemansa suoma etu.

Vasta 1900-luvun puolella yhtiön huoneista alettiin periä vuokraa. Luontaisetuja Gutzeitin yhtiön asunnoissa asuville tarjottiin 1910-luvulle asti. Niitä olivat lupa pitää sikaa yhtiön sikalassa, vihannesmaa, osittain ilmainen sähkö ja polttopuut, jotka tosin piti kantaa asunnolle itse. Vain sahan tärkeimmille ammatilaisille eli koneenkäyttäjille ja lämmittäjille polttopuut toimitettiin asunnolle.¹⁴²

Asumistilanne Norjassa oli kurjistunut 1800-luvulla. 1850-luvun lopulla Kristianian työläisasunnoissa tehty tutkimus paljasti, että samassa huoneessa asui keskimäärin peräti neljä henkeä ja että jopa kolme perhettä saattoi jakaa keittiön. Seuraavina vuosikymmeninä aikanakin tehtaiden yksityisasunnoissa perheillä oli yksi huone. Lisäksi useimmilla oli käytössään jaettu keittiö.¹⁴³ Norjalaiset saivat siis myös paremmat asunto-olot Suomeen tullessaan. Tilanne kurjistui vasta 1880-luvun vaihteen laman jälkeen. Osa norjalaisten jälkeläisistä muisteleekin lapsuuden aikojaan 1890-luvulla, jolloin norjalaisetkin asuivat ahtaasti.¹⁴⁴

¹³⁹ Talve 1969 s. 31.

¹⁴⁰ Talve 1969 s. 35.

¹⁴¹ Päiviö 1976 s. 43-44, 75.

¹⁴² Päiviö 1976 s. 64-67.

¹⁴³ Derry 1973 s. 132. Eliasen 1978 s. 181.

¹⁴⁴ NFA 650, 652, 721.

Olot Kotkan sahojen asunnoissa olivat suurin piirtein samat kuin muillakin Suomen sahoilla. Hamarin sahalle Porvooseen tulivat työläiskasarmit 1890-luvulle mennessä. Niitä oli neljä Karjalasta siirrettyä kasarmia. Paremmat asunnot annettiin koulutetulle väelle, joka oli arvokkainta sahalle. Työnjohtajilla oli kahden huoneen ja keittiön asunnot, kun yleisesti työläiset asuivat hellahuoneissa. Perheettömät eivät saaneet omia asuntoja vaan he joutuivat nukkumaan asukkeina muiden nurkissa. Toimihenkilöille kuului lisäksi valo ja puut ilmaiseksi, mikä aiheutti närkästystä työläisten keskuudessa. Hamarilaisten haastatteluista käy ilmi, että kasarmeissa asuttiin kuin yksi suuri perhe. Naapurien apu oli tärkeä aina lastenhoidosta alkaen. Yhteishenki syntyi kun kaikki elivät samoissa olosuhteissa.¹⁴⁵

Asuntojen lisäksi Kotkaan oli saatava myös muun muassa kaupat, posti, lääkäri ja poliisi. Ensimmäinen apteekki Kotkassa aloitti jo vuonna 1874 ja kaupunginlääkäri 1880-luvun alussa. Sitä ennen sahatapaturmien uhrit jouduttiin toimittaman Haminaan asti hoitoon. Myös posti saatiin vuonna 1874 ja lennätin seuraavana vuonna. Gutzeitin aloitteesta oli perustettu Ahlströmin ja Hackmanin kanssa epävirallinen poliisiryhmä. Kievari, tullikamari ja palokunta seurasivat perässä. Kaupunkioikeudet Kotka sai vasta vuonna 1878.¹⁴⁶ Pelkästään Norjan sahan on kuvailtu olleen valtio valtiossa, kun sillä oli muun muassa omat kaupat ja koulu.¹⁴⁷

5.3. "Ei minä ymmärrä soomea"

Samankaltaiset kielet ovat aina helpottaneet Pohjoismaiden välistä siirtolaisuutta. Suomen kieltä ei tietenkään voi laskea kuuluvaksi näihin kieliin, mutta Suomessakin on 1800-luvulla ollut ruotsin kielellä vahva asema. Ulkomaalaiset yrittäjät integroituivat pääasiassa ruotsinkieliseen väestöön. Insinöörejä oli paljon Ruotsista, mutta myös Helsingin venäläinen kauppiaskunta seurusteli Suomen ruotsinkielisten kanssa. Venäläisten kauppiaiden lapset lähetettiin usein ruotsinkielisiin kouluihin, vaikka tarjolla olisi ollut venäjänkielistäkin opetusta.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Nevanlinna 1995 s. 60, 144-192.

¹⁴⁶ Halila 1978 s. 26-28. Liikanen 1980 s. 43.

¹⁴⁷ Halila 1978 s. 21.

¹⁴⁸ Laakkonen 1997. Pogreboff 2002 s. 69.

Kotkankin seurapiirejä hallitsivat ruotsinkieliset perheet, sillä sekä Kotkan sivistyneistö että lähialueen herrasväki puhuivat ruotsia.¹⁴⁹ Vuonna 1885 Kotkan asukkaista 17% laskettiin ruotsinkieliseen väestöön. Tätä aikaisemmilta vuosilta ei ole löytynyt tilastoja Kotkan kielirakenteesta. Ruotsinkielisten määrä ei ollut aivan vähäinen, joten norjalaisille löytyi varmaankin seuraa heidän joukostaan eikä asioiden hoitaminen Kotkassa ollut mahdotonta. Työläiset olivat pääasiassa suomenkielisiä, mutta virka- ja liikemiehet olivat aivan 1800-luvun loppuun asti ruotsinkielisiä.¹⁵⁰ Norjalaiset olivat parempaa työläisjoukkoa ja heidän joukossaan oli paljon konttorihenkilökuntaa. Hyvä sosiaalinen asema on tarkoittanut, että heidän sosiaalinen piirinsä suomalaisten keskuudessa on täytynyt suuntautua enemmänkin ylöspäin kuin alaspäin. Olettaen, että norjalaiset ylipäätään seurustelivat muiden kuin norjalaisten kanssa. Norjalaisille saapui juttuseuraa varmasti myös niillä monilla laivoilla, joita kesän aikana tuli Kotkan satamaan. Norjalaisilta merimiehiltä saatiin terveisiä kotimaasta.

Muistitietoaines paljastaa, että hyvin harvat ensimmäisen polven norjalaiset oppivat suomen kielen. Sen sijaan Suomessa koulunsa käyneet norjalaiset oppivat suomen leikkitovereiltaan.¹⁵¹ Amerikkaankin matkanneiden siirtolaisten lapset oppivat maan kielen ja kulttuurin koulun kautta. Uusi kieli saattoi aiheuttaa kuilun vanhempien ja lasten välille. Toisaalta lapset saattoivat toimia tulkkeina vanhempien asioidessa vaikka lääkärillä.¹⁵²

Norjan kansakoululaki asetettiin jo vuonna 1848. Suomessa ensimmäiset kansakoulut alkoivat käynnistyä vasta 1860-luvulla. Lisäksi tehtaankoulut olivat Norjassa hyvin yleisiä. Niitä oli tosin perustettu Suomessakin jo varhain. Kansakoulujen lisääntyminen alkoi kuitenkin vähentää tehtaankoulujen merkitystä.¹⁵³ Kotkassa ei ollut kunnan koulua kuitenkaan ennen vuotta 1880. Juhani Saarisen mukaan sitä ennen väestön ikärakenne ei ollut koulunkäynnille suotuisa, sillä vuonna 1875 alle 16-vuotiaita oli vain 52. Lisäksi väestö oli tilapäistä ja palasi talveksi kotiseuduilleen. Pian nuori, työikäinen väestö nosti syntyvyyden korkealle Kotkassa. 1870-luvun alun jälkeen syntyneisyys pysyi aina 1930-luvulle asti korkeampana kuin muissa Suomen kaupungeissa. Syntyvyys Kotkassa oli 40 ‰ tasoa, kun se muissa kaupungeissa oli 30 ‰ luokkaa.¹⁵⁴ 1870-luvun loppuessa lapsia

¹⁴⁹ Gustafsson 1987 s. 247-249.

¹⁵⁰ Halila 1978 s. 21.

¹⁵¹ Bullin haastattelut.

¹⁵² Walaszek 1994 s. 102-108.

¹⁵³ Aurola 1961 s. 72, 209.

¹⁵⁴ Saarinen 2002 s. 68-69.

oli jo yli 200. 1880-luvulle tultaessa jo runsas neljäsosa väestöstä oli alle 15-vuotiaita. Kymissä opetusta tarjottiin myös ruotsinkielellä, ja ruotsinkielisten joukossaan koulunkäynti olikin yleisempää kuin suomenkielisten keskuudessa.¹⁵⁵

Gutzeitin aloitteesta järjestettiin norjalaisille lapsille alkeiskoulu heti norjalaisten saavuttua. Vähän aikaa koululla oli apuna norjalainen opettajatar. Samoin Hallalle perustettiin koulu norjalaisten lapsille. Siellä opettajana oli vanha norjalainen merikapteeni. Lisäksi Gutzeit antoi Haminan ruotsinkieliselle tyttökoululle avustuksen. Syy avustukseen oli ilmeisesti se, että norjalaisten herrasperheiden tyttäriä olisi voitu kouluttaa siellä. Johtoportaan poikia lähetettiin jopa Norjaan asti kouluun. Jossain vaiheessa Gutzeitin koulussa luovuttiin norjan kielestä ja tilalle tuli ruotsinkielinen opetus. Hallan ruotsinkielinen tehtaankoulu toimi vuoteen 1909 asti, mutta Gutzeitilla oma koulu lopetettiin jo aikaisemmin.¹⁵⁶

5.4. Perhe ja lähipiiri rakentavat yhteisön

Avioliittojen kautta voidaan tarkastella, kenen kanssa norjalaiset ylipäätään seurustelivat. Ensinnäkin tulee muistaa, että suurin osa kotkalaisista oli miehiä. Olivathan sahan työt pääasiassa miesten töitä. Kotkan asukkaista noin 84% ja Kymin asukkaista 71% oli miehiä 1880-luvun vaihteessa.¹⁵⁷ Suomessa yli 18-vuotiaista sahamiehistä noin 64% oli naimisissa.¹⁵⁸ Vain noin kymmenellä norjalaisista oli vaimo ja lapsia tullessaan. Muutamat avioituivat pian saapumisensa jälkeen. Perheellisten sahamiesten mukana tuli tyttäriä, jotka saattoivat avioitua Kotkan norjalaismiesten kanssa.

Myös omassa maassa muuttaneiden keskuudessa on havaittavissa, että pysyteltiin paljon omissa piireissä. Tämä oli mahdollista, jos samaistumisryhmä oli suuri. Kalle Kallio on tutkimuksessaan todennut, että 1900-luvun alussa Nurmekseen ja Suupohjaan tulleet vieraspaikkakuntalaiset rautatienrakentajat seurustelivat etupäässä keskenään. Tosin avioliitot paikkakuntalaisten ja vieraiden radanrakentajien välillä eivät olleet täysin mahdottomia.¹⁵⁹ Muista tehdasyhteisöistä on myös viitteitä, että puoliso löydettiin usein omalta tehdasalueelta. Muun muassa Karhulan tehdasyhteisössä suomalaiset ottivat

¹⁵⁵ Saarinen 1980 s. 14-15, 27.

¹⁵⁶ Werner-Hansen 1970 s. 59. Ahvenainen 1992 s. 30. Bull 1961 s. 63-64.

¹⁵⁷ Päiviö 1976 s. 75.

¹⁵⁸ Snellman 1914 s. 96.

¹⁵⁹ Kallio 2002 s. 61-69.

puolisonsa tehdasalueen sisältä.¹⁶⁰ Viitteitä on myös siitä, että Suomessa asuneet ulkomaalaiset löysivät vaimonsa useimmiten omasta joukostaan tai muista ulkomaalaisryhmistä. Näin oli asian laita Pitkärannan ruotsalaisten keskuudessa, jossa vain muutama nuori mies löysi aviovaimon suomalaisten joukosta ja kummit valittiin aina omien joukosta. Sidosryhmänä Suomeen toimi ensisijaisesti suomenruotsalainen väestö.¹⁶¹ Perhe ja sukulaisuus satoi Amerikan siirtolaisetkin yhteen.¹⁶² Norjalaisten keskinäisiä avioliittoja ei tässä valossa voida pitää kummallisina.

Suurimmalla osalla Kotkan norjalaisista sahamiehistä oli norjalainen vaimo. Suomessa solmituista kolmestakymmenestä avioliitosta¹⁶³ oli 14 solmittu suomalaisten kanssa ja loput, eli hieman yli puolet, norjalaisten tai Kotkaan tulleiden ruotsalaisten kanssa. Ylempi johtoporras, jos he eivät olleet naimisissa tullessaan, solmi pääsääntöisesti liiton suomalaisnaisten kanssa. Vaimojen tyttönimistä päätellen suurin osa oli kuitenkin ruotsinkielisiä. Eräs norjalaisten lapsista muisteli, että ensimmäinen suomalaisen kanssa naimisiin mennyt olisi ollut August Andersen joskus vuoden 1877 tienoilla.¹⁶⁴ Tieto ei kuitenkaan pidä täysin paikkaansa. August Andersson kylläkin meni naimisiin vaasalaisen Elisabeth Blomstedtin kanssa, mutta liitto solmittiin vasta vuonna 1880. Sitä ennen oli muutama norjalainen ehtinyt mennä naimisiin suomalaisen kanssa. Vuodelta 1875 on muutama esimerkki norjalaisten ja suomalaisten välisistä liitoista. Naisten tyttönimien (muun muassa Smedlund ja Sandberg) perusteella ainakin osa saattoi olla ruotsinkielisistä perheistä. Laman aiheuttama norjalaisten poismuutto ei myöskään estänyt norjalaisten keskinäisiä liittoja, mutta avioliittotilastot eivät myöskään kerro rivien tihentymisestä (ks. liite 3).¹⁶⁵

Suomen norjalaiset olivat naimisiin mennessään noin 20-vuotiaina. Nuorella iällä solmitussa liitossa ehti syntyä paljon lapsia, ja Kotkassa norjalaisperheet olivat usein suuria. Ei ollut harvinaista, että perheessä oli 4-6 lasta, mutta samoin oli ollut Norjassa.¹⁶⁶ Kotkassa saattoi olla perheellä jopa kaksitoista lasta. Suuria perheitä ei ollut vain

¹⁶⁰ Häkämies 1986 s. 35.

¹⁶¹ Roms 2003 s. 12-13.

¹⁶² Lovoll 1988 s. 14-24.

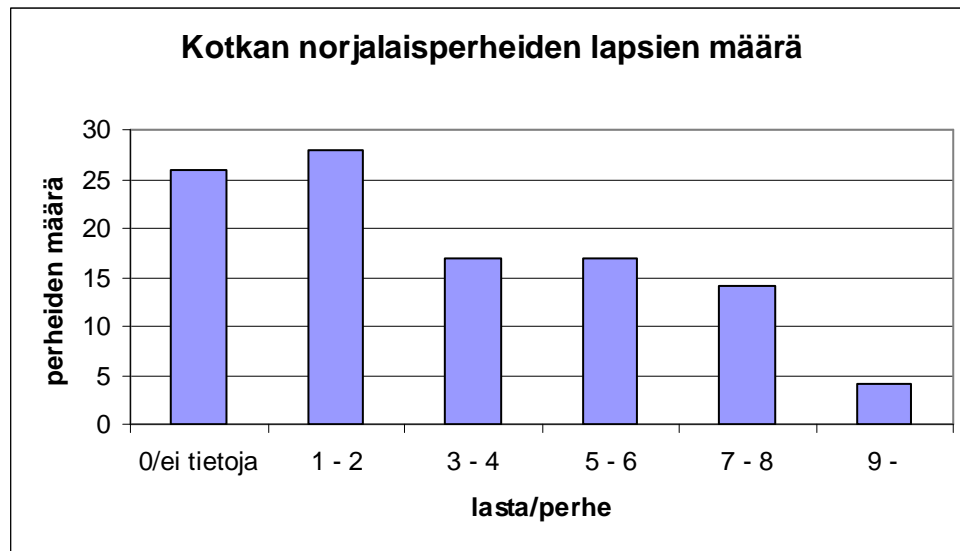
¹⁶³ Kaikista liitoista ei tiedetä solmimisajankohtaa, mutta jos vaimo on suomalainen niin liiton on oletettu tapahtuneen Suomessa. Tässä tulee myös muistaa, että norjalaisten naisten liittoja ei ole voitu tutkia, joten kyseessä ovat vain norjalaisten miesten solmimat avioliitot. Kymen kirkonkirjat. Ulkoseurakuntalaiset.

¹⁶⁴ NFA 657.

¹⁶⁵ KA Kirkonkirja Kymi. Kuulutetut ja vihityt 1865-1886.

¹⁶⁶ Eliassen 1978 s. 181.

norjalaisilla, vaan niitä oli myös suomalaisilla. Hamarin sahalla suurlapsiset perheet olivat varsin tyypillisiä. Eniten oli viisilapsisia perheitä, mutta joukosta löytyi myös 12 lapsen perheitä. Myös Lohjan sahalla sahaperheiden lapsiluku pysyi korkeana 1910-luvulle asti.¹⁶⁷ Lapsikuolleisuutta norjalaisperheissä on vaikea arvioida puutteellisten lähteiden takia. Se ei kuitenkaan ollut tavatonta, vaan useassa perheessä ainakin yksi lapsi kuoli ensimmäisinä elinvuosinaan.



Myös lasten kummeista voidaan päätellä, kenen seurassa perhe liikkui tai mihin ryhmään se katsoi kuuluvansa. Siksi olenkin kerännyt tietoja norjalaislasten kummeista. Kummeja oli yleensä neljästä kuuteen, ja he saattoi olla aviopareja. Norjalaisten lasten kummit olivat pääsääntöisesti toisia norjalaisia. Ainoastaan perheissä, joissa vaimo oli suomalainen, saattoivat kaikki kummit olla suomalaisia. Huomiota herättää saman suomalaisnaisen nimi hyvin usean norjalaislapsen kummina 1870-luvulla ja vielä muutamia kertoja 1880-luvulla. Flora Maria Broms oli Gutzeitilla työskennelleen sepän vaimo. Flora Marian aviomies sen sijaan esiintyy hyvin harvoin kummina norjalaislapsille. Flora Maria saattoikin olla yhteisön hyväksi toteama lapsenpäästäjä ja siksi päätyi niin usean lapsen kummiksi. Hän oli kotoisin Sipoosta ja on todennäköistä, että hän oli ruotsinkielinen. Flora Marian perhe oli myöhemminkin kytköksissä norjalaisyhteisöön, sillä vuonna 1882 perheen tytär meni naimisiin Otto Olsenin kanssa. Yleisenä piirteenä norjalaisten keskuudessa oli valita kummit suvun piiristä. Samat sukulaiset toistuvat useasti eri lasten kummeina.

¹⁶⁷ Nevanlinna 1995 s. 61. Kuisma 1978 s. 99.

Norjalaisten sosiaalinen piiri vaikuttaakin hyvin pieneltä.¹⁶⁸ Kummisuhteita seurataan tarkemmin luvussa 7 esimerkkiperheiden kummien avulla.

5.5. Vähäinen mutta moninainen vapaa-aika

Miten norjalaisten kanssakäyminen muotoutui sitten heidän vapaa-aikanaan? Vapaa-aikaa ei työväestölle jäänyt kovin paljoa, sillä tehtaan työpäivät olivat pitkiä. Aamulla aloitettiin viideltä ja illalla työt päättyivät seitsemältä tai kahdeksalta. Päivään kuului yksi ruokatunti. Kahvitauot pidettiin työtä tehdessä. Naisilla ei ollut työaikoja, mutta kodinhoito vaati paljon aikaa. Vapaa-aikaa olivat vain sunnuntait ja juhlapyhät, jolloin ohjelmaan kuului kirkkossakäynti. Joillain tehtailla oli tapana järjestää työväelle yhteisiä kesäjuhlia. Aloitteet juhlapäivien viettämiseksi tulivat tehtaan johdolta esimerkiksi Forssassa 1870–80-luvuilla. Gutzeitin kevätjuhlat muistettiin Kotkassa vielä paljon sen jälkeen, kun niiden vietto jo oli lopetettu. Ne järjestettiin aina Gutzeitin Kotkaan palaamisen kunniaksi. Hänhän oleskeli talvet Norjassa. Muuten vapaa-aikana saatettiin kalastaa, tehdä puhdetöitä, lukea lehtiä tai seurustella tuttavien kanssa. Muutamilta sahoilta saattoi lainata sekä hengellisiä että tieteellisiä kirjoja. Aina 1900-luvun alkuun asti oli kaikki huvitukset Kotkassa löydettävä pääasiassa kodin ja omien tuttavien piiristä.¹⁶⁹

Yhdistystoiminta nähtiin koulutuksena suurempia tehtäviä varten. Tästä syystä tärkeäksi osaksi työläisten vapaa-ajan ohjelmaa nousivat urheiluseuratoiminta, musiikkiharrastus orkestereissa ja laulukoroissa ja näyttämötoiminta työväenyhdistyksillä.¹⁷⁰ Norjalaiset olivat kuuluisia musikaalisuudestaan. Erityisesti Kotkan norjalaisten kotialue Østfold oli tunnettu musiikista.¹⁷¹ Hans Gutzeit perusti vuonna 1875 sahalleen torvisoittokunnan, johon hän itse lahjoitti soittimet. Tähän hän saattoi ottaa mallia Fredrikstadin sahaltaan.¹⁷² Myös Hallaan perustettiin soittokunta, jolla oli norjalainen johtaja.¹⁷³ Norjalaisten joukosta nousi myös yksittäisiä muusikoita. Hallan sahalla oli töissä Fredrikstadista tullut Hans Petter Andersen. Hänen poikansa, joka toimi konemestarina, oli tunnettu trumpettisti Kotkassa ja myös pojanpoika tunnettiin muusikkona. Kotkaan

¹⁶⁸ KA Kirkonkirjat Kymi. Ulkosrk. Kastetut 1873-1897. Kuulutetut ja vihityt 1882. Kotka srk. Kirkonkirjat 1872-1887. Ensimmäinen virallinen kättilö aloitti Kotkassa vasta vuonna 1881. Hultin 1904 s. 145.

¹⁶⁹ Aurola 1961 s. 29. Talve 1969 s. 37-38. Uusi Suometar 3.1.1879. Gustafsson 1987 s. 247. Bull 1961 s. 65.

¹⁷⁰ Talve 1969 s. 39.

¹⁷¹ Johannessen 1978 s.252.

¹⁷² Werner-Hansen 1970 s. 60.

musiikinjohtajaksi ja laulu- ja soitto-opettajaksi kutsuttiin norjalainen kapellimestari Th. Sörensen. Hänen Kotkan vierailun aikanaan vuosina 1882-1884 perustettiin myös palokunnan torvisoittokunta.¹⁷⁴ Soittokuntien perustaminen ei ollut sekään ainoastaan norjalaisten yksinoikeus vaan myös esimerkiksi Karhulan tehdasyhteisön isäntä järjesti soittimet soittokunnalleen. Samoin Hamarissa sahanjohtaja oli hyväntekijä, joka järjesti torvisoittokuntansa torvien lisäksi sahalleen lastenkodin, sairaskodin, kansanopiston, museon ja kaksikielisen kansakoulun.¹⁷⁵

Urheiluharrastus alkoi vasta myöhemmin. Gutzeitin johdon tiedetään vauhdittaneen myös Kotkan urheiluelämää. Ensimmäinen mäkihyppyri Kotkaan rakennettiin Gutzeitin sahatavarasta vuonna 1913. Idean isänä oli Alexander Gullichsen, joka ajatteli lähinnä omien poikiensa harrastusta. Gullichsenin pojista ei koskaan tullut mäkikotkia, mutta norjalaisten mäkikunnnia puolusti Halvorsenien poika hyvillä hypyillään.¹⁷⁶

Työläisten sunnuntaivapaat menivät kirkossa käyntiin, sillä matka Kymin kirkolle oli pitkä. Kotkan kirkko valmistui vasta 1890-luvun lopulla. Siihen asti joutuivat kotkalaiset käymään Kymin kirkossa. Kymin kappalainen tuli vain noin kerran kuussa toimittamaan saarnan Kotkaan. Ennen Kotkan kirkon valmistumista jumalanpalvelukset pidettiin Kotkan lähetykseuran rukoushuoneella. Myös kasteet, hautajaiset ja vihkimiset suorittivat Kymin suomalaiset papit.¹⁷⁷

Yleensä uskonnolliset raja-aidat koettiin sulautumisessa kielellisiä matalammiksi.¹⁷⁸ Lähes kaikki Gutzeitin norjalaisista oli metodisteja. Metodismi oli levinnyt Norjaan 1800-luvun alkupuolella ja saanut maassa vahvan jalansijan. Gutzeitilla jumalanpalvelukset pidettiin sunnuntaisin Kirkkopytingissä. Pappina toimi vähän aikaa norjalainen teologiankandidaatti J. Anton Christensen. Saarnaajina toimi myös laivojen kapteeneja. Oma pappi piti yhteisöä kasassa ja erillään suomalaisista. Christiansen piti lisäksi säännöllisesti uskonnollisia kokouksia ja aloitti sunnuntaikoulun.

¹⁷³ NFA 652, 654.

¹⁷⁴ Nieminen 1978 s. 217-218.

¹⁷⁵ Häkämies 1986 s. 36-37. Nevanlinna 1995 s. 48-51.

¹⁷⁶ Kymen Sanomat 2.3.1997.

¹⁷⁷ Saarinen 2002 s. 340-341.

¹⁷⁸ Laakkonen 1997 s. 21-22.

Uskonto nousi tärkeään asemaan Kotkan norjalaisten keskuudessa. Muun muassa sahamestari P. C. Nielsenin koko perheen tiedetään toimineen ahkerasti mukana metodistikirkon tapahtumissa.¹⁷⁹ Myös 1880-luvun alussa Kotkaan perustetun merimieslähetyksen johdossa oli norjalaisia. Esimerkiksi Lauritz Christiansen toimi lähetyshdistyksen puheenjohtajana.

Vuonna 1875 pastorinsa kehotuksesta ryhtyi kolmasosa norjalaisista juomalakkoon. Rikkureille oli määrätty ankara 50 markan sakkorangaistus.¹⁸⁰ Suomalaiset aloittivat Kotkassa oman raittiusliikkeensä vasta vuosia myöhemmin. Norjalaisten merkitystä Kotkan suomalaisten raittiusliikkeen alkuunpanijoina ei kuitenkaan pidä liioitella, sillä raittiusliikkeet olivat 1880-luvulla ympäri Suomea varsin yleisiä.

5.6. Norjalaisuus säilyy

Kahdesta Bullin haastattelussa käy ilmi, että norjalaiset suhtautuivat suomalaisiin ylimielisesti. Hattupäiset norjalaiset pitivät itseään huivipäisiä suomalaisia hienompina. Tämä huhu on vahvasti levinnyt myös norjalaisten jälkeläisten keskuudessa.¹⁸¹ Yleensä vaatetuksessa ei ollut eroja työnjohtajan ja työläisten välillä. Kaikki työläisnaiset käyttivät Suomessa huiveja.¹⁸² Norjalaisten "hienostelu" on saattanut lähteä heidän paremmasta asemastaan sahalla. Hienostelusta on viitteitä myös muualla. Gustafsson muistelee lapsuutensa Kotkaan ja mainitsee, että Nerdrum, Bülöw, Holst, Gullichsen eli sahojen johtajat olivat suunnattoman tyytyväisiä itseensä ja uskoivat omaan ja kotimaansa erinomaisuuteen. Lisäksi Gullichsen oli suorastaan kerskaileva, vaikka muuten norjalaiset olivat mukavia ja kunnon väkeä.¹⁸³

Norjalaisten ansaitsemat paremmat palkat ja etuoikeutettu asema olivat suurimmat katkeruuden aiheet suomalaisten keskuudessa. Norjalaisten ja suomalaisten huonoista väleistä kertovat Vanhan sahan suomalaisten ja norjalaisten väliset tappelut.¹⁸⁴ Tappeluissa ei kuitenkaan ollut kyse niinkään kansalaisuudesta vaan enemmänkin oman sahan puolustamisesta. Sahojen välisissä tappeluissa saattoi nimittäin olla suomalaisia

¹⁷⁹ Autio 1999 s. 11. Werner-Hansen 1970 s. 59.

¹⁸⁰ Anttila 1953 s. 262. Juomalakosta myös Suomen Wirallinen lehti 4.2.1875 nro 15.

¹⁸¹ NFA 657, 721. Kanto 1994 s. 34.

¹⁸² Nevanlinna 1995 s. 165.

¹⁸³ Gustafsson 1987 s. 247-249.

¹⁸⁴ Werner-Hansen 1970 s. 58.

molemmilla puolilla. Norjalaisia syytettiin useasti harmeista Kotkassa. Kovana tappelijana tunnettiin norjalainen Pitkä-Olli. Alueelle oli sahojen myötä kuitenkin kerääntynyt niin paljon liikkuvaa väestöä, ettei syy välttämättä ollut norjalaisten. Piispantarkastuksessakin valitellaan yleisesti liikkuvaa väestöä, joka on saapunut Kymiin työtilaisuuksien houkuttelemana runsain joukoin. Tästä joukossa oli juoppoutta ja epäsiiveellisyttä.¹⁸⁵ Myös suuri joukko merimiehiä odotteli kesäaikaan laivojensa lastausta. Pitkän merimatkan jälkeen maistui olut ja hovit. Muillakin sahapaikkakunnilla esiintyi juoppoutta ja väkivaltaisuutta sahatyötä etsivien joukossa.¹⁸⁶

Oli niitäkin asioita, joissa norjalaiset pitivät vahvasti toistensa puolia. Kun kahta norjalaista työmiestä syytettiin varkaudesta ja heidät tuomittiin sakkoihin, norjalaisyhteisö keräsi keskuudestaan maksun sakkoihin yhdessä tuumin. Samoin tehtiin saman vuoden välikäräjien yhteydessä, kun rahoja kerättiin 7. käskyn rikkojalle. Näyttäisi siis siltä, että norjalaiset halusivat pysyä omissa piireissään, mutta olivathan he melkein oma kerroksensa työläishierarkiassa. Toisaalta suomalaiset kylvivät katkeruutta norjalaisia kohtaan, mikä ehkä suorastaan pakotti norjalaiset pysymään omissa piireissään. Vielä vuosisadanvaihteen jälkeen koettiin norjalaiset omaksi ryhmäkseen. Puhuttiin selvästi norjalaisista, eikä heitä sekoitettu edes ruotsalaisiin.¹⁸⁷

Suomalaisten vihamielisyys norjalaisia kohtaan säilyi aina 1900-luvun vaihteeseen asti. Vuoden 1899 Kotkan työväenyhdistyksen kokouksessa nousi esille norjalaisten etuoikeutettu asema. Norjalaiset, jotka asuivat Suomessa ilman matkakirjaa, eivät maksaneet kunnallisveroa, haluttiin häätää Kotkasta. Kokouksen lopputulos oli, ettei norjalaisten asema kuulunut työväenasian piiriin, joten toimenpiteisiin ei ryhdytty. Asian käsittely kuitenkin osoittaa, kuinka kauan vihamielisyudet norjalaisten ja suomalaisten välillä jatkuivat. Vuosisadan vaihteessa norjalaisyhteisö ei ollut määrällisesti enää merkittävä kun Kotkan suomalaisten määrä kasvoi, mutta norjalaisten pieneni.¹⁸⁸

Suomessa asuvat ulkomaalaiset joutuivat anomaan 3 tai 12 kuukauden välein lääninkuvernööriltä ns. ololippua. Vaikka oleskeluluvan hakeminen vaikuttaa työläältä, eivät norjalaiset juurikaan 1800-luvulla vaihtaneet kansalaisuuttaan. Toisaalta

¹⁸⁵ KA Tampereen Tuomiokapituli, Porvoon hiippakunta. Piispantarkastukset PTA Cf:7.

¹⁸⁶ Reuna 1984 s. 44-45.

¹⁸⁷ TYKL Myntti, Marttinen.

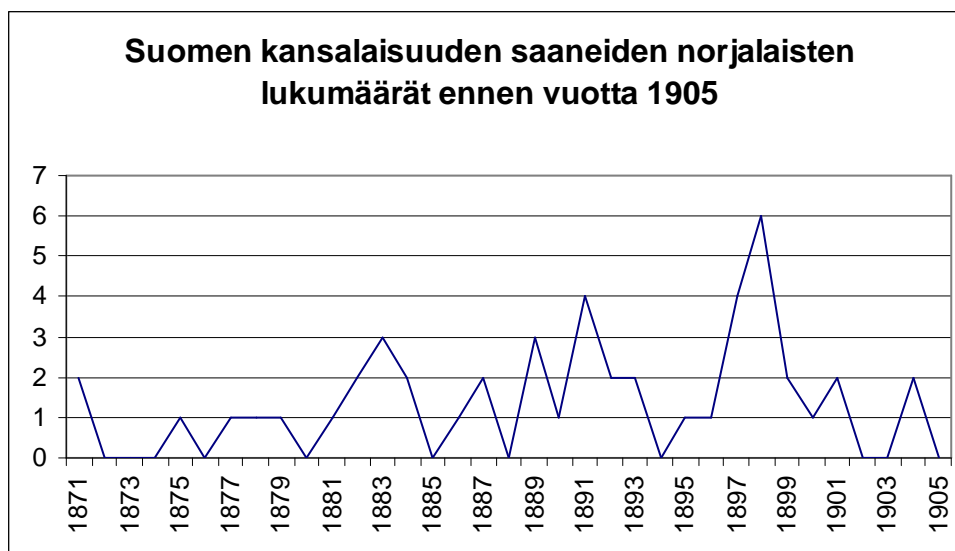
¹⁸⁸ Honka-Hallila 1992 s. 68.

kansalaisuudenkaan vaihtaminen ei ollut helppoa, sillä siihen tarvittiin keisarin suostumus. Kansalaisuusanomus lähetettiin Suomen senaatin talousosastoon, ja siihen tarvittiin selvitykset varallisuudesta sekä papintodistus. Lisäksi vaadittiin vähintään kolmen vuoden asuminen maassa. Perheenjäsenet vaihtoivat kansalaisuutta automaattisesti perheen päämiehen mukaan. Kaikista kansalaisanomuksista hylättiin enimmillään jopa 31%. Alkuvaiheessa Suomen kansalaisuudesta tuskin tavalliselle työläiselle olisikaan ollut mitään hyötyä. Norjan kansalaisuudesta saattoi olla jopa enemmän hyötyä, kun norjalaiset eivät joutuneet maksamaan verojakaan. Omistuslupan takia oli johtoportaalta etua olla Suomen kansalaisia. Ilman Suomen kansalaisuutta olevat tarvitsivat keisarin erillisluvan omistaa kiinteistöjä Suomessa.¹⁸⁹ Todennäköisesti norjalaisille sahamiehille ei ollut edes mahdollisuutta täyttää kansalaisuuden saamiseen vaadittavia ehtoja. Toisaalta heillä ei ollut juurikaan syytä vaihtaa kansalaisuutta.

1900-luvun alussa Kotkan norjalaiset olivat vielä ensimmäistä polvea, eivätkä he olleet sen enempää suomalaistuneet kuin ruotsalaistuneetkaan. Sahojen johtoportaan ja konttorin väki alkoi ottaa Suomen kansalaisuuksia jo 1870-luvulta alkaen. Ensimmäiseksi ehti Aslak Holmsen vuonna 1871. Hänen jälkeensä sai kansalaisuuden Hallan osakas ja isännöitsijä Nils Otterstad vuonna 1876, ja muut Hallan ylimmästä johdosta, Olaf Bülow ja Ole Nerdrum, ottivat kansalaisuuden vuonna 1883. Gutzeitilla kansalaisuutta tässä ensimmäisessä vaiheessa hakivat Christen Holst vuonna 1882, Alexander Gullichsen vuonna 1890 ja seuraavana kahtena vuotena Julius Nilsen sekä Lauritz Christiansen. Kansalaisuutta hakiessaan useimmat olivat ehtineet asua Suomessa jo yli kymmenen vuotta ja osalla oli suomalaiset vaimotkin. Holmsenin ja Bülowin sukuja lukuun ottamatta suvut olivat ehtineet jo juurtua pysyvästi Suomeen. Ennen vuotta 1905 norjalaiset (48 henkeä) muodostavat vain 2,6% Suomessa kansalaistetuista. Kotkan norjalaiset muodostivat pääjoukon Suomen kansalaisuuden saaneista norjalaisista.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Miettinen 1959 s. 24-29, 34-36. Leitzinger 1992 s. 28.

¹⁹⁰ Miettinen 1959 s. 24-36. Leitzinger 1992 s. 28.



Lähde: Miettinen 1959.

Vuoden 1905 jälkeen kansalaistettujen ulkomaalaisten määrä laski tuntuvasti, eikä se kasvanut ennen vuotta 1925. Silloin nousun syynä oli ulkomaalaisten aseman heikentyminen Suomessa. Suomessa, kuten useissa Euroopan maissa, alettiin 1920-luvulla korostaa nationalismia. 1920-luvun alussa alkoi "ryssänvihan" lietsonta, ja 1920-luvun lopussa keskityttiin uudelleen kielitaisteluun. Kansalaisuustunne oli rakentunut vasta kansakoulujen myötä, minkä jälkeen oli vasta mahdollista toisten kansojen vihaaminen.¹⁹¹ Sahan norjalaisista työläisistä useimmat ottivat Suomen kansalaisuuden 1920–30-luvuilla. Tähän mennessä Norjasta Kotkaan aikuisina muuttaneet olivat jo kuolleet ja lapsenakin tulleita oli jäljellä enää reilu parikymmentä. Toisaalta Suomessa oli asuttu jo viitisenkymmentä vuotta, joten voitiin olettaa, että jos tähän mennessä ei ollut palattu takaisin kotimaahan niin tuskin enää palattaisiin.¹⁹²

Norjalaisten haluttomuutta vaihtaa Suomen kansalaisuuteen voi selittää myös norjalaisten kansallistunto. Se oli alkanut saada jalansijaa Norjassa jo varhain. Kun Norja 1800-luvun alussa liitettiin Tanskan sijasta Ruotsiin, se sai entistä itsenäisemmän aseman. Jo vuonna 1824 vietettiin toukokuun 17. päivänä perustuslain muistopäivää.¹⁹³ Sitä vietetään yhä edelleen norjalaisten kansallispäivänä. Suomen tehdasyhteisöt muodostuivatkin siten, että sen jäsenet toivat mukanaan kotiympäristölleen tyypillisiä elämänmuotoja. Vasta

¹⁹¹ Miettinen 1959 s. 1. Leitzinger 1992 s. 28-29. Klinge 1983 s. 57-130.

¹⁹² Sisäasianministeriö. Ulkomaalaisvirastolta saatu tiedonanto 8/2003.

¹⁹³ Derry 1973 s. 69.

myöhemmin syntyi koko yhtenäinen työväenkulttuuri, jossa oli koko luokalle tyypillisiä piirteitä. Tosin en löytänyt viitteitä, että norjalaiset olisivat juhlineet Kotkassa kansallispäiväänsä 1800-luvun lopulla.¹⁹⁴

Amerikkaan muuttaneiden norjalaisten joukossa monet eivät osanneet juurikaan englantia ja he ylläpitivät norjalaisia tapoja, koska eivät muitakaan tunteneet. Nämä traditiot he myös välittivät lapsilleen, joista osa ei koskaan edes nähnyt vanhempiansa kotimaata. Tilanne oli tällainen varsinkin Yhdysvaltojen pienissä maaseudun kylissä. Niissä varsinkin naiset, joilla ei ollut monia kontakteja perheen ulkopuolelle, säilyttivät norjalaiset tapansa.¹⁹⁵

Suomessa sahalla työssäkäyvillä miehillä oli sentään jonkinlaista kanssakäymistä suomalaisten kanssa, ja kouluissa lapset oppivat toisilta lapsilta suomenkieltä ja suomalaisuutta. Norjalaisnaisilla olikin merkittävä vaikutus norjalaisen tradition välittäjinä. Alkuaikoina Gutzeitin pytingeillä oli norjalaisten naapureina vain toisia norjalaisia. Tästä muodostui norjalaisnaisten elämänpiirin keskus. Naisilla oli tärkeä vaikutus myös lasten kasvatuksessa. Norjalaiset perinteet välittyivät keittiössäkin jälkipolville. Esimerkiksi norskan leipä tuli tunnetuksi myös suomalaisten keskuudessa.¹⁹⁶

Toisaalta norjalaiset eivät oppineet kaikkia suomalaisia tapoja, vaikka ehtivät asua Suomessa useita vuosikymmeniä. Suomalaiset ehkä hieman katkerina muistavat, etteivät norjalaiset oppineet suomalaista tapaa saunoa. Koska Norjassa ei saunottu, ei Gutzeitin sahalle rakennettu saunaa, jota suomalaiset myöhemmin niin kovasti sinne kaipasivat.¹⁹⁷

1900-luvun alkupuolella norjalaisten eteen tuli myös toinen kysymys norjalaisuuden säilyttämisestä. Kansallisen heräämisen myötä nousi esille varsinkin ruotsinkielisten sukunimien suomentaminen. Samaan aikaan vaihtoivat norjalaiset kansalaisuuttaan suomalaisiksi. Ensimmäinen aalto nimien suomentamisessa tapahtui Snellmanin päivänä 1906. Kahden vuoden aikana nimiä "suomennettiin" yli 100 000. Lukuun sisältyvät vain perheiden päämiehet, joten todellisuudessa nimeään vaihtoi huomattavasti useampi. Seuraavat vuodet Suomalaisuuden liitto eli hiljaiseloa. Ulkomaalaisia nimiä suomennettiin

¹⁹⁴ Eenilä 1969 s. 11.

¹⁹⁵ Derry 1973 s. 219.

¹⁹⁶ Kanto 1994 s. 37.

¹⁹⁷ TYKL Myntti.

taas 1920- ja -30-luvuilla, kun kansallisen yhtenäisyyden korostaminen nousi esille.¹⁹⁸ Norjalaiset sukunimet muistuttivat erehdyttävästi ruotsalaisia, ja olisivat täten olleet "uhanalaisia". Sinänsä sukunimien vaihtaminen uuden kotimaan kielelle ei ollut vierasta norjalaisillekaan. Amerikkaan muuttaneet norjalaiset olivat muuttaneet nimiään ainakin siirtolaisuuden alkuaikoina (1840-luvulla) amerikkalaisiksi.¹⁹⁹ Kuitenkin vain muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta Suomeen jääneet norjalaiset vaihtoivat norjalaiset sukunimensä. Vaikka kansalaisuus vaihdettiin, säilyi tunne norjalaisista juurista. Kaiken kaikkiaan nimien suomentaminen merkitsi monikulttuurisen profiilin heikentymistä Suomessa.²⁰⁰

Norjalaisia oli varsinaisesti kahdella eri sahalla, Gutzeitilla Kotkan saarella ja Hallan sahalla Hallan saarella. Vaikka välimatka kartalla ei ole kovin pitkä, matka oli siihen aikaan kuljettava omalla veneellä. Kiinteä yhteys Hallalta Kotkaan saatiin vasta 1900-luvun puolivälissä. Työläiskasarmeissa naapurit olivat niin lähellä, että kontaktit muodostuivat päivittäisiksi ja pakon määräämiksi. Tässä tilanteessa naapurin apu oli luonnollista, tilattiinpa jopa sanomalehtiä yhdessä ja naapurit kutsuttiin myös perhejuhliin.²⁰¹ Lähinaapuruus saattoi merkitä Kotkan norjalaisille enemmän kuin yhteinen kansalaisuus.

Niitä norjalaisia, jotka olivat työskennelleet molemmilla sahoilla jossain vaiheessa, oli suhteellisen vähän. Gutzeitilta siirtyi 1880-luvun alussa muutamia Hallalle, mutta pääasiassa norjalaiset pysyttelivät Kotkassa sillä sahalla, jolle alkujaan olivat tulleetkin. Olivathan siellä muut sukulaisetkin. Molemmilla sahoilla työskentely sekoitti hieman kummien valinnan säännönmukaisuutta. Pääsääntöisesti kummit kuitenkin pyydettiin sen sahan tuttavapiiristä, jolla lapsen kasteen aikana oltiin töissä. Oman sahan piirissä pysymisestä kertoo myös se, että Hallan ja Gutzeitin sahan norjalaisten välisiä avioliittoja ei ole kirjattu yhtään kappaletta. Kun osa Gutzeitin norjalaisista oli muuttanut Hallaan ja suuri joukko palannut takaisin Norjaan, muodostui Gutzeitin piiristä pieni ja tiivis yhteisö.²⁰²

¹⁹⁸ Jussila 1989 s. 157.

¹⁹⁹ Bull 1961 s. 25-26. Lovoll 1988 s. 11-20.

²⁰⁰ Laakkonen 1997 s. 21-22.

²⁰¹ Talve 1969 s. 36.

²⁰² KA Kirkonkirjat Kymi. Ulkosrk. Kastetut 1875-1898. Kuulutetut ja vihityt 1865-1886. Ulkosrk. Vihityt 1875-1889.

6. Kotkan norjalaisia

6.1. Guttormsenit

Norjan sahaa tuli Kotkaan rakentamaan Petter Christian Nielsen (s. 1820 Asker, Norge). Myös hänen vaimonsa Kristine (os. Olsen) ja viisi heidän lapsistaan (Nils, Julius, Andreas, Anette ja Laurits) muuttivat mukana. Nils oli lapsista vanhin (s. 1845). Hän toi vaimon mukanaan Norjasta, ja hänen ammatikseen on merkitty fiilari. Julius Nielsen aloitti veljensä tavoin pian työt sahalla. Myöhemmin hän toimi koneenkäyttäjänä. Avioliiton Julius solmi vuonna 1874 norjalaisen Kristine Amundsenin kanssa. Andreas sen sijaan solmi 1870-luvun lopulla avioliiton suomalaisen naisen kanssa. P. C. Nielsenin tytär Anette meni vuonna 1880 naimisiin norjalaisen Lauritz Christiansenin kanssa, joka toimi esimiehenä Gutzeitin sahalla. Anette oli 16-vuotias, kun hän saapui Kotkaan. Koti-ikävä Norjaan näkyy surumielisistä runoista, joita hän kirjoitti jo tullessaan. Lauritz oli lapsista viides, mutta hänestä ei ole säilynyt muita tietoja kuin että hän oli useasti sisarustensa lasten kummina 1880-luvulla.²⁰³

P. C. Nielsenin ja Kristinen toinen tytär Dorthea (s. 1852 Asker) jäi Norjaan, sillä hän oli naimisissa perämies Gustav Adolf Guttormsen Gluppen (s. 1846 Fredrikstad) kanssa ja heillä oli kolme lasta: Gunda (s. 1870), Dora (s. 1872), Carl Christian (s. 1875). Gustaf Adolfin serkku oli naimisissa Dorthean isonveljen Nilsin kanssa. Dorthean kaipasi Suomeen muuttanutta perhettään ja onnistui houkuttelemaan miehensä muuttamaan Kotkaan vuonna 1878. Dorthean isän kerrotaan ilahtuneen tästä niin, että tyttären perheen saapuessa hän soitti tehtaanelle. Gustaf Adolf toimi Gutzeitin sahalla halkaisusahurina ja tehtaalle perustetun torvisoittokunnan kapellimestarina. Suomessa lapsia syntyi vielä viisi lisää: Harrik (s. 1880), Mareus (s. 1882), Anna (1884), Anna Dorthea (s. 1886) ja Georg (s. 1890). Anna ja Georg todennäköisesti kuolivat jo hyvin pieninä. Asuntona heillä oli huone ja keittiö Kirkkopytingissä. Kahdessa huoneessa asui kahdeksan henkeä.

Lasten kummeina oli enoja, tätejä ja serkkuja. Lukuun ottamatta Annaa, joka syntyi vuonna 1884, olivat kaikkien lasten kummeissa Nielsen-sukuisia. Annan kummit olivat suomalaisia. On todennäköistä, että Anna jouduttiin kastamaan nopeasti heikon

²⁰³ TH Anette Christiansenin runokirja. KA Kymi Ulkosrk. kastetut 1873-1898. Tämän luvun teksti perustuu pääasiassa Harrik Guttormsenin haastatteluun. NFA 653.

terveyden vuoksi. Toinen kummeista oli Kotkassa toiminut kättilö. Kirkonkirjoissa on nähtävillä, että pian syntymän jälkeen kuolleet norjalaislapset saivat usein suomalaiset kummit. Dorthean puolelta suku oli arvostettua ja heillä oli hyvät työpaikat Gutzeitin sahalla. Merimiehenä aiemmin työskennellyt Gustaf Adolf onnistui varmaankin vaimonsa isän avulla saamaan hyvän työn sahalta. Gustaf Adolf oli myös useaan kertaan kummina vaimonsa sisarusten lapsille.²⁰⁴

Äiti Dorthea kuoli vuonna 1903. Hän oli kuollessaan vain 51 vuoden ikäinen. Gustaf Adolf palasi merille vaimonsa kuoltua. Hän ei ilmeisesti ollut sopeutunut maakravun elämään. Kerrotaan, että hän myös alkoi juoda. Hän kuoli Fredrikstadissa vuonna 1922. Dorthean ja Gustaf Adolfin lapset kuitenkin jäivät Suomeen. Koska vanhemmat elivät Suomessa vain vähän aikaa, he eivät oppineet suomea, eivätkä ottaneet Suomen kansalaisuutta.

Perheen pojista Carl Christian toimi Gutzeitin sahalla sahanasettajana. Hän meni naimisiin Olga Adolfsenin kanssa (s. 1875), jonka perhe oli myöskin muuttanut Norjasta Kotkaan vuonna 1872. Heidät vihittiin 1890-luvulla. Myös Carl Christianin ja Olgan perhe oli suuri. Lapsia heillä oli viisi. Vanhin lapsista, Edmund (s. 1903 Lappeenranta), otti itselleen 1920-luvun lopussa norjalaista sukujuurta olevan vaimon. Gunnel Nielsenin (1909-1886) isän kerrotaan haaksirikkoutuneen Kotkan edustalla 1880-luvulla. Gunnelin äiti, Katri Kettunen, sen sijaan oli suutarin tytär Karjalasta.

Christianin isälleen kirjoittama kirje vuodelta 1922 kertoo, että työttömyyttä oli Kotkassa paljon ja vanhoista norjalaisista oli jäljellä enää vain muutama (Edvard Nilsen, Kristian Nilsen ja Halvorsen). Vaikka isä oli sairaana, hänen pojallaan ei ollut varaa matkustaa Suomesta Norjaan tätä katsomaan.²⁰⁵

Myös muut Gustaf Adolfin ja Dorthean lapset jatkoivat sukunsa perässä Gutzeitin sahalla. Harrik aloitti jo hieman yli kymmenvuotiaana merkkipoikana sahalla. Harrikin sisko avioitui suomalaisen Norskan kanttarin kanssa. Kummeista voi päätellä, että Nielsenit pysyivät omassa piirissään. Norjalaisten kanssa mentiin vielä 1900-luvun alussa

²⁰⁴ KA Kirkonkirjat Kymi. Ulkosrk. kastetut 1879-1890.

²⁰⁵ Paul Guttormsen. Christian Guttormsenin kirje Gustaf Adolf Guttormsenille 8.1.1922 (kopio).

naimisiin, vaikka yhteisö olikin hajonnut. Myös perheen heikompiosaisia autettiin, sillä Paul Guttormsen muistaa, että isotäti Gundalle lähetettiin apupaketteja.

Petter Christianin pojat kuuluivat sahatyöläisten ylimpään kerrokseen. He saivat pitää työpaikkansa laman jälkeenkin. Täysin norjalaisena suku ei kuitenkaan pysynyt. Sahan johtajien esimerkistä ja toimiakseen ehkä itse esimerkkinä muille norjalaisille he ottivat Suomen kansalaisuuden verrattain aikaisin. Julius vaihtoi kansalaisuutta jo vuonna 1889 ja Nils Nielsen vuonna 1901. Myös Anetten mies oli ottanut Suomen kansalaisuuden 1890-luvun vaihteessa.

6.2. Adolfsen –suku

Suomeen tuli perheensä kanssa myös norjalainen Adolf Olaus Jacobsen (1829-1882). Perhe oli kotoisin Tistedalenista. Lapsia oli kahdeksan, joista kuusi oli syntynyt Norjassa ja kaksi nuorinta syntyi Suomessa (Liite 4). Kuusi poikaa ja kaksi tyttöä ei kuitenkaan ollut tavanomaista suurempi perhe tuon ajan Kotkan norjalaisyhteisössä. Adolf mainitaan Gutzeitin ensimmäisessä työvuorolistassa vuonna 1872, mutta hän ilmeisesti siirtyi muutaman vuoden päästä Hallan sahan palvelukseen.²⁰⁶

Adolfin vaimon Grethe Marie Martinsenin isäkin oli ollut sahurina Norjassa. Kolme Grethen veljistä, jotka olivat jatkaneet isänsä ammatissa, tulivat myös Suomeen. He olivat työskennelleet sahoilla myös Ruotsissa. Hans Martin Martinsen (s. 1835) ilmeisesti aloitti Gutzeitilla jo vuonna 1872 ja työskenteli ainakin Hallassa vuosina 1882-1891. Hänen vaimostaan tiedetään vain etunimi, Georgine. Heidän poikansa Petter palasi perheineen Norjaan vuoden 1918 aikana. Myös Grethen toinen veli Martin (1845 Tistedal - 1905 Mikkeli) tuli Suomeen. Hän oli kahdesti naimisissa. Ensimmäinen vaimo Sofia Olava Eriksdatter Paulsen kuoli 24.2.1882 Kymissä. Avioliitossa ehti syntyä neljä lasta. Toisen avioliiton Martin solmi ruotsalaisen Fredrika Andersenin (os. Johannesdotter Larson, 1854-1909) kanssa ja tästä liitosta syntyi vielä viisi lasta. Fredrikan sisko oli naimisissa Martinin sisarenpojan, Marenius Adolfsenin kanssa. Lasten syntymäpaikoista voi päätellä, että perhe asui Mikkelissä vuosina 1895-1897, mutta muutti sitten takaisin Kotkaan.

²⁰⁶ Autio 1999 s. 8-28. Alasuutari 1980 s. 19.

Myös Christian Edvin (1848-1930 Mikkeli) oli Grethen veli. Hänen lapsistaan Oscar (1872) ja Karl (1874) syntyivät Tistedalenissa ja Severin (1878) on syntynyt Ruotsissa, mutta seuraava lapsi (Anna 1880) jo Kymissä ja loput Pernajassa (Olga 1882, Walborg 1883, Rolf 1891, Agda 1895). Christian Martinsenin nimi löytyy kuitenkin jo Gutzeitin ensimmäiseltä työvuorolistalta. Toisen avioliiton Christian solmi vuonna 1908 suomalaisen Augusta Ekströmin kanssa. Tämä liitto oli lapseton. Sekä Martinin että Christianin kuolinpaikaksi on merkitty Mikkeli. Veljekset olivat ilmeisesti muuttaneet sinne 1900-luvun vaihteessa ja työskennelleet myös siellä.²⁰⁷



Kuva 2. Christina ja Marenius Adolfsen. Adolfsen-suku.

Grethen ja Adolfin vanhin poika, Marenius Adolfsen (1855-1914), mainitaan isänsä kanssa jo Gutzeitin ensimmäisessä työvuorolistassa vuonna 1872. Marenius oli silloin vain 17-vuotias. Myös Mareniuksen vaimon Anna Stinan (Christina, 1853-1927) perhe tuli Kotkaan vuonna 1872. Nuoret olivat tavanneet jo laivalla matkatessaan kohti Kotkaa. Christina ja Marenius vihittiin Kymissä vuonna 1874. Christina oli omaa sukua Larsson (isä sahatyöläinen Johannes Larsson synt. 1826), ja hän oli kotoisin Ruotsista, läheltä

²⁰⁷ Tuomo Silenti. Thure Martinsenin tekemä sukuselvitys Martinsen suvusta

Norjan rajaa ja Tistedalenia. Christinan perhe oli muuttanut Norjaan jo 1860-luvulla. Vuonna 1874 hekin siirtyivät töihin Hallan sahalle. Sekä Adolfsenit että Larssonit asuivat muutaman vuoden Pernajassa (ainakin 1875-1878, he palasivat viimeistään vuonna 1881), jossa miehet työskentelivät sahalla. Voidaan olettaa, että suku muutti sinne, missä työtä oli tarjolla. Siksihän Suomeenkin oli lähdetty. Adolf Jacobsen ei palannut Kotkaan, sillä hän kuoli Pernajassa keuhkotautiin vuonna 1882. Sen sijaan äiti Grethe Marie palasi nuorimman tyttären Josefina Augustan kanssa Kotkaan keväällä 1887.

Muilla Adolfin pojilla oli suomalaiset vaimot. Lukuun ottamatta toiseksi vanhimman pojan Karl Augustin liittoa, pojat olivat solmineet liitot vuoden 1882 jälkeen. Karl Augustin ja Maria os. Nyqvistin avioliiton solmimisajankohta ei ole tiedossa, mutta heidän ensimmäinen lapsensa syntyi vuonna 1877. Pari on siis mahdollisesti tavannut Karlin työskennellessä Pernajassa tai Tampereella, jossa norjalaisia oli vähän eikä Karl näin ollen löytänyt norjalaista vaimoa. Suomalaisesta vaimosta huolimatta perhe (Karl August, Marie Charlotte ja pojat Verner, Johan, Karl ja Nils) muutti Norjaan vuoden 1918 tienoilla. Ainoastaan yksi tytär jäi Suomeen.

Mareniuksella ja Christinallakin oli kahdeksan lasta. Kolme vanhinta lasta, Olga (1875), Aina (1878) ja Carl (1878), olivat syntyneet Pernajassa. Heidän kummeikseen oli valikoitu ainoastaan norjalaisia, jotka olivat aloittaneet työt Gutzeitilla Mareniuksen kanssa samaan aikaan. Loput viisi lapsista olivatkin sitten syntyneet Kymissä. Kummeina oli enimmäkseen vanhempien sisarusia ja heidän puolisoitaan. Muut kummit ovat pääasiassa Norskan sahalaisia. Frankin (s. 1886) kummina oli itse Aleksander Gullichsen, joka vain kahta vuotta aiemmin oli tullut Gutzeitille. Frankin kummeina on myös sellaisia, jotka eivät välttämättä olleet norjalaisia. Sukunimistä päätellen he saattoivat kuitenkin olla ruotsinkielisiä. Ehkä hänen syntymänsä ajoittui Mareniuksen esimiesajakauteen ja kummitkin valittiin sen mukaan. Marenius on itse kummina samojen perheiden lapsille, joista hänenkin lastensa kummit ovat. Perheen ympärille oli muodostunut siis jonkinlainen sisäpiiri. Se käsitti pääasiassa Gutzeitin perheitä, vaikka Marenius itse oli myöhemmin töissä Hallan sahalla.²⁰⁸

Valborg (1881-1973) oli neljäs lapsista. Hänen mukaansa vanhemmat olivat tulleet Suomeen, koska Norjassa ei riittänyt töitä ja siellä elettiin köyhyydessä. Äiti oli tullut

²⁰⁸ KA. Kirkonkirjat. Kymi. Ulkosrk. kastetut 1881-1893. Pernaja. Kastetut 1875-1878.

hoitamaan isänsä ja veljiensä taloutta. Pernajassa Valborg sanoo tilanteen olleen hankala, ja rahan saamiseksi isä oli joutunut työskentelemään metsätöissä. Hallassa hän sai aluksi paikan raamisahurina. Myöhemmin hän siirtyi sirkkelisahaajaksi. Nämä olivat juuri niitä parempia ammattimiesten töitä, joihin norjalaiset oli Suomeen tuotu. Yhdessä vaiheessa Marenius toimi työnjohtajana, mutta kerrotaan, ettei hän viihtynyt kauan "pomona", koska joutui puolustamaan "herroja" työväkeä vastaan. Enemmän hän identifioitui työväkeen. Perhe, kymmenen henkeä, asui huoneen ja keittiön asunnossa. Sahalta he saivat ilmaiset polttopuut. Vanhemmat kuuluivat Ruotsalaiseen vapaakirkkoon ja Marenius piti pyhäkoulua norjalaislapsille. Kirkkomatkoilla kerrotaan perheen laulaneen neliäänisesti norjalaisia lauluja. Kristiina tunnettiin myös hyvänä norska leivän leipojana.

Valborgin mukaan äiti oli oppinut puhumaan suomea, mutta isä oli osannut sanoa vain: "Ei minä ymmärrä soomea." Valborg itse oli oppinut suomen kielen koulussa, koska ruotsinkielisille ei ollut tarjolla omaa opettajaa vaan he opiskelivat suomenkielisessä luokassa. Koulua hän ei saanut käydä kuin neljä vuotta. Viisitoistavuotiaana hän otti ensimmäisen pestinsä lastenhoitajana. Myöhemmin hän toimi myös Halla-yhtiön norjalaisen isännöitsijän Ole Nerdrumin 10-vuotiaan pojan hoitajana.

Valborg Adolfsenin oma mies oli suomalainen, Jalmari Lommi. He avioituivat vuonna 1905. Jalmari toimi isänsä tavoin hinaajankipparina Hallan höyryhinaajassa. Hallassa pari oli tavannutkin. Perheen kotikieli oli suomi. Vanhimmat lapset olivatkin täysin suomenkielisiä. Vuonna 1918 joukko punakaartilaisia kaappasi Jalmarin laivoineen kuljettamaan heidät Venäjälle. Mieheensä ollessa Venäjällä Valborg puhui ruotsia kahden nuorimman lapsensa kanssa ja he kävivät ruotsalaisen koulun.²⁰⁹

Mareniuksen ja Kristinan lapsista Olga oli siis naimisissa Carl Guttormesenin kanssa. Frank (1886-1966) otti itselleen suomalaisen vaimon. Hän toimi Hallalla kanttarina vuosina 1897-1911. Frankin poika Oiva Alvar (1908-1970) aloitti myös sahatyöläisenä ja toinen poika, Eino (1913-1988) toimi pitkään työnjohtajana Hallassa. Suomessa sahatyöläisiä suvusta oli siis neljässä polvessa. Frank sai Suomen kansalaisuuden vuonna 1929, ja poika Oiva suomensi sukunimensä Ahtisaareksi vuonna 1937. Valborg eli Oiva Adolfsenin täti, on kertonut, että syy Oiva Adolfsenin nimenmuutokseen oli se, että ihmiset kuullessaan nimen Adolfsen lausuivat sen milloin Aatolsseeniksi, milloin

²⁰⁹ Tuomo Silenti V. Lommin haastattelu ja muistikirja.

Aatosseeniksi. Vaikka sukunimi oli norjalainen, se miellettiin helposti myös ruotsinkieliseksi.²¹⁰ Bullin mukaan nimen muutokseen syynä olisi ollut Oiva Adolfsenin sotilasura.²¹¹ Osa Frankin veljen Karl Julius Adolfsenin jälkeläisistä 'suomensivat' sukunimensä Ahtovuoksi. Nimi muutettiin 18.12.1936 Oulun läänin maaherran päätöksellä. Adolfsenit olivat lähes ainoita, jotka Kotkan norjalaisista 'suomensivat' sukunimensä. Toisena tapauksena tiedetään yksi Martin Martinsenin (1845-1905) pojanpojista, joka muutti nimensä Martinpuroksi.

Vuonna 1912 suomalaiset sahat perustivat yhteishankkeena Venäjälle, suhteellisen lähellä Pietaria, Dubrovkaan sanomalehtipaperitehtaan ja sahan. Myös Gutzeit-yhtiö oli hankkeessa mukana. Valtaosa tyväestöstä oli venäläistä, mutta norjalaiset lähettivät omia maanmiehiään valvomaan toimia. Nämä kokemattomat norjalaiset oli myös tarkoitus kouluttaa yhtiön johtotehtäviin. Mareniuksen pojasta Karl Adolfsenista tuli sahanhoitaja Dubrovkan sahalle, jonne hän oli mennyt ilmeisesti vuonna 1913. Jo ennen vuotta 1917 hän palasi perheineen Suomeen ja työskenteli myöhemmin Karihaaran sahalla Kemissä, jossa hän kuoli vuonna 1931. Dubrovkan sahalle lähtivät myös hänen veljensä Enok ja Walter ja heille taloudenhoitajaksi heidän sisarensa Ester, joka Venäjältä löysi tulevan miehensä, tosin suomalaisen. Adolfsenin sisarukset elivät Dubrovkassa suurimman osan 1910-lukua. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Dubrovkan taru olikin ohi. Adolfsenin suvussa musiikista tunnettuja norjalaisia edustavat hyvin Esterin kolme tytärtä, jotka paremmin tunnetaan Harmony Sisters -yhtyeenä. Yhtye oli hyvin suosittu toisen maailmansodan aikana Suomessa ja myös Saksassa. Sodan jälkeen työt muuttivat Ruotsiin ja esiintyivät myös siellä yhdessä. Ruotsin kieli oli perheessä vahvempi kuin suomi.²¹²

Dubrovkan jälkeen Mareniuksen pojista nuorin, Enok (s. 1895-1975), palasi Norjaan vuonna 1919. Samoihin aikoihin sinne muuttivat myös Enokin neljä serkkua, Adolf Jakobsenin toiseksi vanhimman pojan Karl Augustin lapset. Enokin veli Walter (1893-1918) ei palannut Dubrovkasta Kotkaan, vaan hänet tapettiin kansalaissodassa punaisten puolella. Walter oli liittynyt Dubrovan punakaartiin, joka osallistui Raudun taisteluihin. Tuomo Silenti arvelee, että Walter teloitettiin taisteluiden päätyttyä Raudussa. Kotkassa norjalaiset yrittivät olla puuttumatta suomalaisten välien selvittelyyn ja siksi ulko-oviin

²¹⁰ Sähköposti Tuomo Silenniltä 25.3.2003.

²¹¹ Bull 1961 s. 78.

²¹² Niiniluoto 1992 s. 19-20.

kiinnitettiin lappuja, joissa luki: "Norjan kansalaisia". Aina se ei kuitenkaan auttanut, sillä muutamat joutuivat mukaan sotaan.²¹³

Ainoana Adolfin ja Grethen lapsista Suomen kansalaisuuden sai Konrad Olaus (1868-1944) vuonna 1928. Muunkin suvun osalta Suomen kansalaisuuden hakeminen tapahtui pääasiassa 1930-luvun taitteessa. Vain Johan Oskarin lapset olivat hakeneet kansalaisuutta jo vuonna 1922. Hans Jakob Adolfsenin tyttärelle Ellenille myönnettiin Suomen kansalaisuus aivan 1930-luvun alussa. Suomen kansalaisuudesta huolimatta ja vaikka norjan kieltä ei enää puhutakaan, on suvussa norjalaisuus säilynyt. Vanhat norjalaiset etunimet ovat säilyneet suvun piirissä. Vuonna 1988 perustettu Adolfsen-sukuseura järjestää tapaamisia, joihin myös norjalaiset sukulaiset ottavat osaa, ja kerran on sukuseuran toimesta käyty Norjassa katsomassa suvun syntysijoja.

6.3. Kristian Nielsenin perhe

Ensin todettakoon, että Norjasta Kotkaan tuli useampia Nielsen sukuja (kirjoitetaan myös Nilsen). Rakennusmestari P. C. Nielsenin ei tiettävästi ole sukua Kristian Nielsenille (s. 1852), joka myöskin tuli Kotkaan ensimmäisten norjalaisten joukossa samoin kuin hänen tuleva vaimonsa Anna Karine (s. 1856). Molemmat olivat kotoisin Fredrikstadista. Gutzeitin ensimmäiseltä työntekijälistalta löytyvä Hans Jakob Pedersen on mahdollisesti Anna Karinen isä. Hans Pedersen oli tullut Kotkaan koko perheensä kanssa, mutta hänen nimiinsä ei ole kirjattu Anna Karinea. Tämä selittyy kuitenkin sillä, että Anna ja Nils menivät naimisiin pian saavuttuaan Suomeen. 16-vuotiasta tyttöä olisi tuskin laitettu matkaan yksin. Määränpäänäkin oli sahapaikka, joka tarjosi työmahdollisuuksia lähinnä miehille. Hans Pedersen on myös nimetty Anna Karinen toisen lapsen kummiksi. Kummeissa on myös henkilöitä, jotka mahdollisesti olivat Annan sisaruksia.²¹⁴

Annan ja Kristianin häitä vietettiin jo alkuvuodesta 1874. Ensimmäinen lapsi heille oli syntynyt edellisenä vuonna. Suvun piirissä huhutaan, että Kristian olisi lähtenyt Suomeen rakkaansa perään, mutta varmaa tietoa tästä ei ole. Oliko tämä tarpeeksi hyvä syy saamaan 20-vuotiaan nuorukaisen lähtemään yksin pois kotimaastaan? Kristianinkaan perheen tulemisesta Suomeen ei ole varmaa tietoa. Pitkän avioliiton aikana parille syntyi

²¹³ Sähköposti Tuomo Silenti 26.3.2004. Bull 1961 s. 76-77.

²¹⁴ ELKA E-G Kotka päivätyölistat 29.4.-7.12.1872 G3.9:2. KA Kirkonkirjat. Kymi. Ulkosrk. kastetut 1873-1898.

kaksitoista lasta, joista neljä kuitenkin kuoli jo pienenä. Kristian loi myös pitkän ja hyvän uran Gutzeitin sahan palveluksessa. Toisin kuin Adolfsenit Kristian Nielsen pysyi koko ajan Kotkassa saman yhtiön palveluksessa. Hän toimi syrjäshurina ja myöhemmin työnjohtajana aina vuoteen 1927, jolloin hän jäi eläkkeelle. Anna Karine piti Gutzeitillä ruokalaa naimattomille sahatyömiehille. Kummeista päätellen perhe seurusteli lähinnä Gutzeitin norjalaisten kanssa. Molemmat vanhemmat kuolivat 1930-luvulla.²¹⁵

Norjalaisille tyypillinen musikaalisuus oli hyvin edustettuna tässäkin perheessä. Edmund oli syntynyt 11.2.1895. Jo 13-vuotiaana hän sai ensimmäisen harmonikkansa ja pian hänestä tuli suosittu iltamapelimanni. Hän työskenteli Gutzeitin Laatikotehtaalla vuoteen 1913 asti, jolloin paha onnettomuus vei näön hänen oikeasta silmästään. Lopun ikäänsä hän käytti mustaa sidettä silmänsä suojana. Onnettomuuden jälkeen hän elätti itseään harmonikan soitolla. Soittomatkoillaan hänen tiedetään käyneen jopa Venäjällä ja Pohjois-Ruotsissa.

1920-luvun alussa Edmund palasi Kotkaan, ja ainakin 1930-luvulla hän soitti myös kotkalaisessa Rytmipojat -orkesterissa. Lyhyen avioliiton jälkeen hän eli avoliitossa, josta syntyi tytär. 1930-luvun lopulla Edmund joutui lopettamaan soittamisen kokonaan, kun vasempaan käteen tuli pysyvä vamma. Hän jäi pysyvästi Kotkaan ja teki pikkutöitä satamassa kuolemaansa 27.9.1958 saakka. Norjalaisista oli varmasti paheksuttavaa, että Edmund eli avoliitossa ja sortui viinaankin. Tällainen elämä oli kuitenkin tyypillistä muusikon elämää tuonakin aikana. Huoliteltu ulkoasu oli hänelle tärkeä. Hänen kerrotaan pukeutuneen aina puhtaanvalkoiseen paitaan, pukuun ja hattuun, vaikka olisi piipahtanut vain kauppatorilla.²¹⁶ Aiemminhan suomalaiset olivat paheksuneet norjalaisvaimojen hienompaa pukeutumista.

²¹⁵ KA Kirkonkirjat Kymi. Ulkosrk. vihityt 1874. Ulkosrk. kastetut 1873-1898. Lehtileike Kristian Nielsenin 80-vuotissyntymäpäivän johdosta [9/1932]. TH Sähköposti Päivi Silvo 26.5.2003.

²¹⁶ Etelä-Suomi 11.3.1982. TH Sähköposti Päivi Silvo 26.5.2003.

Tässäkin perheessä vanhemmat pysyivät viimeiseen asti norjalaisina, mutta lapset tunsivat itsensä jo suomalaisiksi. Kristianin korkea asema sahalla olisi voinut merkitä, että hän olisi hakenut Suomen kansalaisuutta. Tästä ei kuitenkaan ole tietoa. Hänen lapsistaan Sigurd Rafael sai Suomen kansalaisuuden vuonna 1930. Muutamaa vuotta myöhemmin myös Helge haki kansalaisuutta, mutta anomus hylättiin. Edmundista on säilynyt valokuva, jonka takana lukee "Wiipuri 22/8 1935, Valan käynti reissulta". Hän on ilmeisesti hakenut silloin Suomen kansalaisuutta. Kaikilla Kristianin ja Anna Karinen lapsilla, jotka menivät naimisiin, oli suomalaiset puoliset.²¹⁷



Kuva 3. "Valan käynti reissu". Päivi Silvo.

²¹⁷ TH Sähköposti Päivi Silvolta 26.5.2003. Sisäasiainministeriö. Ulkomaalaisvirastolta saatu tiedonanto 8/2003.

7. Johtopäätökset

Kun norjalaiset tulivat Kotkaan, siirtolaisuus Norjasta oli huipussaan. Suomesta siirtolaisuus oli hädin tuskin alkanut. Kun Amerikkaa koetteli 1870-luvun vaihteessa lama, hakivat norjalaiset vaihtoehtoisia kohteita siirtolaisuudelle. Yksi vaihtoehto löytyi Suomesta. Erona Amerikkaan oli, että täällä norjalaiset olivat paikallisia ylemmässä asemassa. Amerikassa he olisivat olleet lähinnä tasavertaisia muiden siirtolaisten kanssa. Muuten Kotkan siirtolaisuus asettuu siirtolaismallien välimaastoon. Perheitä oli vielä paljon. Maata he eivät kuitenkaan tulleet viljelemään, vaan Kotkan norjalaiset olivat ammattiväkeä, jotka tulivat pysyvästi teollisuuden palvelukseen.

Norjalaiset eivät tulleet Suomeen ainoastaan ammattitaitonsa takia. Kotkan seitsemän muuta sahaa osoittavat, että Suomestakin olisi ollut löydettävissä työläisiä sahoille. Suomea osaamattomalle Hans Gutzeitille oli helpompi palkata työväkeä Norjasta. Hän tunsu osan työläisistä, koska he olivat hänen omalta Fredrikstadin sahaltaan. Näin hän myös tiesi työväen luotettavaksi. Sama tilanne oli Hallassa. Amerikan siirtolaisuuden yhteydessä puhutaan houkuttelijoista. Kotkan siirtolaisten houkuttelijoita olivat sahojen johtajat. Siirtolaisilla oli työpaikka tiedossa, mikä varmasti helpotti päätöstä lähteä. Kotkasta haettiin parempaa työtä ja parempaa palkkaa kuin mitä kotimaa pystyi tarjoamaan. Suurin osa ei löytänyt onneaan Kotkastakaan. Kun työt loppuivat, niitä oli taas lähdettävä etsimään jostain muualta. Vuosi 1882 loi rajavuoden norjalaisyhteisön kokoon, vaikka senkin jälkeen yhteisö oli pitkään muutostilassa.

Koska sahat tarvitsivat norjalaisten ammattitaitoa, pyrittiin norjalaisperheiden viihtyminen turvaamaan. Tätä tarkoitusta varten sahat rakensivat työntekijöilleen asunnot, niin sanotut pytingit. Pytinkien suljettu piiri ja eristyneisyys muusta Kotkan asutuksesta erotti yhteisön fyysisesti suomalaisista. Varsinkin norjalaisvaimot toimivat lähinnä vain norjalaisten naapuriensa kanssa. Kotkaan oli lähdetty useasti koko suvun voimin tai ainakin perheittäin. Suku auttoi sopeutumisessa niitä norjalaisia, jotka jäivät laman jälkeen Suomeen. Norjalaiset valitsivat lapsilleen kummeiksi norjalaisia, mistä näkyy, että norjalaiset viihtyivät lähinnä omassa piirissään. Norjalaisten yhteisöllisyydestä kertoo sekin, että varkaudesta tuomituille norjalaisille sahamiehille kerättiin sakkorahat omasta piiristä. Yhteistoimisesti järjestettiin myös juomalakko. Norjalaiset olivat pieni ryhmä,

mutta silti he pitivät hämmästyttävän hyvin kiinni omasta identiteetistään. Kesti kauan ennen kuin he sulautuivat suomalaiseen yhteiskuntaan.

Yhteisössä on selviä merkkejä, että yhdistävä voima ei välttämättä ollut pelkästään kansalaisuus. Ammattitaidon tuoma ylempi asema muihin työläisiin nähden oli myös merkittävä tekijä. Sukulaisuus ja tuttavuussuhteet olivat merkittävässä määrin pitämässä yhteisöä koossa. Yleensä sama luterilainen uskonto auttoi pohjoismaalaisia sopeutumaan muihin Pohjoismaihin. Kotkan norjalaiset olivat kuitenkin metodisteja. Vaikka he osallistuivat jumalanpalveluksiin ja kastoivat lapsensa Kymin luterilaisessa kirkossa, oma uskonto piti heitä myös erillään suomalaisista. Jos kansalaisuus olisi ollut kantava voima, olisi voinut kuvitella Gutzeitin norjalaisten ja Hallan norjalaisten toimineen enemmän yhdessä.

Sahat houkuttelivat paikalle myös suuren määrän suomalaisia, joista suurin osa oli kausityöläisiä. Aluksi norjalaisista ei juurikaan pidetty Kotkassa. Suomalaiset olivat harmissaan siitä, että norjalaiset saivat parempaa palkkaa ja että norjalaisille pyrittiin järjestämään töitä myös talviaikaan, kun sahat muuten seisoivat. Ammattitaitonsa takia norjalaiset olivat kuitenkin oikeutettuja parempaan asemaansa.

Norjalaisten eristäytyminen omaan yhteisöönsä ei varmasti lisännyt suomalaisten hyväksyntää. Norjalaisten ja suomalaisten välisistä tappeluista on kirjoitettu paljon. Tappelut olivat kuitenkin tavallisia muutenkin eri sahojen välillä. Kysymys ei siis ollut pelkästään kansalaisuudesta. Itse asiassa tiedot viittaavat siihen, että norjalaiset olivat varsin hyvätapaista väkeä, jolla ei edes ollut aihetta rähinöintiin. Suomalaisten osoittama paheksunta norjalaisia kohtaan osaltaan pakotti norjalaiset pysymään yhdessä.

Fyysinen ja henkinen eristäytyminen tuli kuitenkin tiensä päähän. Norjalaisten naapureiksi pytinkeihin muutti suomalaisia, ja yhteisön pieni koko ei enää taannut tarvittavaa sosiaalista piiriä. Koulunkäynti yhdessä suomalaisten kanssa loi sillan norjalaisten ja suomalaisten lasten välille. Kaikki toisen sukupolven norjalaiset, jotka olivat syntyneet Suomessa, eivät edes osanneet puhua norjaa. Ensimmäisessä polvessa ei välttämättä osattu ollenkaan suomea. Kotkassa oli kuitenkin paljon ruotsinkielistä väestöä, josta norjalaiset saattoivat löytää seuraa. Osa norjalaisvuista vaihtoi kotikielekseen ruotsin. Vasta ensimmäisen sukupolven kuoltua 1900-luvun alkuvuosikymmeninä vaihdettiin

kansalaisuutta ja kielikin alkoi muuttua suomeksi. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta norjalaiset eivät suomentaneet sukunimiään. Toisessa polvessa olivat myös avioliitot suomalaisten kanssa yleisiä. Yhteisön pienennyttyä myös sen näkyvyys Kotkassa pieneni, eivätkä puheet norjalaisten aiheuttamista ongelmista olleet enää pinnalla.

Useat suvut muistavat vieläkin norjalaisia juuriaan ja vierailevat Norjassa sukulaistensa luona. Voidaan siis sanoa, ettei Kotkan norjalaisyhteisö koskaan kokonaan suomalaistunut. Vielä neljännen ja viidennen polven norjalaiset tuntevat norjalaisperintönsä ja yhteisön muistamista on jatkettu vielä tänäkin päivänä. Norjalaisten jälkeläisistä on noussut myös Suomelle merkittäviä taiteilijoita ja vaikuttajia. Yksi norjalaisten jälkeläisistä, Seija Guttormsen, on kirjoittanut: "Meistä on kasvanut hyviä suomalaisia, joilla kuitenkin on omissa taustastaan tieto siitä, että erilaisuus on rikkautta, jota on syytä arvostaa".²¹⁸

²¹⁸ TH. Seija Guttormsenin kirjoitelmia Kotkan norjalaisista.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Kirkonkirjat. Kymi.

Ulkoseurakuntalaiset: kastetut, kuolleet, vihityt 1873-1898

Kuulutetut ja vihityt 1865-1886

Kirkonkirjat. Pernaja.

Kastetut 1875-1878

Senaatin talousosasto

Kirjediaarit

Pöytäkirjat

Tampereen Tuomiokapituli, Porvoon hiippakunta

Piispantarkastukset Kymi v. 1874

Teollisuushallituksen arkisto

Tilastoilmoitukset. Viipurin lääni. 1885-1905

Elinkeinoelämän keskusarkisto (ELKA), Mikkeli

Enso-Gutzeitin arkisto

Saapuneet kirjeet

Kirjekopiot

Varastokirjanpidon tositeaineisto

Päivätyölistat

UPM, Kymin keskusarkistoarkisto, Kuusankoski

Hallan sahan paperit

Työntekijälistat

Työntekijäkortisto

Kotkan seurakunnan kirkkoherran virasto, Kotka

Ulkomaalaisten kirja ennen vuotta 1922

Ulkomaalaisten kirja vuodesta 1922

Kirkonkirjat 1872-1887

Kymenlaakson maakuntamuseo, Kotka

Valokuvia

Mikkelin maakunta-arkisto, Mikkeli (MMA)

Kotkan poliisilaitos – kanslia

Väkilukuluettelot 1880, 1883, 1889

Kymin ja Pyhtään nimismiespiirin arkisto

Passi- ja vankipassiluettelot

Viipurin lääninhallitus

Passiluettelot 1879-1885

Norjan suurlähetystö, Helsinki

Matrikel over norske undersatter

Sisäasiainministeriö, Ulkomaalaisvirasto

Kortisto kansalaisuuksien saaneista

Turun yliopiston kansatieteen laitos (TYKL)

Vastaukset tiedusteluun 6, sahatyöläisten muistelmat (1959)

Norsk Folkemuseum, Avdeling for arbeiderminner (NFA)

Edv. Bullin haastattelut Kotkassa 1960-luvulla (kopioid tekijän hallussa)

Yksityiskokoelmat

Tuomo Silentin kokoelmat

Valborg Lommin haastattelu ja muistikirja

Thure Martinsenin tekemä sukuselvitys Martinsen suvusta

Tekijän hallussa (TH):

Sähköpostit: Tuomo Silenti, Päivi Silvo

Kopio lehtileikeestä [9/1932] (lehestä ei tietoa)

Seija Guttormsenin kirjoitelmia

Sukuselvitys Petter Christian Nielsenin jälkeläisistä

Anette Christiansenin runokirja (kopio)

Paul Guttormsen

Christian Guttormsenin kirje Gustaf Adolf Guttormsenille

Päivi Silvo

Valokuvia

Tilastojulkaisut

Suomen Virallinen Tilasto (SVT) XVIII. Teollisuustilastoja 3, 13. 1886-1896. Helsinki 1888-1898.

Lehdistö

Etelä-Suomi 1982

Helsingfors Dagblad 1872

Helsingin Viikkosanomat 1882

Keski-Suomi 1873

Kymen Sanomat 1997

Lapin Kansa 1995
Suomen Virallinen lehti 1875
Uusi Suometar 1878-1879
Wiborg Tidning 1880

Aikalaiskirjallisuus

RAMSAY, Anders: *Muistoja lapsen ja hopeahapsen. IV: 1871-1907*. Alkuperäisteos Från barnår till silverhår. Helsingfors 1904-1907. WSOY. Porvoo 1966.

Painamattomat tutkielmat

FLINK, SELJA-MAARIA: *Norjan sahan pytingit. Hans Gutzeitin vuonna 1872 Kotkaan perustaman Norjan sahan asuinalueiden vaiheet sekä kahden säilyneen sivukäytäväpytingin käyttö- ja korjaussuunnitelma*. Diplomityö. Teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtiosasto 1994.

HOFFMAN, Kai: *Höyrysaahan aika. Sahateollisuus Suomen alueellisessa ja taloudellisessa kasvussa 1860-1900*. Licensiaattityö. Helsingin yliopisto. Helsinki 1978.

HÄKÄMIES, Pirkko: *Karhulan teollisuusyhdyiskunta. William Ruthin elämäntyö*. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto, Historian laitos 1986.

LAITINEN, Irmeli: *Suur-San Franciscon suomalaisten siirtolaisten sopeutuminen Amerikkalaiseen yhteiskuntaan*. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto, Sos.pol. 1981.

LIIKAINEN, Urpo: *Sahayhdyskunnasta teollisuus- ja liikennekaupungiksi. Kotkan väestörakenteen kehitys vuosina 1870-1910*. Pro gradu – tutkielma. Helsingin Yliopiston, Historian laitos 1980.

KALLIO, Kalle: *Nurmeksen ja Suupohjan rautateiden rakentajat 1907-1913*. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto, Historian laitos 2002.

KIRSTINÄ, Mauri: *Kemin puunjalostusteollisuus vv. 1860-1930*. Pro gradu. Helsingin yliopisto, Historian laitos 1951.

KUISMA, Markku: *Sahatyöväestön alueellinen ja sosiaalinen rekrytointi. Lohjan sahatyöläiset 1864-1914*. Helsingin yliopisto, Historian laitos 1978.

MIETTINEN, Pentti: *Vuosina 1870-1905 Suomen kansalaisiksi tulleet ulkomaalaiset*. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto, Historian laitos 1959.

MIKKOLA, Jukka: *Ulkomaalaisten omistama teollisuus Suomessa 1868-1879*. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto, Historian laitos 1983.

PÄIVIÖ, Raimo: *Sahatyöväen asunto-olot Kotkan seudulla 1870-1920*. Pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto, Kansatieteen laitos 1976.

ROMS, Jussi: *Taalainmaan kunnailta Laatokan rannoille. Ruotsalaisten vuorimiesten siirtolaisuus Pitkärantaan 1880-1903*. Euroopan historian seminaarityö. Helsingin yliopisto, Historian laitos 2003.

Kirjallisuus

AHVENAINEN, Jorma: *Suomen sahateollisuuden historia*. WSOY. Porvoo 1984.

AHVENAINEN, Jorma: *Enso-Gutzeit OY 1872-1992. I Vuodet 1872-1923*. Gummerus, Jyväskylä 1992.

ALASUUTARI, Pertti: Norjalainen Adolfsenin suku: Hallalaisia kuudessa polvessa. *Kymiyhtiö. Henkilökuntalehti 3/1980*. Sivu 19.

ALHO, K. O.: *Suomen uudenaikaisen teollisuuden synty ja kehitys 1860-1914*. Suomen pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja. Sarja B11. Helsinki 1949.

ANTTILA, Leo: Teollistuva Kotka. Teoksesta Leo Anttila etc. (toim.) *Kotkan Historia*. Frenckellin Kirjapaino Osakeyhtiö. Helsinki 1953. Sivut 194-415.

AUROLA, Eelis: *Suomen tehtaankoulut 1636-1881*. Historiallinen tutkimus LXI. Helsinki 1961.

AUTIO, Veli-Matti & Heljä Pulli: Presidentti Martti Ahtisaaren esivanhemmat. *Suomen sukututkimusseuran vuosikirja 44*. Helsinki 1999. Sivut 8-28.

BUSCH, Anthon: *Slekten Nerdrum*. Tønsbergs Aktietrykkeri 1955.

BULL, Edvard: Et norsk emigrantmiljø i Finland. Teoksesta *By og Bygd*. Norsk Folkemuseums årbok 1960. Oslo 1961.

COLLIN, Albin: Eräitä piirteitä Kotkan teollisuus- ja liikennekehityksen vaiheista. Teoksesta *Kotkan muistoja*. Helsingin kotkalaiset ry:n julkaisuja n:o 2. Porvoo 1952. Sivut 19-40.

DERRY, T. K.: *The History of Modern Norway 1814-1972*. Oxford University Press 1973.

EENILÄ, Jukka: Suomalainen työväenkuulttuurin tutkimus ja sen merkitys. Teoksesta Hako, Matti (toim.): *Työväenliike kulttuuritekijänä*. Kirjayhtymä, Tampere 1969. s. 9-16.

ELIASSEN, Sven: Fra viking til industriarbeider. Teoksesta Øy, Nils E. (red.): *Bygd og by. Østfold*. Norway, Centraltrykkeriet 1978. Ss. 145-183.

ENGMAN, Max: *Norden och flyttningarna under nya tiden*. Foreningerne Nordens forbund. [Köbenhavn] 1997.

FORSANDER, Annika: Etnisten ryhmien kohtaaminen. Teoksesta Annika Forsander, Elna Ekholm, Petri Hautaniemi et al.: *Monietnisyyt, yhteiskunta ja työ*. Helsinki 2001. s. 31-56.

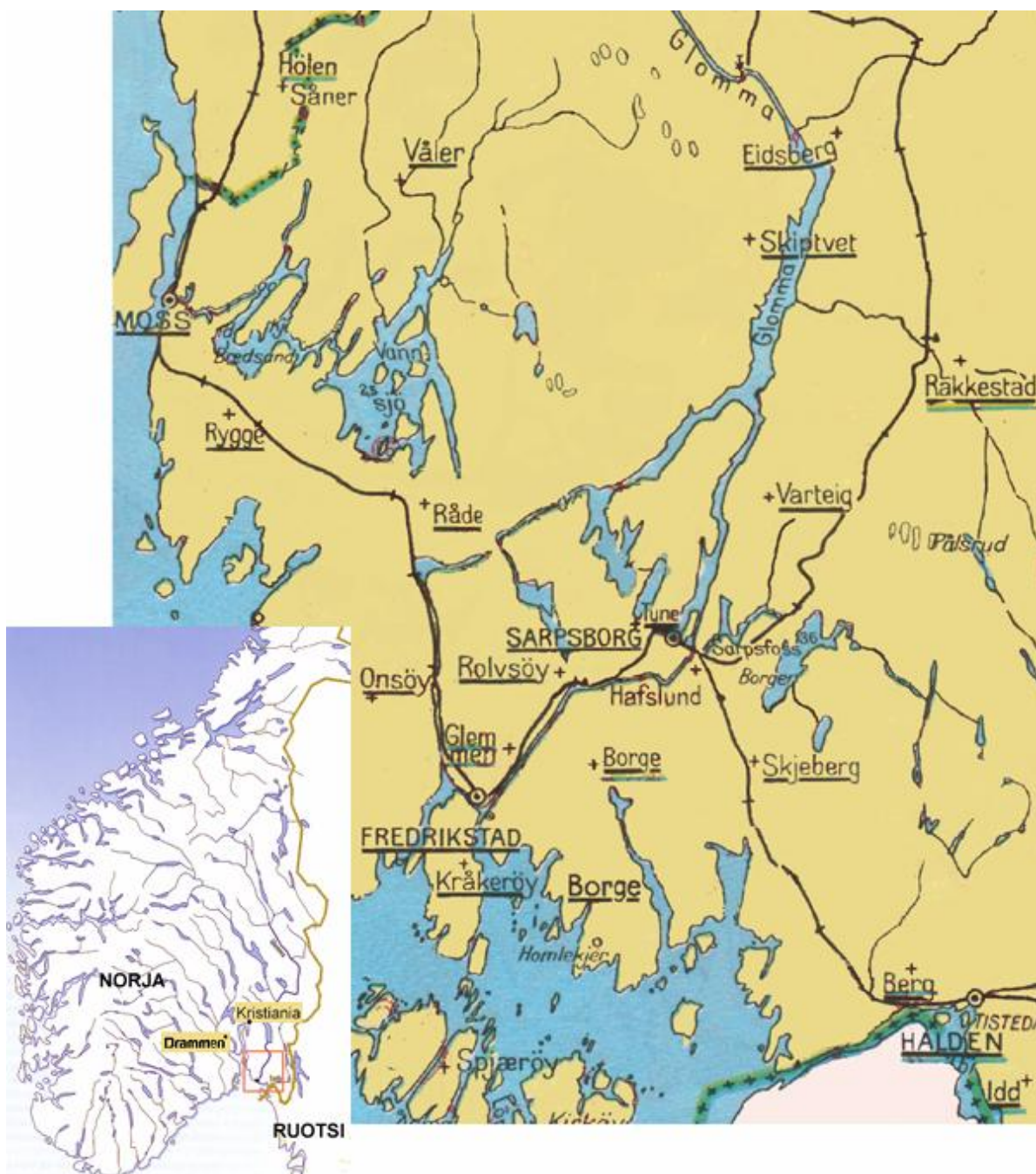
GUSTAFSSON, Paul: *Tie Dubrovkaan*. Kirjayhtymä. Jyväskylä 1987.

- HAAPALA, Pertti: *Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820-1920*. Historiallisia Tutkimuksia 133. Vammala 1986.
- HAAPALA, Pertti: *Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen*. Suomen historiallinen seura, Käsikirjoja 12. Helsinki 1989.
- HALILA, Aimo: Kotkan vaiheita. Teoksesta Jorma Savikko (toim.): *Satavuotias Kotka Juhlakirja vuonna 1978*. Kotkan kaupunki 1978. Sivut 1-34.
- HONKA-HALLILA, Helena: 100 vuotta Kotkalaista työväenliikettä. Kotkan sosialidemokraattinen työväenyhdistys ry. 1992.
- HOVING, Victor: *Kymin osakeyhtiö 1872-1947 I*. Frenckellin Kirjapaino Osakeyhtiö. Helsinki 1947.
- HOVING, Victor: *Enso-Gutzeit osakeyhtiö 1872-1958. I*. Frenckellin Kirjapaino Osakeyhtiö. Helsinki 1961.
- HULTIN, HERMAN: *Kotka stads historia 1878-1904*. Kotka 1904.
- HUUSAARI [HUUSARI], Teemu: William Larsen. Norjalaista verenerintöä kotkalaisessa harmonikkamusiikissa. *Hanuri* 2/1992. Sivut 6-10.
- JOHANNESSEN, Kjell B.: Sangens og musikkens fylke. Teoksesta Øy, Nils E. (red.): *Bygd og by. Østfold*. Centraltrykkeriet. Norway 1978. Sivut 252 -265.
- JUSSILA, Osmo: Suomalaisuusliike Venäjän paineessa vuosina 1890-1917. Teoksesta Päiviö Tommila (toim.): *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*. Kuopio 1989. Sivut 123-176.
- KALLIO, Veikko: *Kymin historia 2. 1812-1950*. Kymin historiatoimikunta. Porvoo 1990.
- KANTO, Matti: *Olipa kerran Halla*. Anjalankoski 1994.
- KLINGE, Matti: *Vihan veljistä valtiososialismiin*. Juva 1983 (2. painos).
- KOSTINEN, Auvo: Sulautuminen uuteen yhteiskuntaa. Teoksesta Kero, Reino: *Suomen siirtolaisuuden historia I*. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 10. Turku 1986. Sivut 11-53.
- KORHONEN, MARTTI - Saarinen, Juhani: *Kymistä Kotkaan. Osa I*. WSOY. Porvoo 1999.
- KOVERO, Martti: Teollisuus. Teoksesta *Helsingin kaupungin historia III:1*. SKS Helsinki 1950. Sivut 465-572.
- KUISMA, MARKKU: *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620-1920*. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1993.
- KUHLBERG, Svante Konstantin (toim.): *Venäläiset kauppiat Helsingin historiassa*. Helsingin venäläinen kauppiaasyhdistys. Helsinki 2002.

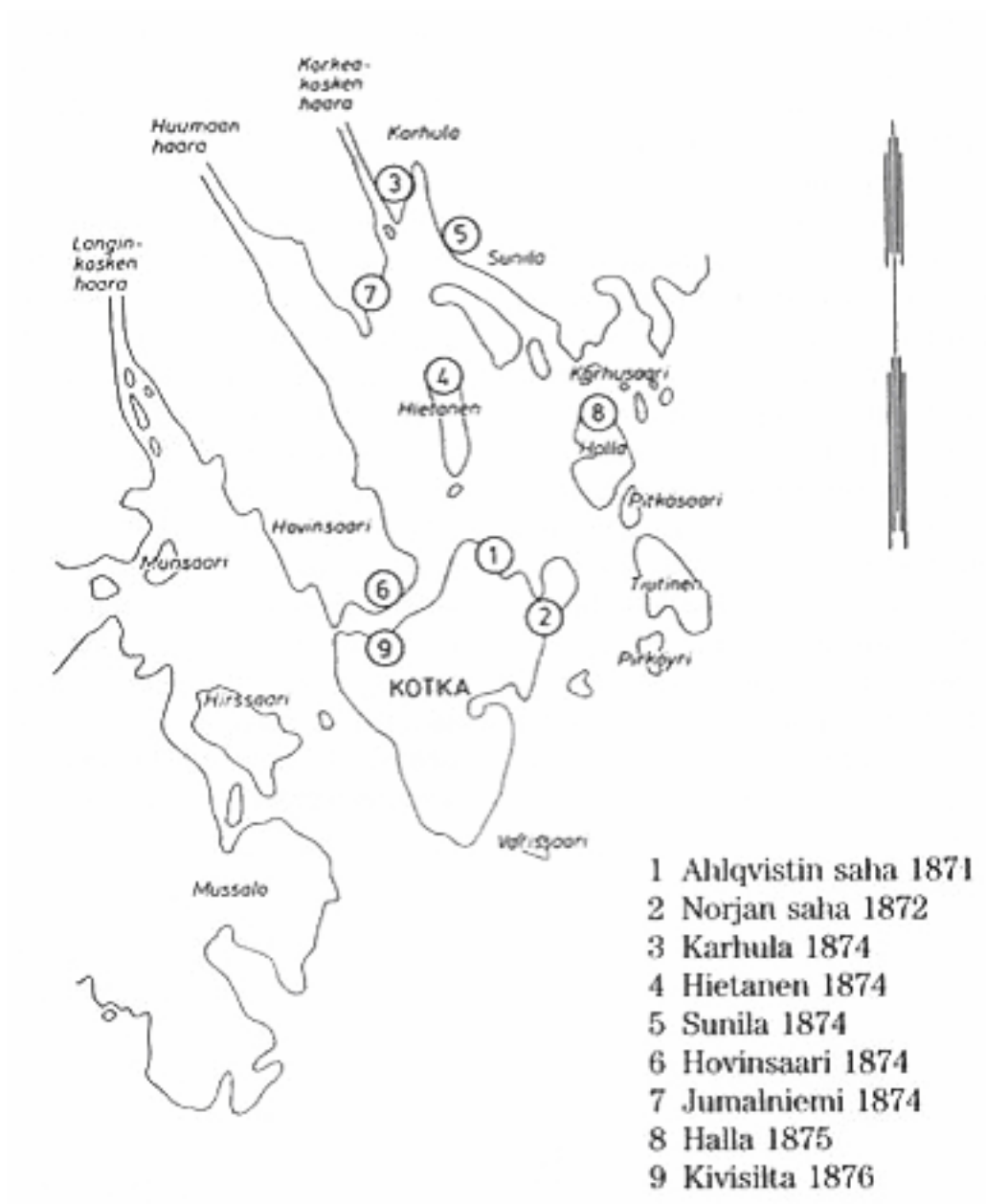
- LAAKKONEN, Risto: Maahanmuuttaja suomalaisessa työelämässä. Työterveyslaitos. *Työterveiset* 3/97. Sivut 21-22.
- LEHTONEN, Heikki: *Yhteisö*. Vastapaino 1990.
- LEITZINGER, Antero: Ulkomaalaiset Suomessa – johdantoa immigraatiohistoriaamme. *Siirtolaisuus* 4/1992. Sivut 27-31.
- LOVOLL Odd S.: *A Century of Urban Life. The Norwegians in Chicago before 1930*. Norwegian-American Historical Association. Northfield 1988.
- MARKKOLA, Pirjo: *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Suomen historiallinen seura. Helsinki 1994.
- MEINANDER, Nils: *Virkeshushållning och sågverksrörelse i Torne, Kemi och Simo älvdalar intill första världskriget*. Helsingfors 1950.
- METSO, Tuija: Erilaista ja tuttua. Koulu vanhempien koulumuistoissa. Teoksesta Tolonen, Tarja (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Vastapaino, Tampere 1999. Sivut 267-283.
- NEVANLINNA, Lea: *Hamari – Portti merelle. 2: Saha saarilla*. Porvoo 1995.
- NIEMINEN, Eila: Haastattelu: Into Andersen – laulu ja ilo norjalaisperinteitä Kotkassa. Teoksesta Jorma Savikko (toim.): *Satavuotias Kotka. Juhlakirja vuonna 1978*. Kotkan kaupunki 1978. Sivut. 216-219.
- NIINILUOTO, Maarit: *Harmony Sistersin tarina. Sulle salaisuuden kertoa mä voisin*. WSOY. Juva 1992.
- NORMAN, Hans – Runblom, Harald: *Transatlantic Connections. Nordic Migration to the New World after 1800*. Norwegian University Press. 1988.
- PIHKALA, Erkki: Vierasmaalainen pääoma ja ammattitaito Suomessa autonomian ajan loppupuoliskolla. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1/1971. Sivut 42-47.
- POGREBOFF, Sergei: Helsingin venäläisten kauppiaitten kulttuuriperintö. Teoksesta Kuhlberg, S. K. (toim.): *Venäläiset kauppiaat Helsingin historiassa*. Helsingin venäläinen kauppiaasyhdistys. Helsinki 2002. Sivut 67-96.
- REUNA, Risto: *Puutyöläisten historia I. Puutyöläisten keskitetty järjestötoiminta teollistumisen sosiaalista taustaa vasten 1800-luvulta vuoteen 1930*. Puutyöväen liitto R. Y. Helsinki 1984.
- SAARINEN, Juhani: *Kotkan kaupungin kansa- ja peruskoululaitos 1880-1980*. Kotka 1980.
- SAARINEN, Juhani: *Kymistä Kotkaan. Osa II. Kotkan kaupungin historiatoimikunta*. Kotka 2002.
- SEIP, Anne-Lise: *Aschehougs. Norges historie*. Bind 8: Nasjonen bygges 1830-70. Porvoo 1997.

- SEJERSTED, Francis: Veien mot øst. Teoksesta Langholm, Sivert – Sejerstad, Francis (red.): *Vandringer. Festskrift til Ingrid Semmingsen*. Oslo 1980. Sivut 163-201.
- SNELLMAN, G.R.: *Undersökning angående sågindustrin samt därmed i sammanhang stående afverkning, flottning och inlastning i Finland*. Arbetsstatistik XVI. Helsingfors 1914.
- TALJA, Virpi: *Alexander Gullichsen Gutzeit-yhtiössä vuosina 1884-1917*. Enso-Gutzeit Oy Historia- ja perinnejulkaisuja 6. Imatra 1991.
- TALVE, Ilmar: Teollisuustyöväen työ- ja elämänoloista ennen I Maailmansotaa. Teoksessa Matti Hako (toim.) *Työväenliike kulttuuritekijänä*. Tampere 1969. s. 17-41
- TALVI, Veikko: Hallan sahan ja sahayhdyskunnan vaiheita. Teoksesta Leena Haila (toim.) *Halla 1875-1986*. Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisuja n:o 12. 1989. Sivut 11-22
- TALVI, Veikko: *Kymenlaakson teollistuminen Suomen itsenäisyyden alkuun mennessä*. Kouvolan Kirjapaino. Kuusankoski 1987.
- VATTULA, Kaarina (toim.): *Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto*. Helsinki 1983.
- VIRTANEN, Keijo: Siirtolaisten paluu kotimaahan. Teoksesta Reijo Kero: *Suomen siirtolaisuuden historia I. Pohjois-Amerikkaan suuntautuneen siirtolaisuuden tausta, määrä, rakenne, kuljetusorganisaatio ja sijoittuminen päämääräalueelle*. Turun yliopiston historian laitos. Julkaisuja n:o 10. Turku 1982. Sivut 259-292.
- WALASZEK, Adam: Minority within the Minority: Childhood in Immigrant Communities in the U.S.A. 1900-1930. Teoksesta Auvo Koistinen (toim.): *Historian vähemmistöt*. Turun Historiallinen Arkisto 48. Turku 1994. Sivut 101-125.
- WERNER-HANSEN, GEORG: *Nordmenn i Østerled. Om normenns virksomhet i skogbruk, trelasthandel og treforedling i Finnland*. Landbruksforlaget. Oslo 1970.
- WESTERN, AUG.: *Fredrikstad 1814-1914*. Centraltrykkeriet. Fredrikstad 1914.

Liite 1. Kartta siirtolaisten kotialueista Norjassa.



Liite 2. Kotkan höyrystahojen sijainti.



Sahojen nimen jälkeen niiden perustamisvuosi.

Lähde: Kallio, Veikko, *Kymin historia 2*. Porvoo 1990.

Liite 3. Kotkan norjalaisia ja heidän perheensä

Sivu 1/10

Nimi	Kotkaan	Saha	Synt.aika	Siviilisäätö Vihitty 1883 Pernajassa Aleksandra os. Pohjonen (Porvoo 1860)	Kotipaikka	Ammatti	Lapset	Lisätietoja
Adolfson, Hans	1872	G (1873)	1859		Tistedalen			Mareniuksen veli, Tampere 1889
Adolfson, Julius Marenius	1872	G (1872- 73), Pernaja, H(1882-09)	1855-1914	Anna Christina Johansdatter os. Larson (1853-1927), vihitty 1874.	Fredrikshald	Sauggutter	Olga [Guttormsen] (1875 Pernaja), Aina + Carl (Pernaja 1878), Walborg (-81), Frank (-86), Ester (-88), Valter (-93), Enok (-95)	
Adolfson, Carl Kristian		G (1873)		Lisa Kajsa Hjelte Anderssen		Sauggutter	Ole Kristian (1876)	Tampere 1889
A(do)lfson, Herman	1875	H (1888)	1848	Anette (1848)	Skeberg	Arb.	Lovisa (1868)	
Amudsen, Ole/Olaus	1872	G (1872, 73), H(1882, 83)	1849-1888 (Kotka)	Mathilda Amalia Johansdotter os. Larsson	Bergs p.g.j.	Saugmestare	Hulda (Pernaja 1874), Ellen (Pernaja 1877), Dagmar (Kymi 1881), Samuel (1888)	Vaimo Kotkassa 1889
Andersen, Nils August	1872	G (1872, 73, 83), H(1877 /82/1892, 09)	1848	Vihitty1880 Elisabeth s. Blomstedt (Wasa, 1848)	Fredrikshald	Kanttari, Cirkel	Augusta Elvira (1880), Einar (1882), Aina Irene (1884), Helles Arvidia (1887), Gerhard (1889)	
Andersen, Anton		G(1880- 83, 1898)	1853	Marie s. Blomberg (1855)	Fredrikshald	Arb.	Elin Marie (1877)	
Andersen, Edvard	1876	H(1876- 1888)	1855-1888	Vihitty1880 Fredrika Johansdt. (Ruotsi)	Fredrikshald	työnjohtaja	Helge (1883), Fritiof (1888-),	Veljet Hans P. ja Nils August. Vaimo Kotkassa 1889
Andersen, Ole Edvard		H(1897)	1849-1902	Fanny Nordlund (1855- 1915)	Fredriksstad	Lautatarhan työnjohtaja	Sebian (1883), Karin (1885), Augusta (1887), Ragnar (1889), Alma (1891), Helge (1894), Paul (1896), Gerda (1897-1906))	
Andersen, Erik	1874	H (1883)					Kristine (1876), Lars (1880)	
Andersen, Fredrik	1874	H(83, 1902)	1857	Oliana Matsdatter			Axel Edvin (1876)	
Andersen, Hans Petter	ennen 1881	H (1881-82, 1888-1896)	1845-1907 (tapaturma)	Wilhelmina Johansson isä Johannes Larsen (1862-1930 Norja), ruotsalainen	Fredrikshald	Kanttari	Hilmar Theodor (1883), Arthur (1885), Gunnar Wilh. (1888), Agda(- 90), Olga(-93), Arne E.(-95), Arne G. (-96)	Ruotsin kautta Suomeen, vaimo palasi Norjaan 1918.
Andersen, Jacob		H (1876-77)						
Andersen, Ludvig	1873	G		Aline Maria			Inga (1875), Agnis (1877)	

Liite 3. Kotkan norjalaisia ja heidän perheensä

Sivu 2/10

Nimi	Kotkaan	Saha	Synt.aika	Siviilisäätö	Kotipaikka	Ammatti	Lapset	Lisätietoja
Andersen, Martin	1872	G, H(1881-83, 09)		Vihitty1877 Jacobine Petrine Olsen	Berg		Johan Alfred (1877)	
Andersen, Ole		G 1879		Sofia Reiman			Aline (1890) , Aarne (1891), Hanna (1893), Karin (1895)	
Bitten, Anders		H (1883, 93)				Ramen		
Christiansen, Lauritz	1874	G(1880-83), 1889	1854-1921 (Kotka)	Vihitty 1881 Anette os. Nielsen (1856/62-1948)	Borge	Kantsågare, Sagformand	Ingeborg (1881), Trygge Ferd. (1883), Rachel (1884)	Kansalaisuus 1890
Christiansen, Nils		H (1881-88)	1853	Vihitty1979 piika Martine os. Jacobsen (1954)	Sarpsborg	Arb.	Harald (1875), Gunda (-80), Elvira (-83), Herman (-84), Johan (-87), Jenny (1890), Karl(-94)	
Christiansen, Nils Nielsen	1874	G	1845 (Eker) - 1920 (Kuortane)	Olava s. Olsen (1851-1937), liitto ~1869	Glemminge	Arb.	Carolina (1870), Hanna (1873), Arndt (-80), Sigrid (-82), Inga Marie (-86)	Kansalaisuus 1901, isä P. C. Nielsen
Danielsen, Hans	1872	G (1872-73, 1880-82)	1833	Lovisa Gudmundsen (1839)		Saugmestare	Lars (1866), Christen (1868), Johan G.(1873-), Hans(1874-), Johan (s./k.1875), Olof (1877), Joel (1879)	Vain 4 lasta vuonna 1882
Danielsen, Gunerus	1874	G(1880-83), 1889	1846	Eva Svendsdatter (1841)	Borge	Arb.	Emilia (1870), Johan Hjalmar (1874)	
Eliassen, Hans	1872	G (1872-73), H(1882, 88)	1847	ei vaimoa/lapsia 1889	Idda	Kanttari		
Eriksen, Johan Edvin	1872	G (1872-73), H(1876- 93)	1852	Anna Maria Eriksdotter (1856)	Skeberg	Kantsauggutter Filekammerat	Inga (1875), Sigrid (-78), Ole (1881), Ingrid (-83), Almis (-86), Albert (-88)	
Eriksen, Hans	1872	G (1872-73)			Tistedalen	Sauggutter		
Eriksen, Ole		G (1873) H (1874)	~1853- 1895	Maria Magdalena Kornelius	Dammen	Filekammeret	kaksi tyttöä tullessaan Anna (s./k.1875), Axel (1876)	
Eriksen, Simon	1874	G (1880-82)	~1848	Vihitty 1875 piika Maria Sofia Smedslund (~1848)	Fredrikstad		Synt.kuollut tyttö (1876), Maria (s./k.1877), Joel (1879), Johan (1880)	
Fredriksen, Joh. Fred.	1872	G		Vihitty 1875 Andrine Marie Nilsen		Forman	Normandine Fredrike (1875), Petrine Amalie (1877)	
Fredriksen, Wilhelm		H (1876)						

Liite 3. Kotkan norjalaisia ja heidän perheensä

Sivu 3/10

Nimi	Kotkaan	Saha	Synt.aika	Siviilisäätö	Kotipaikka	Ammatti	Lapset	Lisätietoja
Georgensen, Christian		H (1876-77)						
Gudmudsen, Lars	1872	G (1872, 73, 1882)	~1841			Fiilere		
Guttormsen, Carl Chr.	1878	G (1898)	1875	vihitty 1890-l Olga Adolfsen (1875-1953)		Sahanasettaja	Edmund (1903), Dortea (-04), Ragnhild (-07), Rurik (-09), Gurli (-14)	Isä Gustaf Adolf
Guttormsen, Gustaf Adolf	1878	G(1880-83)	1846-1922 (Fredrikstad)	Dorothea s. Nielsen (1852-1903)	Fredrikstad	Arb.	Gunda (1870), Dora (1872), Carl Chris. (1875), Harik (1880), Mareus (1882), (Anna (s./k.1884), Anna Dorthea (1886), Georg (1890)	Norjaan vaimon kuoltua
Haakensen, Ole		H (1876-77)		Vihitty1878 muurarintytär Amalie (Norja)				
Halvorsen, Johan F.	1874		1840-1925	Maria Christina Sanne os. Back (1854 Mustasaari – 1924)	Sarpsborg	Arb.	Agnes (1890), Gunda (1893), Oskar (1896), Ines (1897), Devy (1916), Erkki (1924)	Maria Sannen mies kuollut 1887
Halvorsen, Jonas	1872	G(1872-73,1880-1917)	1842-1918 synt. Ruotsi	Vihitty 1875 Elin Maria Andersdatter (Berg1843-1908)	Fredrikshald	Sågern	Hans Aug. (1876), Joel (s./k. 1878), Anna Maria (1880), Josefine (1882-83), Carl Joh. (1886)	Anna USAssa, Karl Suomen kansalaisuus 1928
Hansen, Hans Bernhard	1872	G (1872, 73, 1882)	~1853	Matilda Paven (~1859)		Sauggutter	Hanna (1879), Ferdinand (1881)	Ei Kotkassa enää 1883.
Hansen, Dorius	1872	G (1872-73)				Sauggutter		
Hansen, Edvard	1872	G				Saugmestare		
Hansen, Gudmund	1872	G (1872-73)						
Hansen, Hans Gunerius	1872	G (1872, 1880-83, 1898, 1917)	1848	Vihitty 1875 Maria Hansdatter Sandberg (Fredriksham 1853)	Fredrikshald	Sågern	Martin (1874), Hans Aug. (1877), Karl Chris. (1880), Agnes (1885), Johan Edv. (1888), Aksel (1891)	
Hansen, Martin	1874	G (1892, 1918)	1874	Mathilda Lavikainen			Julius (1897)	G. Hansenin poika
Hansen, Jakob	1872	G (1872,	~1844	Oliva (~1843)		Sauggutter,	Hanna (1870), Jannette (1873),	

Liite 3. Kotkan norjalaisia ja heidän perheensä

Sivu 4/10

Nimi	Kotkaan	Saha	Synt.aika	Siviilisäätö	Kotipaikka	Ammatti Fiilere	Lapset	Lisätietoja
		73, 1880-82)					Olga (1879), Johan (1881-83)	
Hansen, Johan		H (1876-77)						
Hansen, Ole Kristian	1872	G (1872, 73, 1882)		Julia Sofia Siversen	Fredrikshald	Saugmestare	Agnes (1876), Selma (1878-80), Selma (1881)	Ei Kotkassa 1883.
Hansen, Peter Haldur		H (1885-96, 1909)	1863	Clara Lovisa s. Juliusen (1866)	Fredrikshald	Arb.	Hanna (1885-87), Taini (1886), Olaf (1888), Walter (1890), Signe (1891), Hanna (1893), Martha (-95), Dorthea (-96)	
Hansen, Jens Gunerius	1872	G (1872, 73, 1882)	1851	Vihitty 1875 Amalia G. Jakobsen (1856-1876)		Arb.	Herman Marenius (1875)	
Isacsen, A./Johan G.	1872	G		Malene Olsen	Stravanger	Konemest.	Gunda Helena (s./k.1875), Gunda Hildegard (1878)	
Jakobsen, Marten	1872	G (1872, 73, 1882)	~1828	Christina Olsdatter (~1825)		Saugmestare	Oscar (1864), Johan (1866), Jenny (1869) + 3	
Jakobsen, Adolf	1872	G (1872), Pernaja	1829-1882	Greta Maria s. Martinsen (1832)		Saugmestare	Marenius Adolfsen(1855), Carl August(1857), Hans(1859), Agnete (1862), Jens Petter (1864), Konrad (1868), Josefina (1872 Kymi), Johan (1875 Pernaja)	
Jamissen, Karl Johan	1875	H (1876-77)		Bertha Olava Johannesen			Johan Marinius (1877)	
Jamissen, Cristian		H (1876-77)						
Jansen, N.S.	1872	G				Rakennusmestari		
Jensen, Martin	1872	G (1872, 73)	1852-1877	Andrine Maria Andersen		Saugmestare	2 Norjassa + Olga (1876)	äiti mukana tullessa
Johannesen, Julius		H (1874, 76)	1846-85	Andrine	Skeperg, Tune	Sarpsborg	Agnes (1872), Johan (1875), Karl (1882)	Vaimo Kotkassa 1889
Johansen, Christian Aug.	1874	G(-76) H (88, 93)	1855-1897	1) Anna Guldbransen 2) Hanna Emilia s. Hansen (1860)	Sarpsborg	Forman	1) Johannes (1876-), Julie (1878), Hanna E. (s./k.1881) 2) Hanna(-83), Agnes(-85), A. Edmund (-87), Mandus(-90), Bertha(-93), Margitt (-95), Ebba (-97)	Luottokummi 1884-85

Liite 3. Kotkan norjalaisia ja heidän perheensä

Sivu 5/10

Nimi	Kotkaan	Saha	Synt.aika	Siviilisäätö	Kotipaikka	Ammatti	Lapset	Lisätietoja
Johannsen, Johan	1872	G	1852	Vihitty 1876 Wilhelmina (1852), suomal.			Georg (Pernaja 1878)	isä Johannes Larsson
Johansen, Ole Peder	1872	G (1872-73, 1882-83)	1850	Vihitty 1874 Petrine Amalie Hansen (1857)	Bergstingla g	Sauggutter	Anna (1875), Selma (1879), Johan Ferd.(1881), Alfred (1884), Hildur (1887)	
Kristiansen, Karl	1873	G		Elise Johannsen	Fredrikstad	Kapper	Anna (1878)	
Kristoffersen, Hans [Olausen]	1872		1863-1933	Fanny s. Karlsson (Porvoo 1869-1956)	Fredrikshald	Maskinist	Ester Petrine (1888), Karl (1890), Edith (1892), Elsa (1893), Sven (1896), Axel (1900), Helge (1906), Johan (1908), Vilhelm (1912)	Suomen kansal. 1927, isä G:illä
Kristofersen, Olaus	1872	G (1872-73, 1880-83)		Ei vaimoa 1880		Fiilere	Hans (1863), Amanda (1869), Wilhelm (1872)	
Krogfos, Ingebrell	1872	G (1872-73)	k. 1877	Betty Kristoffersdatter	Lindh, Norge	Sågarb.	Ottilia, Hans, Emil, Casper, Maria, Augusta, Kristian Bernhard (1875)	
Krogfors, Hans		G (1873)						
Larsen, Anton	1875	H (1876-77)						
Larsen, Christian Oscar	1872	G (1872, 73)	1853-1912	1) Vihitty 1876 Anette os. Jensen (Berg) 2) Mathilda os. Sågbom (Pernå 1851)	Fredrikshald	Sauggutter	1) Wilhelmina (s./k.1876), Aina (1878-), Carl (1879), Anna(-81), Johan (-83) 2) William(-85), Theodor(-86), Fredrik(-88), Martha(-90), Maria(-92), Dorthea(-93)	
Larsen, Joh. Henr.	1872	G (1872, 73)		Wilhelmina		Kanttari	Rakel Johanna (1895)	
Larsen, Johan	1872	G (1872, 73)			Tistedalen	Saugmestare	Wilhelmina [Andersen] (1861)	
Larsen, Ole		G (1873)		Anette Jensen	Tistedalen	Fiilere	Wilhelmina (1876), Aina (1878)	
Larsen, Opear	1872	G						
Larsen, P. H.		G (1873)				Kantsauggutter		
Larsson, Axel Theodor		H (1892)	1865	Lovisa Maria			Betty (1891), Eleonora (1892), Enock (1894)	Isä Johannes
Larsson, Johannes	1872	G (1872-	1826	Kaisa Johansdotter	Fredrikshall	Saugmestare,	Johan (1852), Anna Christina	

Liite 3. Kotkan norjalaisia ja heidän perheensä

Sivu 6/10

Nimi	Kotkaan	Saha 73) H (88)	Synt.aika	Siviilisäätö (1827)	Kotipaikka	Ammatti vakt	Lapset [Adolfsen] (1853), Mathilda [Amundsen] (1856), Fredrika (1859), Wilhelmina[Andersen] (1862), Axel Theodor (1865)	Lisätietoja
Martin, Olaus	1872	G						
Martinsen, Anders	1874	G (1880, 82)	1835	Oliva Albertine Andersen (1833)			Alma (1876), Mathilda (1878), Dagmar (1880)	
Martinsen, Kristian	1872	G (1872,- 73)	1848-1930	1) Trine Marie Andersdatter Borgesen 2) Augusta Wilhelmina Ekström	Tistedalen	Saugmestare	1) Tistedal: Oscar (1872) ja Karl (1874), Ruotsi: Severin (1878), Kymi: Anna (1880), Pernaja: Olga (1882), Walborg (1883), Rolf (1891), Agda (1895)	Sisar Gretha naimisissa Adolf Jacobsenin kanssa
Martinsen, Martin		H (83, 88)	1845-1905	1)Sofia Olava Eriksdatter (1846-1882) 2)Fredrika (1854 Ruotsi – 1909 Kymi) isä Johannes Larsson	Fredrikshal d	Saugmestare	1) Rolf (1872), Anna (1876 Ruotsi), Johan (1878 Tre), Oskar (1880 Kymi) 2) Georg (1891 Kymi), Elise (1893 Kotka), Helga (1895 Mikkeli), Rakel (1898 Kotka)	Sisar Gretha
Martinsen, Hans Martin	1872	G(1872-73) H (1882-91)	1835	Georgine				Sisar Gretha
Nielsen, Alexander	1874	G (1880)		Anette Anderiassen			2 lasta + Nils Gotfried (1876)	
Nielsen, Andreas	1874	G (1880- 83)	1853	Vihitty 1876 Maria Paulsdatter (Wedulaks, 1858)	Glemminge	Arb. Koneenkäyttäjä vuonna 1898	Hjalmar (1878), Mariane (1881), Petter Aug.(1884), Hilda(1887), Conrad (1890), Esther (1892), Gertrud (1898)	isä Petter Chr., poika Hjalmar Gutzeitilla (1918)
Nielsen, Kristian	1872	G (1872- 1927)	1852-1935	Vihitty 1874 Anna Karine os. Hansen (1856-1933)	Skeberg	Syrjäsaari, työnjohtaja	Hulda(1873), Olga (-76), Selma(s.k.78), Helge(1879-1920), Sigval(1881), Selma (-84), Agnes(- 86), Nils(1888-), Karl(-90), Ragnar (1892-), Edmund(-95), Rafael(-98)	
Nielsen, Breder	viim. 1877	G (1880- 83, 1895, 1898)	1856	Vihitty1877 palveluspiika Anna Wilh. Dahlberg (1858)	Skeberg	Arb.	Hanna (1877-80), Hilmar(-80), kuolleena synt. (-83), Waldemar(- 84), Anna(-84), Saima(-89), Konrad(-93), Martin (-95)	
Nielsen, Edvard	1875-	G (1875,	1860	Amanda (Maria) os.	Skeberg	Sågern	Evar (1881-85), Hanna Balette	

Liite 3. Kotkan norjalaisia ja heidän perheensä

Sivu 7/10

Nimi	Kotkaan	Saha 1880-83, 1898, 1917)	Synt.aika	Siviilisäätö Lybeck (Wasa 1858)	Kotipaikka	Ammatti	Lapset (1883), Edvard (1886-87)	Lisätietoja
Nielsen, Johan		H (1876-77, 1881-82)	-1882			Cirkel		
Nielsen, Julius	1872	G (1880-83)	~1850	Vihitty 1874 Kristine Amundsen (~1852)	Fredrikstad	Maskenist	Kristian (s./k.1875), Toini (1876), Frank (1878), Erik (s./k.1880), Astrid (1882), Frank (1886)	isä Petter Chr., kansalaisuus 1889.
Nielsen, Petter Chr.	1872	G (1880-83)	1820-1896	Kristine (1880-1904 Kotka)		Rakennusmestari	Nils Christiansen (1845), Julius (1850), Dorthea [Guttormsen] (1852), Andreas (1852), Anette [Christiansen] (1856), Laurits (~1870)	
Nilsen, Nikolai	1872	G (1872, 73)		Vihitty 1875 Anna Elisabeth (Kangassalo)	Tistedalen	Sauggutter	Gunda Maria (1878)	Ei Kotkassa 1883.
Nilsen, Nils	1874	G(1880-83, 94, 1917)	~1852	Olava os. Nilsen(~1851)		Fiilari	Karolina (1870), Hanna (1874), Kristian O.(1876-), Arnold(-80), Maria(-86), Karin(-89), John (-91), Karin(-94)	isä Petter Chr., kansalaisuus 1901.
Nielsen, Ole	1874	G(1882)	~1846	Vih. 1874 Juliana Kristoferintytär (~1858)	Fredrikstad		Dora (1878), Hilma (1880)	
Olausen, Olaus Adolf Edvard				Vih. 1874 Ofelia Kristiansen		Sahamestari	Olaf (1876)	
Olsen, Anders		G(1877, 1880-82)	~1827	Ei vaimoa	Fredrikstad			Ei Kotkassa enää 1883.
Olsen, Anton	1874	G		Baletta Hansen			Ole (1876), Lauritz (1877)	
Olsen, Erik	1875	H(1876-77, 81)		Aline Johannesen		Sågen	Karl (1877)	
Olsen, Hans	1872	G (1872-89)	~1852	Vihitty1880 Maria Haili (~1861 – k. ennen 1889)		Sauggutter	Frans (1879), Hildur (1881)	
Olsen, Herman	1875	H (1876-77, 88)						
Olsen, Johannes	1874	H (88, 02)	1842	Lovisa Peterdotter (1844)	Fredrikshald	Arb.	Lauritz (1867), Ole Petter (1874), Hans Emil (1877), Marinius (1879), Johanne (1882), Emilie (1888)	
Olsen, Marthin Fred.		G	1848-	Amanda s. Blomster	Hillestad	Arb.	synt.kuolleena tyttö (1881), Andrea	

Liite 3. Kotkan norjalaisia ja heidän perheensä

Sivu 8/10

Nimi	Kotkaan	Saha	Synt.aika ennen 1910	Siviilisäätö (1852)	Kotipaikka	Ammatti	Lapset	Lisätietoja
							Olivia (1882)	
Olsen, Olaus	1874	H (1881, 88)	1843-1898	Kristina Andersson	Skeberg	Sågen	Ei lapsia	
Olsen, Ole	1874	G(1880)		Vihitty 1876 Anna Emilia West				
Olsen, Otto Julius		Vaimon isä G:llä, G(1896)	1856	Vihitty 1882 Charlotte s. Broms (1865)	Sarpsborg	Arb.	Carl Gustaf (1888), Marta E. (1890), Aline (-92), Johannes (-94), Elin Gertrud (-96)	Kansalaisuus 1897
Olsen, Petter	1874	G (1880, 83)						
Pedersen, Anders		H (1882), 1889	1844	Olava (1838)	Rygge	Arb.	Martin (1866), Ole (1871), Sofie (1874)	
Pedersen, Arvu	1872	G (72, 80)		Laura Hansdotter (Norja)	Tistedalen		2 lasta synt. Norjassa, Aina Marie (1877), Hollfried (1879) + 1	Mukana äitinsä Charlotte Andersdotter
Pedersen, Hans J.	1872	G (1872, 73, 1882)	~1828	Anna Ammundt. (~1831)	Tistedalen	Saugmestare	Anna Karine [Nielsen] (1856), Petter (1863), Haldur (1866), Alma (1869), Ottilda (1872), Konstance (1874-76)	Ei Kotkassa 1883
Pedersen, Ludvig	1872	G (1872, 73)				Kantsauggutter		
Pedersen, Hans Marthen	1872	G (1872, 73)		Anna Petrine Eriksdatter Jensen	Fredrikshald	Saugmestare	Olga Petrine (1873), Erik Marenus (1875) + 1	
Pettersen, Otto	1874	G -> H (1883)				Ramen		
Simonsen, Hans	1874	G (1880-83, 1889)	1843	Anna Brita (1843)	Sarpsborg	Arb.	Johan Peter (1867), Anna Maria (1869), August (1871)	
Simonsen, Johan				Lydia Airaksinen		Fiilari	Anna (1892), Maria (1893), Lydia (1895), Hartvik (1896)	
Torstensen, Mathis	1873	G		Anne Maria Karlsson		Kaappari	Mathilde (1875)	
Thoresen, Ole Chr.	1872	G (1872, 73)	1852-1879	Anna Hansen (~1837)		Kantsauggutter	Hanna (1864), Axel (1869), Thorvald (1871), Harald (1874), Olga (1876) + 1	Vaimo asui G:llä vielä 1882

Liite 3. Kotkan norjalaisia ja heidän perheensä

Sivu 9/10

Nimi	Kotkaan	Saha	Synt.aika	Siviilisäätö	Kotipaikka	Ammatti	Lapset	Lisätietoja
Johto ja konttori								
Bülow, Olaf	1879	H	1853-1924 (Pariisi)	Jenny s. Pacius (Viipuri 1855)	Drammen	Kaupallinen johtaja	Wilhelm (s./k.1883), Mathilda (1885), Maria (1888)	Kansal. 1883, Ruotsiin 1917
Guldbrandsen, Anders	1871	G			Tune	Hakkuiden johto	Agnis Bolate (1877)	Fredrikstadissa G:n palveluksessa
Gullichsen, Alexander	1884	G	1865	1892 naim. Ines Brunila		Konttori/johto	Kansalaisuus 1890, kuoli 1917	
Gutzeit, Hans	1871	G	-1919	vaimo jäi Norjaan	Fredrikstad	Johtaja		Ranskaan 1882
Holmsen, Aslak	1860-l	H (1873)	-1902					
Holst, Christian	1872	G(1880- 83)	~1841	Agnes Holst (~1848)		Vientipäällikkö	Kotka 1880	Kansal. 1882, Gutzeitin serkku
Jensen, L.A.	1872	G				Johtaja		
Jensen, Olaf W.	1913	Laatikko- tehdas	1895				Olav N.	Kansalaisuus 1931
Knutsen, Harad				Julietta		Kont.	Kotka 1880	Bartholomea (1883), Sofie (1884)
Moun, Edmund C. J.		G		Vihitty 1878 Jacobine (Norja)	Fredrikstad	Förvalter	Kotka 1880	
Nerdrum, Ole	1875	H	-1909	Vihitty 1875 Johanna Sofia		Ingenör	Johan (s./k.1876), Johan (1880) Alarik (1882), Rolf	Kansal. 1883, lapset 1900-l
Otterstad, Nils				Amanda Nyberg			Ander (1877), Andrea (1879), William (1882)	
Sanne, Fredrik		G (1883)	1845 -1887	Vihitty 1874 palvelija Maria Kristina Back (Wasa län, 1854)	Ruotsi	Kont.	Fredrik (1875-77), Marie Fredrika (1878-), Hugo F. (1880), Karl(1882), Anna(1885)	Vaimo Kotkassa 1889

G = Gutzeit, H = Halla

Lähteet: Norjan suurlähetystö Matrikel over norske undersatter (1889), MMA Viipurin lääninkanslian kirjat 1877 Bba:16, Kotkan poliisilaitos – kanslia Väkilukuluettelot I Ba1 1880, 1883, 1889, Kymin ja Pyhtään nimismiespiirin arkisto, Passi- ja vankipassiluettelot Bb:1, . KA Kirkonkirjat Kymi. Ulkosrk. kastetut, kuolleet, vihityt 1873-1898. Kotka srk. Ulkomaalaisten kirjat ennen v. 1922 (I.Ae.1), vuodesta 1922 (I.Ae.2),

Halla työntekijälistat 15.4.1876, 13.1.1877, 24.2.1877, 18.2.1882, 31.7.1883, 26.7.1892, 18.7.1893, 11.5.1909. Personalavdelningen: Olycksfallsanmälningar.

ELKA E-G Päivätyölistat 1871-1884 (rajav.) G3.9:1, Varastokirjanpidon tosineaineisto G4.3:1 Henkilöluettelot 1882, Kirjat maksetuista palkoista. sahatyöntekijät 1898. G3.2:1, Työntekijärekisterit 1917 B1.1:2, 1918 B1.1:3.

Liite 4. Adolfsen-suvun sukupuu (tekstissä mainitut Adolfsenit)

